

STORTINGET

Stortingstidende

Referat fra møter i Stortinget

Nr. 52 · 1. mars
Sesjonen 2017–2018

Møte torsdag den 1. mars 2018 kl. 10

President: Morten Wold

Dagsorden (nr. 52):

1. Innstilling fra Stortingets presidentskap om konstituering av direktør i Stortingets administrasjon (Innst. 136 S (2017–2018))
2. Debatt om utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse (Redegjørelsen holdt i Stortingets møte 27. februar 2018)
3. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2016, eksportkontroll og internasjonalt ikke-sprednings-samarbeid (Innst. 105 S (2017–2018), jf. Meld. St. 5 (2017–2018))
4. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken og Petter Eide om å stanse eksport av våpen og forsvarsmateriell og flerbbruksvarer til landene som intervensjoner i Jemen, og ta initiativer for å ansvarliggjøre partene i krigen for brudd på humanitærretten og eventuelle krigsforbrytelser (Innst. 104 S (2017–2018), jf. Dokument 8:22 S (2017–2018))
5. Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Martin Henriksen, Jette F. Christensen, Torstein Tvedt Solberg og Nina Sandberg om beredskapsteam for økt innsats mot mobbing (Innst. 121 S (2017–2018), jf. Dokument 8:44 S (2017–2018))
6. Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Endringer i barnehageloven (krav til norskspråklig kompetanse) (Innst. 120 L (2017–2018), jf. Prop. 170 L (2016–2017))
7. Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Martin Henriksen, Jette F. Christensen, Torstein Tvedt Solberg og Nina Sandberg om studentombud (Innst. 122 S (2017–2018), jf. Dokument 8:48 S (2017–2018))
8. Innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen om Eksport av norske velferdsytelser (Innst. 108 S (2017–2018), jf. Meld. St. 40 (2016–2017))
9. Interpellasjon fra representanten Hadia Tajik til arbeids- og sosialministeren:
«Dei siste åra har organisasjonsgraden i arbeidslivet gått ned. Ved utgangen av 2016 fallt for første

gong organisasjonsgraden til under 50 prosent. Dette er alvorleg av fleire grunnar: Me veit at det er ein samanheng mellom eit organisert arbeidsliv, høg verdiskaping og arbeidet mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. I tillegg veit me at eit organisert arbeidsliv har mykje å seie for å redusere arbeidsløyse og forskjellar mellom folk, og gjennom koordinerte lønnsoppgjer. Høg grad av organisering gjer òg at kvar enkelt arbeidstakar står sterkare: Ein rapport frå Institutt for samfunnsforskning viser at dersom minst halvparten av dei tilsette på ein arbeidsplass er organisert, så aukar det lønna med 14–15 prosent.

Kva initiativ vil regjeringa ta for å bidra til eit organisert arbeidsliv?»

10. Referat

Presidenten: Fra representanten Margunn Ebbesen, Svein Harberg, Willfred Nordlund og Eirik Sivertsen foreligger søknader om permisjon i tiden fra og med 5. mars til og med 8. mars, alle for å delta på studiereise med Stortingets delegasjon for arktisk parlamentarisk samarbeid til Svalbard.

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles for å møte i permisjonstiden, i tiden fra og med 6. mars til og med 8. mars:

For Aust-Agder fylke: Arne Thomassen

For Nordland fylke: Kjell-Idar Juvik, Elizabeth

Åsjord Sire og Kari Anne Bøkestad Andreassen

Presidenten: Representanten Lene Vågslid vil fremsette et representantforslag.

Lene Vågslid (A) [10:01:43]: Eg vil på vegner av representantane Maria Aasen-Svensrud, Jan Böhler og meg sjølv fremje eit representantforslag om å styrkje folks rettssikkerheit slik at dei som har rett, også kan få rett.

Presidenten: Representanten Per Espen Stoknes vil fremsette et representantforslag.

Per Espen Stoknes (MDG) [10:02:10]: Alle vil gjerne lage mer biogass av våtorganisk avfall, som vi hørte på tirsdag, men det er en barriere at etterspørselen er uforutsigbar. Jeg har derfor gleden av å fremme et representantforslag sammen med Else-May Botten og Espen Barth Eide om at biogasskjøretøy blir likebehandlet med elbiler og hydrogenbiler.

Presidenten: Representanten Kjersti Toppe vil fremsette et representantforslag.

Kjersti Toppe (Sp) [10:02:44]: Eg skal på vegner av representantane Åslaug Sem-Jacobsen, Marit Arnstad, Geir Pollestad og meg sjølv fremja eit representantforslag om tiltak for å sikra mor og barn ei fagleg god barselomsorg og hindra uforsvarlege kutt i liggjetid på sjukehus etter fødsel.

Presidenten: Forslagene vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Valg av settepresident

Presidenten: Presidenten vil foreslå at det velges en settepresident for Stortingets møte i dag – og anser det som vedtatt. Presidenten vil foreslå Svein Roald Hansen. – Andre forslag foreligger ikke, og Svein Roald Hansen anses enstemmig valgt som settepresident for dagens møte.

Før sakene på dagens kart tas opp til behandling, vil presidenten opplyse om at møtet i dag fortsetter utover kl. 16.

Sak nr. 1 [10:03:30]

Innstilling fra Stortingets presidentskap om konstituering av direktør i Stortingets administrasjon (Innst. 136 S (2017–2018))

Presidenten: Ingen har bedt om ordet til sak nr. 1.

Sak nr. 2 [10:03:45]

Debatt om utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse (Redegjørelsen holdt i Stortingets møte 27. februar 2018)

Presidenten: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 40 minutter, og at taletiden blir fordelt slik: Arbeiderpartiet 25 minutter, Høyre 25 minutter, Fremskrittspartiet 15 minutter, Senterpartiet 10 minutter, Sosialistisk Venstreparti 5 minutter, Venstre 5 minutter, Kristelig Folkeparti 5 minutter, Miljøpartiet De Grønne 5 minutter og Rødt 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det – innenfor den fordelte taletid – blir gitt anledning til inntil sju replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen.

Det foreslås videre at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Anniken Huitfeldt (A) [10:05:01] (komiteens leder):

La meg først, ettersom dette er utenriksministerens første redegjørelse, få benytte anledningen til å ønske utenriksministeren lykke til i hennes nye rolle og ytre ønske om et godt samarbeid med Stortinget.

Jeg vil også takke utenriksministeren for en bredt anlagt redegjørelse. Det ble tegnet et bilde av en verden fylt av kontraster. Sist søndag ble f.eks. OL-ilden slukket i Pyeongchang etter det som i hvert fall med norske øyne må kunne kalles vellykkede og gledesspredende olympiske leker. Men bare 65 kilometer nord for denne byen ligger den demilitariserte sonen mot Nord-Korea. På Korea-halvøya opplever verden nå for første gang siden den kalde krigens slutt igjen en reell atomtrussel. Den 25. januar ble de internasjonale atomforskernes dommedagsklokke stilt fram til to minutter på midnatt. Tettere på slaget midnatt har ikke menneskeheten vært siden 1953, et par måneder etter at våpenhvilen var inngått mellom Nord- og Sør-Korea.

Som så ofte før vil vi fra Stortinget kunne slutte oss til de aller fleste av utenriksministerens beskrivelser og analyser. Mer interessant blir det når analysene skal omsettes i prioriteringer og praktisk politikk. Hva skal gjøres? I november kunne verden markere at det var 100 år siden den russiske oktoberrevolusjonen. Revolusjonens kanskje viktigste far, Lenin, ga 15 år tidligere, i 1902, ut en bok med en treffende tittel, men ikke en treffende strategi. Boka het i hvert fall «Hva må gjøres?»

Så, hva må gjøres i norsk utenrikspolitikk? En ting jeg på vegne av Arbeiderpartiet nå mener må gjøres, er å trappe opp Norges innsats i FNs fredsbevarende operasjoner. I disse dager er det 40 år siden oppstarten av det norske UNIFIL-bidraget i Libanon. Forsvarets hovedoppgave er og skal forbli forsvaret av Norge. Men det er i Norges sikkerhetspolitiske egeninteresse at FNs fredsbevarende styrker faktisk fungerer. Da må vi også bidra selv.

I tillegg har vi mer kapasitet enn tidligere. De siste 15 årene har vi vært tungt involvert med NATO i Afghanistan og de siste årene også i den internasjonale koalisjonen mot ISIL. Nå er disse bidragene betydelig redusert. Vi har tilgjengelig kapasitet.

Samtidig er antallet norske FN-soldater nå historisk lavt. Forsvarsministeren har dessverre ikke vært i stand til å svare på Stortingets forespørsel om hvor mange som nå er ute, men ifølge FNs statistikk deltok Norge bare med 32 soldater i januar. Til sammenligning har Sverige 313 og Finland 307 soldater på FN-oppdrag.

Norske bidrag kan ikke måles i antall. Hvilke kapasiteter vi bidrar med, er vel det viktigste. Men det handler om etterretning, transportfly eller feltsykehus, og det norske bidraget til FN-operasjoner innbefatter ikke bare militære, men også politifolk og sivile eksperter.

Behovet for fredsbevarende styrker er absolutt til stede. Totalantallet personer i FN-tjeneste er i dag på et historisk høyt nivå. Forhåpentligvis vil behovet øke ytterligere ved at det kommer på plass fungerende fredsavtaler i Ukraina og Syria. Drøftingene om en egen FN-operasjon i Ukraina har allerede pågått en stund. Sverige har signalisert vilje til å påta seg en ledende rolle.

Det er behov for støtte til de pågående reformene av FNs fredsoperasjoner og å heve kvaliteten på FNs fredsoperative innsats – og da må også Norge delta selv. Jeg vil derfor ta opp Arbeiderpartiets forslag om økt norsk deltakelse i FNs fredsbevarende operasjoner.

Ifølge utenriksministeren gir regjeringa nå høyeste prioritet til arbeidet for Norges kandidatur til FNs sikkerhetsråd for perioden 2021–2022. Sikkerhetsrådet har ansvar for å ivareta FNs fredsbevarende operasjoner. At Norge nå bør øke sine bidrag, handler også om troverdighet i FN-sammenheng. Da statsminister Trudeau i november varslet at Canada vil trappe opp med drøye 200 FN-soldater, påpekte han at FN-styrkene må gjøre mer for å forhindre og forebygge konflikt og overgrep, og da er det rett og rimelig at Canada selv bidrar.

Ifølge utenriksministeren gir altså regjeringa nå høyeste prioritet til Norges kandidatur til FNs sikkerhetsråd – høyeste prioritet. Det samme kan ikke akkurat sies om det nest største regjeringspartiets utenrikspolitiske talsmann. Han har gjort det klart og tydelig for omverdenen, inkludert for FN-medlemslandene som har ambassader i Oslo og lytter til norsk radio, at han ikke synes det er noen god idé at Norge skal ha en plass i FNs sikkerhetsråd.

Enkelte har lansert begrepet «den solbergske parlamentarisme». Én ting er et uansvarlig dobbeltspill når det dreier seg om innenrikspolitiske spørsmål som f.eks. DAB-radio, som vi har vært vitne til i denne salen. Men det er noe annet og mer alvorlig når regjeringspartienes talspersoner i Stortinget faktisk undergraver sin egen regjerings utenrikspolitikk. Da handler det ikke lenger om et innenrikspolitisk spill, men om direkte undergraving av Norges nasjonale interesser. Og da er det dessverre ikke slik at utenriksministeren har sine ord i behold når hun hevder at regjeringa møter dagens urolige verden med «trygg styring».

Norge skal være til å stole på i internasjonal politikk. Derfor har det også fra denne talerstolen vært nødvendig å ta opp regjeringas håndtering av det bebudede norske formannskapet i OSSE i 2020. I fjor vår, den 21. april, la regjeringa fram veivalgmeldinga. Pressemeldinger som ble sendt ut på norsk og engelsk, hadde som presumptivt viktigste sak at Norge ville ta «sikkerhetspolitisk ansvar» i Europa gjennom et norsk OSSE-formannskap i 2020. Et enstemmig storting sluttet seg til

dette i juni, under behandlingen av denne stortingsmeldinga.

I desember skulle det formelle valget av formannskapsland skje på OSSEs ministermøte, men bare dager før ministermøtet ble det meddelt de andre OSSE-landene at Norge likevel ikke ville påta seg dette ansvaret. Årsaken skal være økonomi. Men at det medfører utgifter å påta seg dette formannskapet må da regjeringa ha visst da den la fram denne meldinga for Stortinget i fjor vår. Resultatet er en regjering som signaliserer at Norge nå ikke er til å stole på, og det er potensielt skadelig for Norges omdømme og norske interesser.

I et nabolag eller i en grend burde man ha et godt og åpent forhold til alle sine naboer. De viktigste naboforholdene er likevel med dem man har grense til, dem man deler gjerde med. Russland er ikke bare et land i vårt nabolag, Russland er vår nabo – vi deler 196 kilometer landegrense og ikke minst en omstendelig framforhandlet grense til havs. Norge har interesse av å opprettholde kontakt med Russland, også i vanskelige tider. Vårt naboskap med Russland må være basert på samarbeid, dialog, fasthet og forutsigbarhet. Vi må stå sammen med våre allierte europeiske partnere i møte med brudd på folkeretten. Samtidig må vi særlig hegne om samarbeidet i nord, som bidrar til lavspenning i nordområdene.

Utenriksministeren skal selv få bestemme over sin reisekalender, men jeg tillater meg å fremme en oppfordring om at utenriksministeren finner plass til å besøke vårt største naboland. Utenrikskomiteen har allerede planlagt et besøk i vår. For min del vil jeg også oppfordre utenriksministeren til ikke å gjøre som hennes kollega fiskeriminister da han sommeren 2016 – som den første norske statsråd – besøkte Russland etter Krim-annektering. Da uttalte han at han ville «legge litt lokk på de store overordnede konfliktene». Norge trenger en ærlig dialog med Russland. Vårt forhold til Russland må hvile på to bein: Vi er både nabo og alliert.

Til sommeren er det igjen NATO-toppmøte i alliansens nye hovedkvarter i Brussel. Jeg er bekymret for regjeringas nonsjaluante holdning til Norges NATO-forpliktelser – og da konkret 2-prosentmålet. Statsministeren gjentar til stadighet at blant NATO-landene bruker Norge per innbygger nest mest på forsvar, etter USA. Denne andreplassen har Norge innehatt i mange år. Men det er ikke slik at NATO-landene har blitt enige om å måle hverandre på denne måten. Toppmøtet i 2014 knesatte to prinsipper: NATO-landene skulle bruke minst 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer og medlemslandene skulle øke sine forsvarsbudsjetter opp mot 2 pst. av BNP innen 2024.

Kravet om 20 pst. på investeringer er ikke noe problem for Norge – i all hovedsak på grunn av kamp-

flyinvesteringen, vedtatt av et bredt flertall i denne sal. Da utenriksministeren var forsvarsminister, svarte hun sommeren 2016 følgende på spørsmål om forsvarsbudsjettets BNP-andel i 2020:

«Avhengig av hvilke prognoser og scenarier som legges til grunn, vil forsvarsbudsjettets andel av BNP i 2020 ligge i spennet 1,58 og 1,71 %.»

Så sa hun videre: «Uansett prognose vil BNP-andelen øke.»

I januar i år svarer så den nye forsvarsministeren at BNP-andelen fram mot 2020 tvert imot vil synke fra dagens nivå på 1,56 pst. og ned mot 1,5 pst. Denne regjeringa beveger altså Norge vekk fra våre NATO-forpliktelser. Det mener jeg er alvorlig. Og så skylder man på høy BNP-vekst. Men høyere vekst gir også større handlingsrom. Våre NATO-allierte i Baltikum har de siste årene hatt en langt høyere BNP-vekst enn Norge, men de ligger likevel an til å nå 2-prosentmålet.

Krigen i Syria er i ferd med å gå inn i sitt åttende år. Rapportene fra Øst-Ghouta og Afrin de siste dagene og ukene signaliserer så altfor tydelig at krigen langt fra er over. Det er riktig og viktig at Norge stiller opp med humanitær nødhjelp til den uskyldige sivilbefolkningen.

Men verdens verste humanitære katastrofe befinner seg lenger sør, i Jemen – allerede før krigen startet i 2015 i Midtøstens fattigste land. 18 millioner jemenitter er rammet av sult, nesten to tredjedeler av landets befolkning.

Vi skal senere i dag diskutere norsk våpeneksport, men dette bør også etter min mening sies i den generelle utenrikspolitiske diskusjonen. Siden mars 2015 har en Saudi-Arabia-ledet koalisjon av gulfstater – med De forente arabiske emirater som nest største militære bidragsyter – vært tungt involvert i den brutale krigen i Jemen. Både i januar 2016 og i februar 2017 har det i rapporter fra ekspertpanelet opprettet av FNs sikkerhetsråd framkommet sterk bekymring for at det har blitt begått brudd på humanitærretten i krigen i Jemen. I en slik situasjon bør det ikke tillates eksport av norsk forsvarsmateriell. Likevel tillot regjeringa i 2016 eksport av våpen og ammunisjon, altså A-materiell, til Emiratene til en verdi av 100 mill. kr.

Jeg tillater meg å peke på enkelte uenighetspunkter og kritikk av regjeringas prioriteringer. Vi både tåler og trenger mer uenighet og kritikk i det utenrikspolitiske ordskiftet.

Men avslutningsvis vil jeg trekke fram én side av utenriksministerens redegjørelse som jeg er helt enig i, og det er påpekningen av det multilaterale systemet og den betydningen som institusjonene har for verden og også for Norge. Folkeretten er vårt førstelinjeforsvar. Et regulert internasjonalt samarbeid hindrer at de sterkeste får råde.

At mennene på maleriet bak meg kunne komme sammen våren 1814 i riksforsamlingen på Eidsvoll for å skrive en grunnlov for et selvstendig Norge, skyldes handlingsrommet som åpnet seg gjennom Europas storoppgjør etter Napoleonskrigene. Dette oppgjøret skjedde primært innenfor rammen av den såkalte Wienerkongressen. Men der var det bare datidas stormakter som hadde noe de skulle ha sagt.

Et annet «barn» av Wienerkongressen er Sentralkommisjonen for skipsfart på Rhinen. Den ble etablert i 1815 og er verdenshistoriens første og eldste internasjonale organisasjon. På sin ferd fra de sveitsiske alpene til den nederlandske nordsjøkysten renner Rhinen gjennom fem land. Allerede for 203 år siden innså nasjonale politikere at de alle hadde felles interesse av å etablere og opprettholde felles kjøreregler.

Norge fikk sin selvstendighet i 1814, men da vi i 1905 skulle forhandle med svenskene om norsk løsrivelse, spilte også et elveløp en veldig sentral rolle. De svenske forhandlerne var opptatt av at Norge skulle forplikte seg til aldri å endre løpet i de transnasjonale skandinaviske elvene. Konkret var svenskene bekymret for Trysil-elva nordøst i Hedmark. For når Trysil-elva krysser grensa til Sverige, skifter den navn til Klarälven og renner til slutt ut i Vänern, Sveriges største innsjø. Norske myndigheter gikk i 1905 med på det svenske kravet om ikke å påvirke elvas strømming – i praksis ikke bygge vannkraftverk. Dermed ble Stortingets handlingsrom innsnevret, og Norge ble fratatt en liten flik av vår suverenitet, men det var prisen vi betalte for å bli et selvstendig land.

Jeg er ikke sikker på om Rhinen eller Trysil-elva er synlig for romfarere, men landegrenser er det ikke mulig å få øye på om man studerer jordkloden fra verdensrommet.

Det er mer enn noen gang behov for et fungerende internasjonalt samarbeid, og i dag finnes det knapt noe politisk område som ikke har en internasjonal eller en europeisk dimensjon.

Presidenten: Representanten Anniken Huitfeldt har tatt opp det forslaget hun refererte til.

Michael Tetzschner (H) [10:20:31]: Migrasjon, ustabilitet, terrorisme, utfordringer med sikkerheten i vårt nordiske nærområde, brexit, EUs fremtid, hvilken stilling EØS får i dette bildet, og klima- og globaliseringsutfordringer – det er mye å ta fatt i i en utenrikspolitisk redegjørelse. Men jeg er ikke enig med foregående taler i at den ikke inneholder klare prioriteringer. Jeg synes den har en god grunntone, og grunntonen er at Norge deltar i forpliktende internasjonalt samarbeid sammen med de land som står oss nær geografisk, kulturelt og verdimesig, og at vi viderefører det som en felles og bred politisk linje, etter de erfaringene vi høstet i forsø-

ket på å stå nøytrale i to verdenskriger, noe som brakte store tap over nasjonen.

Det er med den horisonten jeg synes vi skal gå inn i diskusjonen, og hvis man skal lytte til det som sies, må vi erkjenne at verden er blitt farligere. Jeg noterte meg at den tyske utenriksministeren Sigmar Gabriel i et intervju i en tysk avis sa at demokratene nå var i en omgivelse av kjøtteter. Og det er til og med en som har en ledende posisjon i et land som er større og sterkere enn vårt, men som også er blitt sivilisert gjennom internasjonalt forpliktende samarbeid, hvor nasjonalistiske egeninteresser er underordnet arbeidet for – i første omgang – et samlet Europa, et fredens Europa.

Da må jeg, ved denne anledningen, si at det er synd Norge har stilt seg utenfor det politiske samarbeidet i Europa. Det er noen av oss som aldri kommer til å gi opp håpet om, drømmen om og arbeidet for at vi også kan bli med i det politiske fellesskapet som er bygget opp av andre i Europa, selv om vi må konstatere at den økonomiske delen som vi er integrert i, fungerer godt og er blitt den viktigste avtalen Norge har, og som betyr mest for norsk sysselsetting og norsk økonomi.

Jeg vil også si – ikke minst på bakgrunn av forrige innlegg, som ble holdt av ikke hvem som helst, men av Arbeiderpartiets i rang førende utenrikspolitiske talsmann, leder av utenrikskomiteen – at jeg tror vi skal minne oss selv om at den norske utenrikspolitikken er sterkest når vi står sammen med våre venner i utlandet, men vi må heller ikke overdrive nasjonal uenighet for å oppnå eventuelle partipolitiske gevinster.

Jeg synes ikke det kledde åpningsinnlegget til utenrikskomiteens leder å snakke om «den solbergske parlamentarisme» og hvorvidt noen bruker ord i andre sammenhenger. Det er ikke det saken gjelder når vi har så mange oppgaver og så mange problemer å diskutere sammen. Hvis man er på jakt etter paradokser, kan man jo si at vår egen regjering ble omtalt mer uvennlig, og i en mer – skal vi si – fiendtlig kontekst, enn det man fant å ville omtale den av våre naboer som faktisk har brutt internasjonal lov ved å annektere et land. Man anbefalte til og med en slags fredsmisjon som utenriksministeren skulle ta på seg.

Nå skal ikke jeg begynne å rådgi utenriksministeren om det reiseprogrammet som hun og departementet legger opp til beste for Norge. Men hvis vi skal begynne der, er det en god begynnelse å ha en realistisk forståelse som tilsier at vi bør si rett ut at rammene for Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske interesseivaretagelse er utfordret, ikke minst av det land jeg nevnte. Og dette er rammer som er i bevegelse. Det er store forandringer i verden som påvirker det globale system og skaper nye rammebetingelser, ikke bare for Norge, men også for

store og maktfulle land som har dominert etterkrigstiden.

Uforutsigbarheten i internasjonal politikk har ikke på lang tid vært større enn den er nå. Da må man også spørre om vi skal bidra til å så tvil om den enigheten vi har hatt i norsk utenrikspolitikk, det at vi står bak den utenriksministeren vi har, og den politikken som også dette stortinget har vært med på å meisle ut i stort. Jeg håper at vi, neste gang vi behandler utenriksministerens redegjørelse, eventuelt hører mer om hva Arbeiderpartiets andre prioriteringer måtte være. Om de noen gang skal få troverdighet som et opposisjonsparti, må de eventuelt også si klart på hvilke områder de vil legge om utenrikspolitikken. Så kan man jo være litt optimistisk og si at nettopp fordi det ble snakket om så mye annet, er det kanskje ikke så mye å angripe selve den utenrikspolitiske redegjørelsen for. Det er også en måte å tolke det på.

Jeg vil minne denne forsamlingen om at det å holde seg orientert internasjonalt og delta i de multilaterale organisasjoner med full kraft, særlig på områder som er i bevegelse, er avgjørende for et lite land som Norge. Det må også sies herfra, og jeg håper det er enighet om det, at det å kandidere til en plass i Sikkerhetsrådet er viktig. Nå skal vi ikke slå det større opp enn å si at Sikkerhetsrådet kanskje også overlever uten norsk deltakelse, men det som er utrolig viktig, er at land med etablerte rettsstater og demokratier møter opp og besetter de plassene som er tilgjengelige for innflytelse i de internasjonale, multilaterale organisasjonene. Og det er viktig at de nordiske land på skift støtter hverandres medlemskap og ansøking om medlemskap.

Som delegasjonsleder for delegasjonen i Nordisk råd må jeg si at nettopp denne samordningen og denne kjennskapen til hverandre gjør at vi klarer å koordinere det og ikke går i veien for hverandre, men støtter hverandres kandidatur.

Derfor synes jeg heller ikke det er kledelig når man problematiserer, når man nesten ikke klarer å ta i sin munn hva Russland har avstedkommet av sikkerhetspolitisk endret klima, samtidig som man pisker regjeringen for ikke å ville oppnå det som var en felles målsetting etter Cardiff-møtet, toppmøtet i Wales i 2014. Når det gjelder måten man har utlagt det målet på, som jo var at landene forpliktet seg til å arbeide henimot 2 pst. av verdiskapningen, altså BNP, innenfor en tiårs horisont, så synes jeg man er mer enn saklig uvillig overfor regjeringen når man allerede noen få år ut i den tiårperioden angriper en prognose for veksten og sier at man automatisk kommer under 2 pst. Hvis det er det det står på, kan vi jo bare imøtesee de fremtidige budsjettbehandlingene, hvor det er mer enn nok å bevilge bare for å fullfinansiere denne strukturen som Stortinget har

vedtatt gjennom langtidsplanen for Forsvaret, og ikke minst forliket vi hadde om landmakten.

I et lite land og i et demokrati må vi selvfølgelig diskutere våre uenigheter, men la dem ikke overskygge det som er småstatens vilkår. La oss stå sammen der vi kan, internt, og ikke mistenkeliggjøre hverandre. La oss legge kreftene sammen for at de demokratiske land og de som bekjenner seg til rettsstatlige prinsipper, samarbeider internasjonalt, hvor det også er mer å gjøre for Norge, f.eks. innenfor det europeiske fellesskapet, i å følge utviklingen tett i det permanente strukturerede samarbeidet om forsvarsspørsmål som EU er i ferd med å oppbygge når det gjelder håndteringen av migrasjonsstrømmer, dette å ha en felles policy for grensepasseringer og en felles håndhevelse.

Så vi kan bidra til europeisk rettsdannelse og rettsutvikling, samtidig som de europeiske land sier – og igjen bekrefter – at dette ikke skal forstyrre den grunnleggende aksene mellom Europa og USA, og som ikke lar seg påvirke av eventuelle endringer som kan komme i en fireårsperiode i en amerikansk administrasjon. Jeg ser frem til resten av debatten.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [10:30:52]: La meg aller først få takke utenriksministeren for hennes redegjørelse om Norges rolle i en stadig mer kompleks og mindre oversiktlig verden. Det er positivt å registrere at norsk utenrikspolitikk beveger seg i en mer realpolitisk retning, der norske interesser og norsk sikkerhet står i fokus, og der man tar høyde for at man står foran vanskelige dilemmaer uten ideelle løsninger. Det er viktig at vi er tydelige på dette, og at vi prøver å forstå, fremfor å fordømme, land som velger en annen linje i utenrikspolitikken. Hvert land har sin historie, sin kultur og sine interesser, og det finnes ingen universell utenrikspolitikk. Det er ikke nødvendigvis Norges naturlige rolle i enhver sammenheng å påpeke og kritisere andre lands vurderinger og veivalg.

Vi må også innse og akseptere at Norge er et lite land med begrenset mulighet til å påvirke utviklingen i verden. Det er ikke i Norges interesse å forsøke å gjøre oss viktigere enn vi er, og vi må derfor prioritere og fokusere innsatsen der vi kan gjøre størst forskjell. Det er derfor viktig at utenriksministeren tar initiativ til en drøfting av Norges interesser i en multilateral verdensorden, bl.a. til å diskutere Norges involvering i internasjonale organisasjoner og vår rolle i fredsforhandlinger ulike steder i verden. Det er særlig viktig at vi er varsomme med samarbeid med land som ikke deler våre verdier, og som endog motarbeider dem.

Utenriksministeren nevnte at mange land i dag er sterke i sin motstand mot globalisering, at tilliten til internasjonale institusjoner er lav, og at vi lever i en tid da

identitetspolitikk og populisme fører til proteksjonisme og nasjonalisme. Vi skal være varsomme med kategorisk å fordømme slike strømninger. Det er viktig at politikere og statsledere er i kontakt med folk flest. Det er en fare for at eliten, som vi selv er en del av, blir mer opptatt av å reise på konferanser og snakke med hverandre enn å lytte til vanlige folks reelle bekymringer. Dette kan være med på å undergrave de institusjoner og organisasjoner som i utgangspunktet var ment å skulle fremme folkets velferd og trygghet.

Utenriksministeren påpekte innledningsvis at mye går bra i verden: Flere barn går på skole, særlig jenter, det er sterk vekst i produksjonen av fornybar energi, det er fremgang i kampen mot terrororganisasjoner, og det er økonomisk vekst i alle de store økonomiene i verden. Alt dette skal vi glede oss over. Men disse perspektivene og trekkene drukner i de negative globale trendene vi opplever, og dessverre er det ingenting i internasjonal politikk som skulle tilsi at vi beveger oss inn i en ny vår. Visst finnes det lysglimt, men de store, overordnede utviklingstrekkene er negative og truer global velstand, velferd og frihet.

Ett av disse utviklingstrekkene er befolkningsveksten i verdens fattige, ofte totalitære, land. Befolkningsfremskrivninger viser at antall innbyggere i Afrika vil dobles frem til 2050. Afrika vil da ha en befolkning på 2,4 milliarder mennesker. I Nigeria alene vil befolkningen øke fra dagens 185 millioner til 440 millioner. I Uganda vil befolkningen tredobles – fra 40 millioner til 120 millioner mennesker. I samme periode vil Europas befolkning reduseres fra 740 millioner til 710 millioner. Denne utviklingen er ikke bærekraftig og vil få store konsekvenser innenfor alle former for diplomati og utenrikspolitikk, selvsagt også for Norge. Presset mot Europa vil øke, og maktbalanser vil forskyves. Løsningen er imidlertid ikke å flytte mennesker fra ett kontinent til et annet.

Et annet utviklingstrekk er den økende oppslutningen om islamsk fundamentalisme. Utenriksministeren vektla Norges engasjement for menneskerettigheter, og det har stor støtte. Det er imidlertid viktig at dette engasjementet ikke begrenses til åpenbare brudd som finner sted i akutte kriser, borgerkrig og forfølgelse. Verdenssamfunnet må også vise nulltoleranse for menneskerettighetsbrudd som utøves av land som baserer sitt lovverk på religiøse tekster – tekster som landenes styresmakter mener rettferdiggjør eklatante brudd på menneskerettighetene, tekster som ikke tillater individuell frihet, ytringsfrihet, likestilling, likeverd eller religiøs frihet. Det er viktig at Norge er tydelig og konsekvent og aktivt motarbeider alle slike regimer, og at vi på samme vis også motarbeider tilsvarende trender importert til vårt eget land. Det blir vanskelig å ta FN seriøst i slike spørsmål når organisasjonen har gitt Saudi-Arabia

et lederverv i organisasjonens menneskerettighetsråd og også gitt landet plass i FNs kvinnekommisjon. Det er ikke vanskelig å være enig med UN Watch, som beskriver beslutningen som å la en pyroman bli brannsjef. Det er liten tvil om at slike beslutninger svekker tilliten til og troen på multilaterale institusjoner og samarbeid.

Veivalgsmeldingen om norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk er tydelig på at norsk utenrikspolitikk skal baseres på det som tjener norske interesser. Dette var også utenriksministeren tydelig på i sin redegjørelse, hvor hun i tillegg til interesser la til: «områder som er viktige for Norge». Spørsmålet vil naturlig nok være hvilke konsekvenser denne definisjonen får for Norges utøvende utenrikspolitikk.

Norge har en åpenbar interesse av å ha et godt naboforhold til Russland. Det er derfor positivt at utenriksministeren var så tydelig på at Russland og Norge har mange felles utfordringer, og at vi løser disse best sammen. Utsagnet om at vårt forhold til Russland forblir en konstant og viktig faktor i norsk utenrikspolitikk, og at ingen er tjent med økt spenning mellom våre to land, er et viktig signal om at vi ønsker å jobbe for et godt og konstruktivt samarbeid. Som naboland er det ikke unaturlig at Norge er en vesentlig bidragsyter i å redusere spenningen mellom Vesten og Russland.

Det er åpenbart også i Norges interesse å opprettholde et nært transatlantisk samarbeid gjennom NATO. NATOs utvidelse har skjedd meget raskt, og på 18 år har alliansen blitt utvidet fra 13 til 29 land. Det er liten tvil om at denne utvidelsen i stor grad har vært basert på utenrikspolitiske interesser. Det er først i den senere tid at medlemslandene for alvor har tatt inn over seg hvilke forpliktelser det kollektive NATO innebærer. USAs president Donald Trumps krav om at samtlige medlemsland må forplikte seg til å bruke 2 pst. av BNI på eget forsvar, har gitt samtlige NATO-land en vekker. Dette må også Norge innfri, og det betyr større bevilgninger til Forsvaret enn det som ligger i dagens planer. Til representanten Huitfeldt vil jeg bemerke at hennes kritikk av dagens regjering og forsvarsbudsjetter jo ikke hindrer Arbeiderpartiet i selv å fremme alternative budsjetter som putter på de 15 milliardene som mangler for å nå 2 pst. Jeg ser frem til Arbeiderpartiets alternative budsjett.

EUs ambisjoner om å utvide sitt militære samarbeid i et uttalt forsøk på å styrke NATO vil trolig ikke lykkes. Retorikken fra Brussel er et ekko fra tidligere ambisjoner som de selv har vært ganske aktive i å få til, og de har allerede strandet. De har alle strandet. Fremskaffelsen av europeiske kapabiliteter vil måtte baseres på en felles utnyttelse av EU-landenes samlede forsvarsindustrielle forskning. I praksis betyr det at ledende forsvarsbedrifter, eksempelvis i Frankrike og Tyskland, må dele sine forskningsresultater. Det samme må landenes myndig-

heter. Det vil være en umulighet politisk, industrielt, økonomisk, og ikke minst vil det være børssensitivt. Etter brexit vil for øvrig NATOs EU-land samlet utgjøre kun 20 pst. av NATO-landenes totale forsvarsbudsjetter, og å bruke forsvarspenger på å etablere en ny struktur i EU, slik det nå blir gjort, synes lite hensiktsmessig.

Norge bør være varsom med å tilnærme seg et slikt samarbeid. Vårt forsvarsbudsjett bør brukes der vi får mest «bang for the buck», og det skjer gjennom et sterkest mulig nasjonalt forsvar med sterke militære, politiske og industrielle bånd til USA. Etter brexit vil det bilaterale samarbeidet med Storbritannia bli enda viktigere.

Det er imidlertid lite trolig at Norges iver etter å komme inn i FNs sikkerhetsråd tjener Norges utenrikspolitiske interesser. At et lite land som Norge gjør klokt i å forsøke å sette enda større fotavtrykk i internasjonal sikkerhetspolitikk, er ikke gitt. Det er korrekt at vi ikke har globale ambisjoner, at vi i liten grad provoserer, og at vi har penger, men det betyr ikke at det å være medlem av FNs sikkerhetsråd er en naturlig rolle for Norge. Det gir også grunn til bekymring at Norge har drevet en ti år lang og svært kostbar valgkamp for å oppnå medlemskap, og det er umusikalsk at Norge i desember i fjor stemte for å fordømme USAs beslutning om å anerkjenne Jerusalem som Israels hovedstad, til dels i kompaniskap med land vi har svært lite til felles med.

Norges engasjement i konflikten mellom Israel og de palestinske selvstyremyndighetene har snart 30-årsjubileum. I 25 av disse årene har Norge ledet den såkalte giverlandsgruppen. Gruppens mål er å bygge palestinske institusjoner og styrke den palestinske økonomien. Det engelske navnet er Ad Hoc Liaison Committee og inngir et noe mer nyansert bilde av gruppens arbeid. Det er mitt håp at UD kan erstatte dagens norske navn med et navn som viser at gruppen gjør mer enn kun å overføre penger. Det er også viktig at man tar inn over seg ordlyden i samarbeidsplattformen fra Jeløya, der det står at regjeringen ikke vil støtte «organisasjoner i de palestinske områdene som oppfordrer til vold eller som fremmer hatefulle ytringer, rasisme eller antisemittisme». Her er det mange organisasjoner å velge mellom. En studie gjort av nye lærebøker som brukes i UNRWA og deres skoler, viser at bøkene ikke har Israel på kartene. De benekter at jøder har noen rettigheter eller hellige steder i landet, og oppfordrer til voldelig kamp mot okkupasjonen.

Utenriksministeren påpekte at migrasjon må ses i en større global sammenheng. Det er åpenbart korrekt. Men det betyr ikke at antallet flyktninger ulike land mottar, skal sees uavhengig av nasjonale kulturer og religioner. Vi må forholde oss til realitetene og ikke innbille oss at vi kan skape en multikulturell og multireligiøs

verden ved hjelp av å flytte store befolkningsgrupper rundt på jordkloden. Etnisitet, historie, kultur, identitet, verdier og religion er reelle størrelser og må respekteres og forstås dersom vi skal ha en mulighet til å ta vare på mennesker på flukt. Det er i den sammenheng lite relevant å vurdere Norges mottak av flyktninger i konflikt-områdenes naboland.

Det er positivt at Norge vil delta aktivt i FN-forhandlingene i Genève og New York som skal lede frem til en global plattform for flyktninger og migranter. Det er da viktig at vårt utgangspunkt i disse forhandlingene er i tråd med den vedtatte veivalgsmeldingen, som er tydelig på at vi skal sette Norges interesser først.

EU har i økende grad fått ansvar for å håndtere flyktningstrømmen fra Midtøsten og Afrika. Det er ikke en oppgave det er naturlig at EU tar på seg. Flyktning- og migrasjonsproblematikk er et globalt ansvar og må håndteres globalt. Det finnes allerede et eget organ i FN som har et slikt ansvar. FNs høykommissær for flyktninger, UNHCR, er i dag representert i mer enn 130 land og har over 10 000 ansatte. Med dette som bakteppe bør det være naturlig at UNHCR tar over alt ansvar for globale flyktningstrømmer. Min oppfordring til utenriksministeren er at hun med det som utgangspunkt i sine samtaler i Genève og New York tar opp dette med sine kontakter i FN-systemet. Utgangspunktet må være at det ikke er Europas ansvar alene å ta imot folk på flukt. Alle trygge land må ta ansvar. Og selve fundamentet må være at flyktninger som får beskyttelse i et trygt land, reiser tilbake til sitt land når det er mulig. Det er også i tråd med UNHCRs nedfelte prinsipper.

Så har jeg noen kommentarer til representanten Huitfeldt angående Fremskrittspartiets og mine kommentarer når det gjelder FNs sikkerhetsråd. Det er slik at Fremskrittspartiets representanter har gått til valg på et partiprogram, og at vi i denne salen er forpliktet til å følge opp de valgerne som har valgt oss inn i denne salen. Hvis vi ikke gjør det, mister vi enhver troverdighet. Det er faktisk vårt oppdrag. Når man sitter i en regjering og må kompromisse, er det fordi man mener at vi med vårt partiprogram samlet sett får mer igjen for å sitte i en regjering enn av å stå utenfor. Det kan diskuteres om det er tilfellet, men det har partiet samlet gått inn for. Men det hindrer ikke oss som representanter for Fremskrittspartiet i å fremme Fremskrittspartiets politikk, på akkurat samme måte som representanten Tetzschner sto her og ønsket norsk EU-medlemskap, som heller ikke er i tråd med regjeringens politikk. Jeg forsvaret hans rett til å gjøre det, for det er i tråd med Høyres politikk. Slik bør det være, for vi er valgt av folket, og det er folket som bestemmer hva vi skal fremme av politikk i denne salen. Ingen er valgt inn på verken Jeløya-plattformen eller Sundvolden-erklæringen, vi er valgt inn på partienes

politikk. Jeg håper at flere enn Fremskrittspartiet og Høyre i dette tilfellet i fremtiden forsvaret egen politikk, men aksepterer kompromisser, som flertallet i regjeringen og flertallet i denne salen vedtar.

Steinar Ness (Sp) [10:44:09]: Eg vil innleiingsvis gje ros til utanriksministeren for at ho innleiingsvis i orienteringa si valde ei audmjuk tilnærming til utfordringane vi står overfor i det internasjonale samfunnet. Eg skal sitere:

«Ideelle løsninger er mer unntaket enn regelen. Hensyn som er i konflikt må ofte veies mot hverandre. Det må vi være ærlige om. Kompleksiteten og dilemmaene gjør også at vi i vår tid sjelden står i valget mellom bare gode alternativer. Veldig ofte vil situasjonen være den at vi må velge det minst dårlige av alternativene – og ha klart for oss at det å la være å ta et valg også er en beslutning som har konsekvenser.

De mange motsetningene i verden rundt oss skaper behov for forankring og debatt både om dilemmaer og prioriteringer – også her hjemme.»

Ut frå dette hadde eg forventat at utanriksministeren ville ha føretatt ein analyse av kva politiske handlingar og tiltak dei siste 20–30 åra som på den eine sida har ført til arbeid, inntekt og betre levekår for folk, som har dempa sosial uro, som har gjeve auka tillit til folkestyret, som har ført til avspenning mellom stormaktene, og som har ført til forsoning og fred, og – på den andre sida – politiske handlingar og tiltak som har ført til det motsette: arbeidsløys, naud, uro, svekt tillit til folkevalde, flyktningstraumar, større spenning mellom stormaktene, terror og ufred.

Men dette gjorde utanriksministeren ikkje. Analyse av kva som har gjeve gode resultat, og kva som har gjeve dårlege resultat, konkretisering av dei ulike dilemmaa vi står oppe i, og invitasjon til debatt om dette var det lite av. Det vart mest ein statusrapport om det som er ugrent kringom i verda, og at det er viktig at Noreg gjer ein innsats. Etter å ha høyrte representanten Tetzschners innlegg skulle ein tru det ikkje fanst nokon av dei typene dilemma og utfordringar som utanriksministeren omtala. Eg skal difor velje å setje ord på nokre av dei utfordringane og dilemmaa som etter vårt syn krev debatt og klok politisk handtering.

Eg skal starte i vår eigen del av verda. Tidlegare journalist i Stavanger Aftenblad, Ingeborg Eliassen, har skrive ei tankevekkjande bok om det nye arbeidslivet i Europa, med tittelen «Harde tider». Det er ei systemkritisk bok om brutaliseringa av arbeidslivet, med større ulikskap, svekte fellesskapsløysingar og svekte faglege rettar. Dette er ikkje eit resultat av at nasjonalstaten kjem til kort, som enkelte seier, men av galne politiske val, der

fri-flyt-politikk, felles valuta og pengane vert gjevne forkjøpsrett. Når utanriksministeren teiknar eit bilete av at optimismen i Europa er tilbake, seier det dessverre meir om denne regjeringa si blinde tru på EU og fri-flyt-politikk enn om dei faktiske forholda i mange av landa.

Eg skal ta Spania som eit eksempel. Ifylgje Trading Economics er ungdomsarbeidsløysa i Spania no på knappe 40 pst. Det er sjølvsagt betre enn då ho var på 55 pst., som ho var på det verste. At nesten halvparten av spansk ungdom er arbeidsledig, er ein sosial tragedie. Ungdomsarbeidsløysa er no nesten det dobbelte av det ho var før innføringa av euroen.

Vi har den same situasjonen i Hellas. Der er òg ungdomsarbeidsløysa nesten det dobbelte av det ho var i 2002. Både gjennomsnittsløn og minsteløn i Hellas er langt lågare i dag enn for nokre år sidan.

På område har meir å seie for tryggleiken og livsgleda til folk enn at dei har tryggleik for arbeid. Eurobarometer gjev eit interessant innblikk i korleis arbeidstakarar i EU ser på situasjonen. Den siste omfattande studien vart gjort i 2014. 57 pst. opplevde at arbeidsforholda hadde vorte verre i landet deira dei siste fem åra, berre 12 pst. meinte det var betre. Denne høge ungdomsarbeidsløysa i mange EU-land bør uroe oss alle, og svaret på det kan ikkje vere meir av den politikken som har gjeve dette resultatet.

Eit anna dilemma: Vestlege land har brukt store økonomiske ressursar og militærmakt i Irak, Afghanistan og Libya. Intensjonane var gode, resultata er nedslåande. Millionar av menneske er på flukt. Situasjonen i Midt-austen er meir ustabil no enn i førre tusenår, med framveksten av ISIL og dei grufulle krigshandlingane i Syria. Situasjonen i Afghanistan har gått frå vondt til verre.

Sjølvsagt er det eit dilemma med ikkje å gripe til militærmakt, men bruk av militærmakt krev ein klar plan for forsoning og fred når våpena har stilna. Historia har dessverre lært oss at det ikkje finst snarvegane til fred gjennom einsidig bruk av militærmakt. Dilemmaet med tydeleg tale og sterk ordbruk om folkerettsbrot av Russland kjem tydeleg fram i vår og andre vestlege land si omtale av NATO-landet Tyrkia, der utanriksministeren avgrensa seg til å seie:

«Vi ser med stor bekymring på nivået på Tyrkias inngripen i Syria.»

Senterpartiet meiner det er viktig for Noreg som eit sjølvstendig land å ha eit sterkt forsvar. Då må vi ha ein sterk hær og ei sterk landmakt. Det var sjølvsagt uheldig at dei økonomiske rammene for Forsvaret i 2018 ikkje vart fastlagde i samband med behandlinga av statsbudsjettet. Etter å ha høyrte innlegg frå representantane Tybring-Gjedde og Michael Tetzschner her i salen i dag kan det jo ligge an til interessante rundar om nivået på for-

svarsløyvingane i samband med behandlinga av revidert nasjonalbudsjett til våren.

Senterpartiet meiner òg det er viktig med eit godt og tillitsfullt samarbeid med våre allierte i NATO. Vi legg stor vekt på det transatlantiske samarbeidet og at vi fører vidare det historisk gode samarbeidet vårt med Storbritannia og USA.

Vesten og Noregs forhold til Russland har forverra seg kraftig etter Russlands annektering av Krim og destabilisering av Aust-Ukraina, som er klart i strid med internasjonale reglar. Det er i både Noreg og Russland si interesse å ha meir dialog og samarbeid om felles interesser og eit sterkt folk-til-folk-samarbeid i Barentsregionen. Noreg og NATO må bidra til avspenning og normalisering. Ei slik utvikling er sjølvsagt avhengig av Russland og kan ikkje skje på kostnad av folkeretten og på kostnad av sjølvvråderetten og sjølvstendet til andre land.

Eg må her vektleggje at Noreg i nord har hatt eit historisk mykje betre samarbeid med Russland enn det mange andre av nabolanda deira har hatt. Polarhandel, folkeleg samkvem og samarbeid om forvaltninga av ressursar har vore godt, og konfliktar har vorte løyste gjennom eit langsiktig og mødesamt samarbeid. Det er sjølvsagt viktig at Noreg fører vidare dette arbeidet med stor klokskap, og eg kan stille meg bak det som representanten Huitfeldt sa på dette punktet.

Arbeidet for å styrkje FN som den viktigaste aktøren i det internasjonale samfunnet er sjølvsagt viktig og har full støtte i denne salen. Vi treng eit sterkt FN for å løyse globale utfordringar. Ingen kan – som utanriksministeren seier – erstatte FN sine viktige arbeid.

Regjeringa har brei støtte til arbeidet sitt for å sikre Noreg ein plass i Tryggingrådet i FN i perioden 2021–2022. Det kunne kanskje vore ein idé for utanriksministeren å leggje til rette for ein debatt om kva Noreg skal bruke plassen sin til, i lys av dei erfaringane vi gjorde i åra 2001 og 2002, då vi sist var medlem. Det trur eg kunne vore interessant, og det er enno tid til å leggje til rette for ein slik debatt, dersom ein skulle ynskje det.

Eg har no nemnt nokre av dei dilemmaa og utfordringane som utanriksministeren kunne ha analysert og teke initiativ til debatt om. Det viktige framover må jo vere å gjennomføre politiske tiltak som vi har erfart og veit gjev resultat, og velje bort politikk som ikkje har gjeve gode resultat. Vi treng òg debatt om ein ny politikk på viktige område – som verken utanriksministeren eller eg sjølv har omtala så langt. Det gjeld tiltak ved skattlegging av fleirnasjonale selskap og tiltak mot korrupsjon, som sjølvsagt òg er viktig viss vi skal kunne sikre folk arbeid, inntekt, mat, helsetilbod og utdanning rundt om på heile jordkula.

Men nei, utanriksministeren tek eitt initiativ – eitt nytt prosjekt. Ho skal drøfte Noregs interesser i ein

multilateral verdsorden. Ærleg tala: Dette er jo det breie temaet vi diskuterer heile tida. Med dei utfordringane som no ligg framfor oss internasjonalt, kan ikkje eg sjå at det er noko akutt behov for ekstra fokus på nettopp dette i 2018 og 2019.

Særleg underleg er dette initiativet sett i lys av regjeringa si handtering av brexit. Vi hadde faktisk ein ny situasjon, som gav Noreg eit nytt handlingsrom både overfor EU og overfor sitt viktige NATO-allierte land, Storbritannia. I staden for å gripe dette handlingsrommet og leggje til rette for debatt valde regjeringa å sjå på brexit som eit problem og vere tilskodar til tingingar som sjølv sagt er viktige for oss. Det toget gjekk – utan at Noreg ville gripe dagen og det handlingsrommet som oppstod.

Audun Lysbakken (SV) [10:54:23]: Jeg vil takke utenriksministeren for redegjørelsen. Mine fem minutter strekker ikke til for å gå inn i bredden av det utenriksministeren tok opp, så la meg derfor gå rett til det jeg mener er det aller mest alvorlige og viktigste å diskutere nå, og det er den pågående, menneskeskapte katastrofen i Midtøsten.

Befolkningen i Øst-Ghouta står i en forferdelig situasjon. I Jemen pågår den mest prekære humanitære krisen i verden i dag, enda verre enn i Syria. Og den kurdiske befolkningen i Syria opplever, etter å ha tatt så mye av belastningen i kampen mot ISIL, å bli sviktet av Vesten og invadert av Tyrkia som takk. Det er en alvorlig situasjon, og det handler om mange ting. Det handler om IS-ILs forsøk på å bygge en grusom terrorstat. Det handler om Assads undertrykkende regime i Damaskus. Men det handler også om en katastrofalt mislykket vestlig politikk, helt siden USAs invasjon av Irak.

I de ulike krigene i denne regionen, både i Irak og etter hvert også i fortsettelseskrigen i Irak og Syria i disse dager, har Norge hatt flagget på bordet og soldater på bakken. I går kom nyheten om at Norge vil fortsette det militære bidraget til koalisjonsoperasjonen i Irak, sågar med en opptrapping. Det er en opptrapping som, som vanlig, ikke følges opp av den brede og åpne debatt som vi burde ha hatt på Stortinget, og jeg vil derfor benytte denne anledningen også til å si litt om hvorfor SV har vært og er imot at Norge skal ha soldater i Midtøsten på dette tidspunktet.

Erfaringen med de krigene Norge har deltatt i, enten det har vært i Irak, Afghanistan eller andre steder, er at det i stor grad har handlet om kriger for å ha flagget på bordet og for å være en god alliert for USA, og der hovedoppmærksomheten i norsk politikk har vært krigsinn-sats i utlandet som en sikkerhetsgaranti for Norge i stedet for å være et spørsmål om hva vi kan oppnå med våre militære bidrag. Det som nå pågår i Irak, er et godt

eksempel på det. Det er uklart hva vi gjør, det er uklart hvem vi samarbeider med, og det er uklart hvordan kommandolinjene er.

Det har også vært en del oppmerksomhet i det siste knyttet til mulig norsk deltakelse – foreløpig bare økonomisk – i de ulike vestlige operasjonene i Sahel, spesielt i Niger. Enten det er knyttet til antiterroroperasjoner eller til flyktningkrisen, vil vi sterkt advare mot å la oss trekke inn i enda en konflikt på grunnlag av ønsket om å være en god alliert for USA. Det er, i en verden i så stor endring, tid for en mer uavhengig norsk utenrikspolitikk.

Jeg la merke til at utenriksministeren i sin redegjørelse understreket verdifelleskapet i NATO. Jeg synes timingen var pussig, for det er vel mange tiår siden den verdimeslige avstanden mellom landene innad i NATO har vært større enn i dag. Hva er egentlig vårt verdifelleskap med Donald Trump, for ikke å snakke om Erdogan og Viktor Orbán? Det er vanskelig med moralsk autoritet å møte f.eks. Putins autoritære regime når en samtidig har venner som går i samme retning.

Derfor trengs en norsk utenrikspolitikk som er mer uavhengig av USA, mer preget av å tenke selv og mindre preget av vanetenkning, og som legger mer vekt på samarbeid med de landene som står oss nærmest, særlig våre nordiske naboer. Et godt sted å begynne en slik uavhengig tenkning ville være i debatten om atomvåpen. Jeg legger merke til at temaet atomnedrustning ikke var sentralt i utenriksministerens redegjørelse i det hele tatt. Det skuffer meg hvis et resultat av regjeringens motstand mot forbudet i FN blir norsk taushet i dette utrolig viktige spørsmålet. Vi etterlyser klare svar om dette, og jeg vil komme tilbake til spørsmålet om Niger og Sahel i replikkunden.

Abid Q. Raja (V) [10:59:40]: Jeg vil innledningsvis takke utenriksministeren for en god redegjørelse.

Foruten mange av de enkeltlandene som utenriksministeren prisverdig uttrykte engasjement for, Jemen, Syria, Irak, Afghanistan og Myanmar, er vi i Venstre veldig glad for at hun også tar opp de globale klimarendringene og viser et engasjement for kjernefysisk nedrustning, respekt for folkeretten og menneskerettigheter og ikke minst at humanitær bistand skal øke, samt at Norge skal ha et engasjement for FNs nødhjelpsfond.

I den korte tiden jeg har til rådighet, tenkte jeg at jeg skulle konsentrere meg om to av de mange forholdene som utenriksministeren var inne på, og det gjelder internasjonal religionsfrihet og ikke minst en felles europeisk sikkerhetspolitikk.

Når det gjelder religionsfrihet, har det dessverre vært en nedadgående trend over mange år. Vi vet nå, 70 år etter Verdenserklæringen, at over 70 pst. av verdens be-

folkning bor i land som setter begrensninger på religionsfrihet. Open Doors, som er en veldig anerkjent organisasjon, ser særlig på kristne forfulgte, og fører statistikk over mange land og hvordan utviklingen går der.

Jeg noterte meg at utenriksministeren sa at Norge skal ta tak i en ny India-strategi. Da er det enkelte forhold i India som det er verdt å legge merke til, f.eks. at under Modis ledelse har India gått fra å være det 28. verste landet for kristne å være i, til det 11. verste landet. I større og større grad knytter den nasjonale identiteten seg opp mot den religiøse identiteten. Retorikken fra bevegelsene der, også fra BJP, det ledende partiet, er at dersom en ikke er hindu, er en heller ikke lojal borger av India. Dette er en urovekkende trend i veldig mange land, ikke minst i nabolandet Pakistan, som er det tredje verste landet for kristne å være i. Men generelt er mange andre religiøse minoritetsgrupper forfulgt i Pakistan, og også i India. Det gjelder ikke bare kristne; det gjelder også muslimer.

Et annet land i nabolaget er Myanmar, hvor FNs høykommissær har uttrykt at det er blitt begått etnisk rensing mot rohingya-befolkningen. Vi ser også hvordan den buddhistisk nasjonalistiske gruppen opererer der, sammen med Sri Lanka, nettopp for å linke opp nasjonalidentiteten til religion. Lignende trender ser vi også i Russland. I Midtøsten generelt vet vi at det er en veldig vanskelig situasjon for religiøse minoriteter, og i det siste har vi sett en utvikling i Egypt som i ytterligere grad er urovekkende, der man har forfulgt blasfemibrudd i lengre tid og nå også ønsker å forby ateisme – at man med loven i hånd skal forfølge folk fordi de velger ikke å tro på noe. Dette er en urovekkende utvikling. Jeg noterte meg at utenriksministeren var innom dette temaet, og det er bra at UD er på ballen og framoverlent også når det gjelder religiøse minoriteter.

Utenriksministeren adresserte spørsmålet om kampen mot ISIL, og her har Europa på noen områder bidratt på en veldig negativ måte. Mellom 4 000 og 7 000 mennesker – tallene varierer litt, avhengig av hvem man sjekker med – har reist fra Europa for å bli fremmedkrigere. Og vi vet at over 150 angrepsplot og angrep i Europa knytter seg til minst én fremmedkriger; i over 15 europeiske land vet vi at det har vært angrep. Her har UD et ansvar for å forsikre seg om at Europa klarer å utpensle en felles politikk for dette. Det gjelder lovgivning, det å rekruttere og bli rekruttert til, det å delta og oppfordre til, det å gi trening og få trening på og det å tilslutte seg terrororganisasjoner. Det å ha en god lovgivning i europeiske land er viktig, at man har regler for hva man skal gjøre når fremmedkrigere returnerer til sine respektive europeiske hjemland, og hvordan man skal møte dette, og ikke minst hva Europa skal gjøre for å begrense

den propagandaen som er tilgjengelig for selvradikalisering på nettet.

I forlengelsen av dette er det bra at vi her på hjemmebane skal ha en stor integrasjonsdugnad, men man trenger egentlig også en stor integrasjonsdugnad i Europa for å klare å gjøre det utenriksministeren var inne på – at man har fellesskapsverdier i Europa, men at man også klarer å styrke og sementere dem ytterligere.

Avslutningsvis: Det er viktig at vi trykker norske interesser. Jeg tror det er viktig at vi har et godt bånd til USA. Norge trengs globalt, når det gjelder både kampen for likestilling, barns rettigheter og menneskerettigheter generelt, men i en stadig mer uoversiktlig verden er det viktig at Utenriksdepartementet involverer seg i det brede saksfeltet som Utenriksdepartementet bør være involvert i.

Knut Arild Hareide (KrF) [11:05:00]: Eg vil starte med å takke utanriksministeren for ei veldig god og omfattande utgreiing.

2017 har vore prega av alvorlege kriser, som atomtrusselen frå Nord-Korea, etnisk reinsing i Myanmar og krigane i Syria og Jemen. Likevel vil eg – som òg utanriksministeren gjorde – starte med å peike på nokre utviklingstrekk som på mange måtar òg har gjort 2017 til eit godt år for verda vår.

Kvar dag i 2017 blei talet på menneske som lever i ekstrem fattigdom, redusert med 217 000. Kvar dag i fjor fekk 300 000 menneske tilgang til reint vatn. Og kvar dag fekk 325 000 menneske tilgang til elektrisitet. Ja, berre sidan 1990 har meir enn 100 millionar barneliv blitt redda gjennom vaksiner og andre enkle og grunnleggjande helsetiltak.

Det er alvorlege kriser i verda som skaper eit dystert bakteppe for debatten i dag, men det er like fullt viktig ikkje å sjå bort frå dei framstega som me faktisk ser. Som ein kommentator i New York Times skreiv for ei tid tilbake: Det viktigaste som skjer i verda akkurat no, er ikkje ein tweet frå Trump, men at barneliv blir redda, og at det blir gjort store framsteg når det gjeld helse, utdanning og velferd.

Det er viktig å merke seg at det som går riktig veg, skjer nettopp fordi Noreg og andre land fortset å ta ansvar, gjennom både bistand, fredsarbeid, demokratibygging og auka og meir rettferdig handel.

Øg i arbeidet for ei meir demokratisk utvikling ser me lysglimt, ikkje minst på det afrikanske kontinentet. I Zimbabwe blei trykket nedanfrå for stort, slik at Robert Mugabe måtte bøye av for folkets vilje og gå av. I Etiopia har statsministeren gått av etter ein folkeleg protest. I Sør-Afrika blei Jacob Zuma fjerna etter stadig aukande misnøye med korrupsjon og eit dårleg styre. Nyleg blei me vitne til ei demokratisk maktovertaking i Liberia, der

Ellen Johnson Sirleaf gjekk av som president og George Weah overtok. Det var første gong på 74 år dei hadde ei fredeleg overlevering av makt frå ein demokratisk vald president til ein annan. I Gambia har ein demokratisk vald president tatt over.

Den politiske bevisstheita og deltakinga er aukande i ei rekkje land. Ein viktig grunn til denne utviklinga er at sivilsamfunnet har auka i styrke og påverknad.

Ei anna positiv utvikling som utanriksministeren var inne på, er framgangen i kampen mot ISIL i Irak og Syria. No er det viktig at det internasjonale samfunnet ikkje forlèt dei områda som terrorgruppa kontrollerte, i eit maktpolitisk vakuum som legg vegen open for nye ekstreme grupper. Dei treng hjelp til å byggje opp att. Den sunnimuslimske befolkninga må bli inkludert i samfunnet, ikkje nok ein gong ekskludert. Samtidig må ikkje minoritetar, som yezidiane og dei kristne, bli gløymde. Deira tryggleik må bli sikra, byar og heimar må byggjast opp, og dei som har stått bak folkemord og terror, må stillast til ansvar.

Krigane i Syria og Jemen er årsak til ufattelege menneskelege lidingar. Det er viktig og riktig at Noreg bidrar med betydeleg humanitær hjelp. Noreg bør òg stanse all eksport av våpen og militært materiell til land som krigar i Jemen. Ei Norstat-undersøking viser at berre 12 pst. av det norske folket meiner at dette salet bør fortsetje.

Til sist vil eg slutte meg til utanriksministerens vektlegging av det internasjonale samarbeidet, menneskerettane og arbeidet i dei store multilaterale organisasjonane. Internasjonalt samarbeid er heilt avgjerande for å løyse dei store utfordringane i vår tid: kampen for dei fattige, forfølgde og undertrykte i verda, arbeidet for fred og sikkerheit og å løyse klima- og miljøutfordringane.

Kristeleg Folkeparti støttar òg forslaget frå representanten Anniken Huitfeldt om at Stortinget ber regjeringa arbeide for auka norsk deltaking i dei fredsbevarande operasjonane til FN.

Bjørnar Moxnes (R) [11:10:08]: Norge trenger en ansvarlig utenrikspolitikk som bygger på demokrati, norske interesser, folkeretten og internasjonal solidaritet, og vi trenger en regjering som ikke kaster vrak på disse prinsippene hver gang USAs regjering vil trekke Norge inn i risikable krigsventyr som skaper flere problemer enn de løser.

På tirsdag påsto utenriksministeren i sin redegjørelse at det er konsensus om de lange linjene i norsk utenrikspolitikk. Det er beklagelig at utenriksministeren villeder de folkevalgte. Faktum er tvert imot at Norges politiske elite de siste 15 årene har tatt drastiske skritt vekk fra det som har vært viktige hovedlinjer i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk siden annen verdenskrig. Mens Nor-

ge fra 1945 til 1999 ikke var med på en eneste angrepskrig uten FN-mandat, er norsk utenrikspolitikk etter dette blitt kraftig militarisert. Det innebærer deltakelse i en rekke risikable krigseksperimenter, ofte i strid med folkeretten, uten demokratisk innsyn og debatt og uten en realistisk vurdering av konsekvensene. Basepolitikken, en bærebjelke i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk gjennom hele etterkrigstiden, er regjeringen nå i ferd med å selge ut for å gi Trumps USA tilgang til å operere offensive militærbaser på norsk jord.

I disse dager jobber et regjeringssoppnevnt utvalg med å evaluere Norges deltakelse i Libya-krigen. Rødt er eneste parti som pekte på det åpenbare bruddet mot internasjonal lov som det var å gå til krig uten FN-mandat. Vi var eneste parti som advarte mot de sivile lidelsene en ulovlig regimeskiftekrig ville påføre Libyas befolkning. Vi var alene om å påpeke det åpenbare – at å gå til krig sammen med Saudi-Arabia og andre islamistiske regimer og opptre som flyvåpenet til Al Qaida-allierte grupper ville få katastrofale konsekvenser. Etter NATOs regimeskiftekrig kom terrorbølgen som spredte seg fra Libya og ut i verden. NATOs libyske allierte fikk tilgang til våpen som de brakte videre til allierte terrorgrupper i Afrika, Midtøsten og Europa, deriblant Al Qaida, IS, Boko Haram og Al-Shabaab.

For fire år siden sa den nåværende utenriksministeren at hun var stolt over Norges bombing av Libya. Den lettvinde omgangen med politikken mest ekstreme virkemiddel og den uansvarlige likegyldigheten i møte med konsekvensene av den gir grunn til bekymring. Det gjør også regjeringens brudd med basepolitikken. USA har uten å spørre Norge om tillatelse budsjettet med å omgjøre flyplassen på Rygge til en amerikansk militærflyplass. General Robert Neller har allerede brakt den amerikanske krigsretorikken mot Russland inn i Norge ved å fortelle sine US Marines i Trøndelag at det er en storkrig med Russland på vei hit. Det er også erklært åpent fra USAs side at Rygge skal brukes til flyvninger over Østersjøen mot Russland. Det er altså dette USA Solberg-regjeringen nå er i ferd med å gi frie tøyler til å bringe en livsfarlig stormaktsrivalisering inn på norsk jord.

Rødt har et alternativ til denne uansvarlige politikken. Rødt vil ta ressursene fra det skandaløse jagerflykjøpet som binder oss til USAs risikable angrepskriger i fjerne land, og heller bygge et robust territorialforsvar. Å si nei til framtidige angrepskriger betyr at Norge igjen kan bli en troverdig forsvarer av folkeretten, som er alle små nasjoners førstelinjeforsvar i møte med militært overlegne stormakter.

Norges sikkerhet er for viktig til at regjeringen skal gjemme seg bak hemmelighold og fortieelse. Det er vår oppfordring. Stå fram og ta debatten. Vær ærlig når man

ønsker å ta Norge med i USAs kriger. Ta debatten om det i et åpent storting.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:15:20]:

Det er fristende å kommentere mye, og jeg skal prøve å komme igjennom noe. Men jeg synes det likevel er greit helt i innledningen å minne om de tre sentrale prioriteringene for norsk utenrikspolitikk som jeg la til grunn i min redegjørelse på tirsdag. Det ene er å trygge og sikre Norge og norske interesser, med en klar transatlantisk forankring. Det andre er å bidra til et trygt, fritt og økonomisk sterkt Europa. Det tredje er å arbeide for å realisere bærekraftsmålene og å opprettholde og styrke multilaterale institusjoner og den internasjonale rettsorden. Det er jo nettopp på grunn av vårt møte med en mer urolig og uforutsigbar verden at det å navigere etter noen – forsøksvis – trygge holdepunkter blir så mye viktigere.

Jeg har notert meg de innleggene som har kommet, og jeg registrerer at det ikke er noen betydelig uenighet om retningen, men at noen ønsker å vektlegge noe mer eller noe mindre. Det faller sånn sett godt inn i en lang tradisjon vi har i Norge. Men la meg likevel ta med noen kommentarer.

Til spørsmålet om FNs fredsbevarende operasjoner: Dette er noe Norge og andre land vurderer kontinuerlig – hva som kan være gode bidrag. Det er jo også en risikovurdering, nettopp fordi FN-operasjonene er blant de farligste som utføres, og også fordi det ofte er områder hvor det ikke er noen fred å bevare. Så sent som for to dager siden ble fire soldater drept i Mali, i MINUSMA-operasjonen, hvor Norge også deltar.

Komiteens leder snakker om bidrag med politi, transportfly og feltsykehus, og det er jo nettopp det vi bidrar med. I dag har vi 74 personer, både politibidrag og militære i seks ulike FN-operasjoner. Det nivået vi er på nå, har vært så å si konstant siden 2005, med unntak av noen topper da vi hadde feltsykehus i Tsjad i 2009–2010, og da vi hadde transportflybidraget i Mali i 2016. Vi skal ha et nytt transportflybidrag i Mali i 2019, etter den norsk-initierte rotasjonsordningen som kom på plass da jeg var forsvarsminister.

Jeg mener det også er viktig å se på de spørsmålene som kom fra Senterpartiet. Det som er det interessante poenget i det Senterpartiet sier, er nettopp at jeg var innom nesten alle de spørsmålene som ble berørt, og fortalte hvordan vi ønsker å løse dem. Til spørsmålet om arbeidslivskriminalitet i Europa, som jeg mener er et veldig relevant spørsmål: Der har jo – som jeg redegjorde for – statsministeren tatt et initiativ til felles europeiske løsninger. Og det er uhyre viktig, fordi arbeidslivskriminaliteten ikke bare kan bidra til å ødelegge arbeidsmarkedet og gjøre vilkårene vanskelige for arbeidsfolk, men

den kan også bidra til å undergrave den økonomiske veksten Europa er avhengig av. At Norge har vært såkalt tilskuer til brexit-forhandlingene, er jo ikke spesielt rart all den tid vi ikke er medlem av EU, og forhandlingene strengt tatt heller ikke har begynt.

La meg også knytte noen kommentarer til det som representanten Lysbakken sier. Den enigheten som har vært på Stortinget om at Norge skal bidra også militært i kampen mot ISIL, har vært viktig. I dag er ISIL så å si bekjempet territorielt. Det betyr ikke at kampen er vunnet, for det er fortsatt mye som gjenstår, men kampen er så å si vunnet territorielt. Det har også frigjort områder som var under ISILs brutale terrorstyre. Mennesker har begynt å kunne vende hjem til sine hjemmeområder, og det er altså resultatet av en innsats vi har vært med på. Hvis alle skulle tenke likt som SV – og ikke være med på å ta et felles internasjonalt ansvar – ville altså fortsatt millioner av mennesker vært under ISILs terrorvelde.

Jeg har aldri sagt, og regjeringen har aldri sagt, at dette har vært enkle avveininger. Tvert imot har vi redegjort veldig åpent for alle de dilemmaene det fører med seg, alle de områdene hvor man opplever at valgene, som jeg var inne på i redegjørelsen min, ofte står mellom ulike mer eller mindre vanskelige alternativer. Men vi velger likevel å handle – som en del av en stor internasjonal koalisjon – fordi vi mener det er riktig, og fordi vi mener at alternativet til å handle er dårligere. Men ja, det er brolagt med dilemmaer, og det er nettopp mange av de dilemmaene jeg mener det har vært viktig å snakke om og legge fram i forbindelse med redegjørelsen.

Jeg takker også for mye og god oppmerksomhet rundt både menneskerettigheter og ikke minst noe som Knut Arild Hareide brukte mye av sin tid på, nemlig de positive utviklingstrekkene som tross alt også er dominerende i verden nå, og som vi altfor sjelden snakker mye om, nettopp fordi situasjonene ofte er dramatiske.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Zaineb Al-Samarai (A) [11:20:47]: I sin redegjørelse var utenriksministeren opptatt av hvor viktig utenrikspolitikk er for ivaretagelsen av norske interesser. Det ble også nå igjen omtalt som et av de viktigste områdene. De siste fire årene har norske næringsinteresser gått foran menneskerettighetene. Det har vi sett når det kommer til regjeringens samtaler med Israel, Kina, Saudi-Arabia, Russland og senest USA. Jeg har full forståelse for at norske interesser er viktige i samtaler med disse landene, men de kan ikke trumfe viktigheten av at vi må se til at menneskerettighetene blir fulgt. I kompliserte situasjoner kan ikke regjeringen fortsette å snakke om menneskerettigheter på kammerset – det må fram i lyset.

Mitt spørsmål til utenriksministeren er: Hvordan har regjeringen tatt opp menneskerettighetene med Kina, Saudi-Arabia og Russland?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:21:35]: Som representanten sikkert husker, er våre bilaterale relasjoner med Kina nå normalisert. Vi hadde det første møtet i den politiske konsultasjonsmekanismen i august i fjor, og menneskerettighetene er en del av temaene vi tar opp. Vi tar også opp menneskerettighetene med de to andre landene representanten nevnte, Saudi-Arabia og Russland.

Jeg vil understreke at i mange sammenhenger er arbeidet for å styrke menneskerettighetene i andre land avhengig av at man bruker kløkt og fornuft for å få sine synspunkter igjennom. Mange steder i verden er menneskerettighetsforsvarere og minoriteter så utsatt at de ikke ønsker at man skal snakke høyt og åpent om det, fordi forfølgelsen da øker. Andre ganger er det fornuftig å snakke høyt og åpent om det. Vi må velge virkemidler ut fra situasjonen og hva som gir best resultater for menneskerettighetene.

Jeg er uenig i premisset om at norsk næringsliv har gått foran menneskerettigheter. Jeg har heller ikke registrert at det fra Arbeiderpartiets side har vært ytre ønske om en annen politikk enn den som har vært ført.

Steinar Ness (Sp) [11:23:00]: Debatt om verdier og verdifelleskap er både interessant, viktig og krevjande. Land har ulike språk, ulike historie og kultur og ulike tradisjoner og religioner, som det er viktig å ha kunnskap om. Men å gå fra det til å definere noen verdier som unikt norske, unikt nasjonale eller unikt europeiske, og som noen som står i et motsetningsforhold til verdier og verdigrunnlag i andre land eller på andre kontinent, kan ha mange uheldige sider. Utenriksministeren brukte uttrykket «europeisk verdifelleskap» i sin orientering.

Mine spørsmål er: Kva verdier meiner utenriksministeren er unikt europeiske? Kor langt tilbake i tid går dette verdifelleskapet? Og er dette verdier som er uten oppslutning i andre verdensdelar?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:23:57]: Jeg har ikke på noen måte snakket om unikt europeiske eller unikt norske verdier – snarere tvert imot. Men jeg har snakket om at vi lever i kompaniskap med land som vi deler et verdifelleskap med. Det handler om respekten for menneskerettighetene, ytringsfriheten, rettsstaten, demokratiet og en liberal verdensorden. Men det betyr ikke at disse verdiene ikke finnes andre steder – og det er det heller ingen andre som har påstått.

Vi ser nå – som også representanten Knut Arild Hareide var inne på – en veldig positiv utvikling når det

gjelder fredelige maktovertakelser og demokratiske løsninger i Afrika, som man også skal ta med seg. Det er veldig positivt. Men bare fordi vi snakker om et verdifelleskap som også består av demokratier i Europa, betyr ikke det at det ikke skjer andre steder. Så jeg er litt undrende til premisset for spørsmålet.

Steinar Ness (Sp) [11:24:56]: Dette er en debatt som har pågått lenge i mange europeiske land. Eg reknar med at utanriksministeren er kjend med at det har vore ein diskusjon om nettopp klokkskapen i desse verdiane, for dei vert lett brukte og framstilte som at det skal finnast ein type unikt europeisk fellesskap som nettopp står i eit motsetningsforhold til andre. Når eg seier at debatten er krevjande og interessant, er det fordi desse omgrepa kan brukast, tolkast og vektleggjast i veldig ulike retning. Det kjem veldig tydeleg fram i debatten når ein brukar uttrykk som «norske verdier» og «europeiske verdier», at dette ikkje er noko som er unikt, men at dette er breie, allmenne verdier som har oppslutning i mange land og på mange kontinent, for ikkje å byggje opp eit inntrykk av at vi snakkar om nokon som er innanfor, og nokon som er utanfor – «vi» og «dei andre». Så eg vil berre ønskje utanriksministeren lykke til med å følgje opp og vere veldig tydeleg og klar på dette punktet, og eg håpar at alle regjeringspartia står bak det.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:25:58]: Akkurat nå er det vel ikke så veldig mange andre enn representanten Steinar Ness som skaper usikkerhet med tanke på om det skal være bare norske eller bare europeiske verdier. Det er ikke uttrykk som jeg har brukt, verken i redegjørelsen eller i andre sammenhenger. Jeg mener at det er et viktig poeng hele veien å understreke at det for vår del er viktig at de grunnleggende verdiene vi har felles med andre land, er verdier vi jobber for å fremme, uansett om det skulle være i Europa, i Afrika, i Asia eller andre steder.

Det er viktig å være oppmerksom på at mange av de verdiene og rettighetene er under et betydelig press. Det er også en av årsakene til at vi ønsker å finne gode måter for Norge å jobbe multilateralt på, nettopp for å understreke at de verdiene er universelle. Det er også en av årsakene til at vi forsøker å jobbe tverrregionalt i FN – nettopp for å understreke at dette er verdifelleskap som finnes flere steder. Men det ekskluderer ikke at vi har et tett og nært verdifelleskap i Europa, som vi bygger veldig mye av vår utenrikspolitikk på.

Audun Lysbakken (SV) [11:27:14]: Hvis jeg var utenriksministeren, ville jeg vært litt mer forsiktig med det litt forslitte talepunktet om konsensusen i norsk utenrikspolitisk debatt, for denne debatten viser jo at det i

hvert fall er tre partier, Senterpartiet, SV og Rødt, som samlet sett representerer et betydelig antall velgere som står for en annen kurs enn regjeringens. Et aktuelt spørsmål er i så måte spørsmålet om norsk militær deltakelse i Niger og Sahel-regionen. I et skriftlig svar til meg skriver forsvarsministeren at det ikke er aktuelt å bruke norske soldater for å bekjempe migrasjon, men hun bekrefter samtidig at det kan være aktuelt å sende norske soldater til Niger.

Mitt spørsmål er da: Hvor aktuelt er det, og hva skal disse soldatene i så fall gjøre?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:28:04]:

Dette er et spørsmål som først og fremst må rettes til forsvarsministeren, men som representanten Lysbakken helt sikkert husker, orienterte jeg i min tid som forsvarsminister den utvidete utenriks- og forsvarskomiteen flere ganger om ulike kapasitetsbygging- og øvingsscenarier som kunne være aktuelle for norske soldater å delta i i kortere perioder. Jeg har understreket veldig tydelig – det har også forsvarsministeren gjort i sitt svar – at dersom det skulle bli aktuelt, krever det selvfølgelig en politisk behandling. Så det får man i så fall komme tilbake til.

Når det er sagt, mener jeg også at det er viktig at Norge, slik jeg signaliserte på et møte om Sahel i Brussel for halvannen uke siden, bidrar til å støtte sivile komponenter i Sahels egen oppbygging av sine sikkerhetsstyrker. Det vi konkret gjør, er at vi ønsker å bruke 15 mill. kr til å bidra til opplæring i internasjonal humanitærrett og menneskerettigheter og til tiltak som kan bidra til til-litsbygging mellom Sahels egen styrke, som består av soldater fra landene i Sahel, og lokalbefolkningen i områdene som de skal operere i. Dette er et initiativ som også er ønsket veldig velkommen av FN.

Knut Arild Hareide (KrF) [11:29:23]: Eg seier meg einig med utanriksministeren i at norsk utanrikspolitikk har vore prega av konsensus, og at me har stått saman. Ikkje minst gjeld det når me skal ha internasjonale verv. Thorbjørn Jagland i Europarådet skrytte av den innsatsen Solberg-regjeringa gjorde for å få han til å bli generalsekretær der. Det me no kan oppleve, er at når me ønskjer å få ein plass i FNs tryggingråd, så kan andre land, som òg ønskjer seg det, med rette seie at det nest største regjeringspartiet i Noreg står på talarstolen i vår nasjonalforsamling og seier at den plassen ønskjer ikkje Noreg å ha.

Derfor er spørsmålet mitt til utanriksministeren: Hadde ho ønskt seg full støtte for at Noreg skal få ein plass i FNs tryggingråd? Da tenkjer eg spesielt på dei partia som er med i hennar eiga regjering.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:30:26]:

Dette er et spørsmål den sittende regjeringa har tatt stilling til opptil flere ganger, og noe som vi har ønsket. Vi gir nå jevnlig framdriftsrapporter om hvordan arbeidet går. Vi går inn i en ny fase fra sommeren av, som blir viktig. Vi har – som jeg var inne på i min innledning – sterke og gode konkurrenter i Canada og Irland. Men vi mener samtidig at Norge har en god sjanse til igjen, 20 år etter forrige gang, å kunne ta plass i FNs sikkerhetsråd. Det gjør vi med full støtte i regjeringa. Det er et viktig poeng.

Jeg vil benytte anledningen til å vise til det jeg sa om involvering av Stortinget: For regjeringa er det viktig at også Stortinget er en del av denne kampanjen. Det kommer til å bli viktig i den stortingsmeldinga om multilaterale spørsmål som legges fram våren 2019, men det kommer også til å være viktig for regjeringa å involvere Stortinget på andre måter i tida som kommer, for det vil kunne bidra positivt i kampanjen.

Anniken Huitfeldt (A) [11:31:41]: Det militære bidraget i kampen mot ISIL er det ulike meninger om, men Arbeiderpartiet har støttet det slik regjeringa har gjennomført det. Men en helt klar erfaring etter Afghanistan-evalueringen var at det ikke var noen klar exit-strategi – og heller ikke et så veldig klart mål. Nå har bidraget endret seg fra å være territoriell bekjempelse av ISIL til å styrke og støtte irakiske sikkerhetsstyrker i kampen mot terror.

Mitt spørsmål er: Hva er exit-strategien nå, hva er målet for det nåværende bidraget, og hva vil regjeringa gjøre for at denne diskusjonen blir tatt i et åpent storting? Det er ulike vurderinger, vi har støttet det fra mitt partis side, men vi er alle tjent med at det er en åpen diskusjon i offentligheten om disse spørsmålene.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:32:30]:

Det er viktig at det er et bredt flertall bak den politikken regjeringa fører knyttet til deltakelse i den store, globale kampen mot ISIL. Jeg er også veldig opptatt av at vi for framtida skal ha de gode diskusjonene vi har hatt – både i DUUFK, når det er nødvendig, og i åpen sal, når det er nødvendig. Det er selvsagt slik at regjeringa vil bidra til åpne diskusjoner om det, hvis Stortinget ønsker det.

Jeg er uenig i at oppdraget er endret. Det har aldri vært uttalt at dette kun er et spørsmål om en territoriell bekjempelse av ISIL. Tvert imot har regjeringa hele veien vært veldig tydelig på at vi må sette inn et bredt sett av virkemidler – både militære, økonomiske og politiske – for å kunne håndtere den trusselen ISIL representerer. Akkurat nå er vi i en fase hvor mye av territoriet er tatt tilbake. Da er det ekstremt viktig å fortsette en stabilise-

ringsinnsats, både humanitært, langsiktig og med militære virkemidler, for å hindre at ISIL kommer tilbake.

Bjørnar Moxnes (R) [11:33:54]: Rødt mener at det er uansvarlig å bringe konflikten mellom USA og Russland til norsk territorium, slik regjeringens brudd med basepolitikken innebærer. Vi ønsker klarhet i hvordan USAs myndigheter i månedsvis har kunnet planlegge, utrede og budsjettere for amerikansk base på Rygge, uten at det norske folk har fått vite noe som helst om dette.

Regjeringen sa at de ikke visste noe om Trump-regjeringens planer for Rygge før det ble annonsert i det amerikanske nasjonalbudsjettet. Den uvitenheten omkring eget ansvarsområde høres så utrolig ut at den minner om det vi har vært vitne til fra statsrådets partifelle i forbindelse med byggeskandalen her på Stortinget.

Jeg vil spørre statsråden om det virkelig er slik at USAs myndigheter kan ha utredet, planlagt og budsjettert for en amerikansk militær flybase i Norge, uten at noen i den norske regjeringen har visst noe om disse planene.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [11:34:55]: Her er det så mye feil at jeg ikke rekker å få tatt det på 1 minutt, men jeg råder vel kanskje representanten Moxnes til å trekke pusten ørlite grann. Det er selvsagt ikke slik at USA skal bygge en amerikansk base på Rygge. Det er fortsatt ikke politisk tatt stilling til hvordan Norge skal stille seg til ønskene fra USA om å kunne ha mulighet til å lande fly i en spesiell situasjon.

Jeg tror nok også det er grunn for representanten til å trekke pusten når det gjelder basepolitikken. Det er altså bred enighet i Stortinget om basepolitikken og regjeringas tolkning av basepolitikken, slik det har vært opp gjennom årene, da ulike regjeringer har tolket basepolitikken.

At USA, i likhet med NATO, ser på mulighetene for å gjøre sikkerhetsgarantier troverdige ved å øve og trene og ved å ha aktivitet i allierte land, er ikke noe nytt. Slik har vi hatt det helt siden vi ble med i NATO, og slik kommer vi til å fortsette å ha det.

Presidenten: Replikskordskiftet er omme.

Jette F. Christensen (A) [11:36:17]: Utenriksministeren sa i sin redegjørelse at «vi må alltid huske at historien fortsatt påvirkes av våre politiske valg». Det er jeg helt enig med henne i. Hun sa også:

«En ansvarlig utenrikspolitikk innebærer at vi må forholde oss til verden slik den er, med all dens kompleksitet og dilemmaer. Bare da kan vi utnytte handlingsrommet vårt. Bare da kan vi være med og sette dagsordenen og forme utviklingen.»

Jeg er for at Norge i mye større grad skal ta ansvar og være med og forme utviklingen. Jeg tror det er på tide å

diskutere hva det vil si å være en god alliert. En god alliert er ikke bare en alliert som er der på alles premisser. En god alliert er også en som stiller spørsmål, som stiller krav og ikke bare blindt stiller opp.

Å være politiker handler ikke bare om å si ting, det handler om å gjøre noe. Selv om representanten Christian Tybring-Gjedde nevnte at det nærmest var et problem at giverlandsgruppen for Palestina ikke bare gir penger, mener jeg tvert imot at det er bra at giverlandsgruppen ikke bare gir penger. Jeg mener det er bra, som utenriksministeren var inne på i sitt innlegg, at Norges ledelse i giverlandsgruppen også betyr at vi er med på en utvikling.

Den støtten som utenriksministeren fortalte om i sitt innlegg, dreier seg om at vi som ledere i giverlandsgruppen for Palestina er med på å sikre bred internasjonal støtte til palestinsk statsbygging og økonomisk utvikling. Den støtten er kanskje internasjonal, men støtten har ikke gått helt inn i regjeringspartiet Fremskrittspartiet, som vi hørte tidligere.

Nå er det ikke sikkert at råd om bygging blir godt mottatt fra noen i dette hus om dagen, men en god byggherre kan ikke bare sitte og se på at det som blir bygget opp, blir revet ned mens man holder på. Akkurat nå virker det som om det eneste byggverket som får stå i Palestina, er murer.

Statsbygging dreier seg om å etablere institusjoner for operative tjenester og demokrati, strukturer for samferdsel, for utdanning, for helse og for forsvar. Men nasjonsbygging er like viktig for at det skal være noen der til å reparere, for at det skal være noen der til å vedlikeholde institusjonene, noen til å videreføre demokratiet, noen til å bruke det, noen til å bruke utdannelsen sin til noe. For å få til det trenger man håp, framtidstro og tillit. Det er tre av de viktigste variablene for å bygge en ny nasjon, særlig en nasjon som er så ung som den palestinske befolkningen. Disse variablene er veldig viktige. Det er derfor de også blir brukt, med motsatt fortegn, i krig.

Fravær av de tre fører til aktiv destabilisering. Det er det som gjør at generasjonskriger er så effektive, de virker på lang sikt. Det er mennesker som gjør opprør, men er det opprøret, eller er det årsaken til opprøret, som er problemet?

Siden Trumps anerkjennelse av Jerusalem som hovedstad i Israel 6. desember har 2 900 palestinere blitt skadet. Fem har blitt drept. Alle de fem var yngre enn meg. Antall husraid har økt. Antall husrivninger i det okkuperte Øst-Jerusalem har økt. FN dokumenterte 336 nattraid bare i januar.

I fjor snakket jeg med en tidligere israelsk soldat, som sa at hans viktigste oppgave var å skape frykt. Det er ikke forsvar. Det er noe helt annet.

Den israelske hæren arresterte 1 467 palestinske mindreårige i 2017. I påvente av en rettssak har man re-

gistrert isolatopphold på opptil 23 døgn. Etter å ha kommet ut av et slikt opphold blir angst, søvnproblemer, konsentrasjonsproblemer og ikke minst manglende evne til å se framover noe som går igjen i intervjuer. De som er over 16, blir dømt som voksne. Alt som kommer inn under betegnelsen «en sikkerhetstrussel», kan gi opp til 20 års fengsel.

Man kan ikke bygge et land av en befolkning på 42 år som har blitt voksne i fengsel for å stå opp for noe.

I sin redegjørelse beskrev utenriksministeren Norge som den gode allierte vi skal være, og fortsette å være. Men det bekymrer meg at situasjonen og destabiliseringen som har kommet som en direkte konsekvens av anerkjennelsen av Jerusalem som hovedstad i Israel, ikke var en av de bekymringene hun tok opp da hun skisserte problemene med Trumps presidentskap.

Magne Rømmetveit hadde her teke over presidentplassen.

Ingjerd Schou (H) [11:41:37]: Takk til utenriksministeren for en bred, fyldig og god utenrikspolitisk redegjørelse med klare prioriteringer for den norske utenrikspolitikken, en redegjørelse som synliggjør at vi deltar i den internasjonale ledelse når det gjelder både utenrikspolitikk, utviklingspolitikk og også sikkerhetspolitikk. Med noe overraskelse må jeg konstatere at lederen av komiteen og jeg umulig kan ha hørt på den samme redegjørelsen.

Den fremste oppgaven for utenrikspolitikken er å fremme norske interesser og verdier, og samtidig også muliggjøre en nasjonal politikk som fremmer velstand og trygghet. Med all tydelighet har de senere årenes utvikling vist at utenrikspolitikken ikke er bare nasjonal, den er i aller høyeste grad lokal. Norge er et åpent samfunn med en åpen økonomi, og vår utvikling, vår egen sikkerhet og vår velferd blir i sterk grad påvirket og bestemt av både prosesser og aktører utenfor Norges grenser. Vi er derfor avhengige av at vi spiller sammen med våre naboland, allierte og handelspartnere – og de med oss.

For Høyre er det viktig at vi fører en realistisk utenrikspolitikk som er tuftet på tydelige prioriteringer, slik vi hørte i redegjørelsen for to dager siden. Utenrikspolitikken skal oppnå faktiske resultater for det norske folk. Også på dette området er det i dette møtet politikken er oppe til eksamen.

For Høyre er det førende at Norge skal respektere sine forpliktelser i det internasjonale samfunn, innenfor FN, NATO, EØS, WTO og andre internasjonale organisasjoner, og at vi skal være både lojale og engasjerte samarbeidspartnere for nærstående land og for land som trenger vår hjelp. Det kan være viktig – mange steder er det urolig – at vi faktisk bidrar aktivt.

Jeg er nok noe overrasket over at lederen av komiteen er mer opptatt av statsrådens kalender og prioriteringer enn av å synliggjøre Arbeiderpartiets egne alternativer til en utenrikspolitikk. Jeg er også overrasket over at man etterlyser mer uenighet og kritikk innenfor utenrikspolitikken og det internasjonale samarbeidet som vi har, all den tid Norge ikke er noen stormakt. Vi er et lite land, vi har mye å bidra med, og vi bidrar på veldig mange områder. Men vi er også tjent med at vi faktisk klarer å stå sammen om de viktige prioriteringer som nettopp utenrikspolitikken beveger seg i.

Jeg er også overrasket over at man gjentatte ganger etterlyser mer uenighet og mer kritikk – for å referere til komiteens leder – og gjentar det jeg oppfatter som ikke helt forenlig med sannheten, når man sier at man beveger seg vekk fra 2-prosentmålet av BNP, når man visst velger at dette er en plan for ti år, at ethvert stort BNP det ene året vil det foregående år nødvendigvis ha hatt en fallende prosent, mens man, motsatt, ville hatt en økende prosent, at dette må ses i et tiårsperspektiv, og at dette har det faktisk vært enighet om. At man da etterlyser mer uenighet, kan det godt hende er både klokt og nødvendig for debatten, men det må i hvert fall være med et sant utgangspunkt.

Jeg skal helt avslutningsvis bare henlede oppmerksomheten på vårt forhold til USA, som har vært tett og godt i hele etterkrigstiden. Det er viktig for oss. USA har også med rette blitt sett på som en sterk og stabil garantist nettopp for vårt lands sikkerhet. De siste årene har imidlertid Washington signalisert en redusert vilje til et globalt lederskap, men det er viktig å merke seg at for Norge er det positivt at USA viderefører sikkerhets- og alliansepolitikken overfor Europa, at vi har et tett samarbeid i NATO, og at Norge har et godt utbygd og velfungerende bilateralt sikkerhetssamarbeid med USA. USA er vår nærmeste allierte, og et godt bilateralt forhold er viktig for oss. Jeg opplever også at det er bred enighet om dette i Stortinget – senest statsministerens møte med president Trump 10. januar bekreftet nettopp dette forholdet.

Svein Roald Hansen (A) [11:46:52]: Utenriksministeren pekte på en internasjonal situasjon preget av konflikter, konfrontasjoner, polarisering og usikkerhet. Samtidig er flere holdepunkter som skapte trygghet, fraværende – som respekt for internasjonale avtaler og institusjoner. Det preger også noen av våre viktige partnere og allierte.

I USA har vi en president som trekker landet ut av klimasamarbeidet, skaper usikkerhet i handelspolitikken og undergraver WTOs tvistløsningsmekanisme.

I Storbritannia skaper brexit stor usikkerhet – i Storbritannia, i EU og for oss. Selv innad i regjeringen synes

det å herske stor rådvillhet. Vi må selvsagt respektere beslutningen om å forlate EU og EØS-samarbeidet, men det er krevende å se rasjonale bak de målsettingene som framføres. En ting er at de skal ta tilbake kontrollen over egen lovgivning og innvandring, men når de trekker opp målet om å bli verdens ledende handelsnasjon, blir det mer mystisk. Landet forlater sitt viktigste eksportmarked, hvor 47 pst. av eksporten skjer sømløst med nabolandene. De forlater handelsavtaler med rundt 50 andre land. Til USA eksporterer britene bare 16 pst. av sin eksport.

Handelsminister Liam Fox sier at den økonomiske veksten framover vil komme utenfor Europa, og at Storbritannia derfor må ha frihet til å forhandle handelsavtaler der. Men de forlater EUs handelsavtaler med land som Singapore, Sør-Korea, Indonesia, Filippinene, Malaysia og Japan. Selv med Commonwealth-landene vil man snart gjennom EU kunne ha avtaler med 41 av 50 land. Hvilke land man da ser for seg, er noe vanskelig å forstå – men det er nå britenes hodepine. Jeg mener dette er ett av flere uttrykk for den politiske irrasjonalitet som preger det internasjonale bildet. Det er bekymringsfullt.

For oss er utfordringen å sikre oss en handelsavtale med britene til erstatning for EØS-avtalen. Utenriksministeren sa at ambisjonen er «å etablere så tette og omfattende relasjoner med Storbritannia som mulig». Det er en noe lavere ambisjon enn europaminister Vik Aspaker uttrykte i sin første redegjørelse etter brexit. Hun sa nemlig 8. november 2016 at ambisjonen er en «like god adgang til det britiske markedet for norsk næringsliv» som i dag. Det er, som britene nå smertelig erfarer, ikke mulig å få til uten at britene forblir i det indre marked, og det er det lite som tyder på vil bli resultatet. Men regjeringen har vår støtte til å forhandle for «så tette og omfattende relasjoner (...) som mulig», som hun uttrykte det. Og det er viktig å sikre at den overgangsordningen britene og EU blir enige om, også dekker EØS-området.

Kontakten vi har hatt med britene etter brexit, har avdekket en omfattende mangel på kunnskap om hva EØS-avtalen er, og ikke er, hos våre britiske kolleger. Det er ikke så underlig, for hvorfor skulle de interessere seg for den, så lenge de var medlem av EU?

Det som er mer bekymringsfullt, er at det er store brister i kunnskapen om og erkjennelsen av EØS-avtalens betydning også her hjemme. Den forskning og de miljøer som ble bygd opp da medlemskap var på dagsordenen, er i ferd med å forvitne og gå ut på dato. En rekke forskere, institusjoner og forskningssentre har i et opprop ropt varsko. Ikke bare brexit, men også utviklingen i EU fordrer kunnskap om og innsikt i utvikling og prosesser.

Vi trenger en økt forskningsinnsats for å bygge kunnskap om EU og utviklingen i Europa. Analyser av hvordan dette virker for oss, og vår evne til å ivareta våre interesser må bygges på solid faglig forståelse av hvordan EU-samarbeidet fungerer. Dette må utenriksministeren og forskningsministeren ta alvorlig og sikre et økonomisk grunnlag for langsiktig grunnforskning på dette viktige området framover. Det bør være et viktig element i den strategien regjeringen nå utformer for vårt samarbeid med EU de kommende årene.

Hårek Elvenes (H) [11:51:27]: I forrige uke deltok jeg på NATOs parlamentarikerkonferanse i Brussel. Der var det politikere fra 29 land som var opptatt av sitt eget lands sikkerhet, men som også innser at eget lands sikkerhet avhenger av at også de andre landene stiller opp.

NATO er i realiteten Europas eneste forsvarsallianse og har bidratt til at Europa har klart å ha fred i 70 år. SACEUR sa det godt: Dypest sett er det i NATOs rolle snakk om å forsvare våre verdier, forsvare vår levemåte og vårt demokrati.

Det har vært hevdet i debatten i dag at norsk basepolitikk er på glid. Det er ikke riktig. Grunnlaget for norsk basepolitikk var at Norge ikke skulle bli brukt som et oppmarsjområde for fremmede makter i noe som kunne oppfattes som en trussel og et mulig angrep mot nasjoner utenfor oss. Men innenfor norsk basepolitikk har det vært mulig å drive med alliert trening, og det trenes nå mer sammen med allierte enn det har vært gjort de siste 25 år. Det er et svar, det er en reaksjon på at Russland har doblet sine militærutgifter siden 2005 – vi trapper opp vårt forsvar. I nyhetene nå – akkurat nå – kommer det en nyhet fra Russland om at Putin og Russland vil styrke den militære infrastrukturen i Arktis med 1 600 mrd. kr. Som en liten nasjon liggende mellom to stormakter må vi ha et bevisst forhold til dette og også gjøre våre trekk for å ivareta vår nasjonale sikkerhet.

2-prosentmålet har vært nevnt her i dag, og det er riktig at USA bærer en uforholdsmessig stor andel av NATOs militærutgifter. Men hvis man ser på hva man nå gjør i Norge, bevilger man faktisk 180 mrd. kr mer til Forsvaret i langtidsplanperioden, og siden 2013 har forsvarsutgiftene økt med 11,5 mrd. kr.

Representanten Huitfeldt fra Arbeiderpartiet etterlyste mer uenighet i utenrikspolitikken. Hvorfor det? Forsvars- og utenrikspolitikk er jo ikke en lekegrind. Det er ikke en studiesirkel der man skal bryne sin egen retorikk og nærmest praktisere et utenrikspolitisk retorikkurs. Det er altfor alvorlig til det – altfor alvorlig. Adelsmerket ved norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk har vært vår evne til å stå sammen bredt i denne sal for å

ivareta våre egne nasjonale interesser som den lille nasjon vi er, som ligger utsatt til mellom to stormakter.

NATOs kommandostruktur er det militære limet i fredstid, men det er også den strukturen som skal sørge for at NATO er operativ i en krigssituasjon. Norge har vært en pådriver for å styrke den sjømilitære kommandoen i Nord-Atlanteren på en bedre måte i dag og har fått gjennomslag for det. Den transatlantiske forbindelsen går i en stridssituasjon gjennom Atlanteren, og det å ha fri tilgang til Atlanteren og kunne disponere de militære kapasitetene på en slagkraftig måte er helt avgjørende for Norges sikkerhet.

Vår russlandpolitikk er preget av fasthet, dialog og samarbeid. Vi har et utstrakt samarbeid innenfor ressursforvaltning. Barentshavet er en suksesshistorie. Mens de andre verdenshavene er nedfisket, yngler det, for å si det sånn, mer enn noensinne i Barentshavet. Grensesamarbeidet fungerer godt, og søk og redning fungerer godt.

Men Norge er NATO i nord. Vi ligger der vi ligger, og vi har en rolle på vegne av NATO som kun vi i NATO kan ivareta. De strategiske kapasitetene vi må ha i nordområdene for å kunne drive myndighetsutøvelse, ha situasjonsforståelse og være i stand til å treffe de riktige beslutninger om situasjonen skulle være der, tilsier at vi nå investerer i nye overvåkningsfly, nye jagerfly, nye kystvakt fartøyer og har styrket etterretningen. Det styrker vår sikkerhet, og det styrker sikkerheten til de 29 landene som møttes i Brussel i forrige uke, også individuelt og kollektivt.

Presidenten: Dei talarane som heretter får ordet, har ei taletid på inntil 3 minutt.

Petter Eide (SV) [11:56:34]: Tusen takk til utenriksministeren for en god redegjørelse. Jeg er uenig i mye, men jeg vil slå fast at hun har stor oversikt og legger fram utenrikspolitikk med bred kunnskap.

Jeg vil ta opp et helt annet forhold, som ikke er blitt tatt opp i utenriksdebatten så langt. Det handler om splittelsen, konflikten, i Europarådet. Det er et forhold som har fått liten oppmerksomhet i norsk offentlighet, men som har stor betydning for den norske rollen i Europa – og for så vidt også for norsk sikkerhet. Utgangspunktet er at etter annekteringen av Krim utstedte EU en rekke sanksjoner mot Russland. Dette ble fulgt opp i Europarådet. Europarådets parlamentarikerforsamling utstedte også sanksjoner mot Russland, bl.a. ved å frata Russland stemmerett i parlamentarikerforsamlingen. Den norske delegasjonen støttet den gang dette, med unntak av SVs representant.

Konsekvensen i dag er at Europarådet er splittet, Russland-konflikten gjennomsyrrer nesten alle debatter i Europarådet, Russland deltar ikke i parlamentariker-

forsamlingen og betaler heller ikke kontingent, og det drives også et aktivt lobbyarbeid fra Ukraina for å presse Russland ut av Europarådet.

Dette er en svært alvorlig situasjon fordi det nå er en aktiv frykt for at Russland vil trekke seg helt ut av Europarådet. Det får som konsekvens at de nasjonalistiske krefter i Russland blir styrket. Menneskerettighetssituasjonen blir ytterligere forsterket fordi 140 millioner russere ikke får adgang til Den europeiske menneskerettomstolen, hvis Russland trekker seg helt ut.

Det får også konsekvenser for Europa, og jeg tar det opp fordi det også får konsekvenser for Norge. Hvis Russland trekker seg ut, eller blir presset ut med ulike mekanismer, vil det muligens føre til at også Aserbajdsjan, Tyrkia og Polen dras med i det samme dragsuget. Med andre ord vil Europarådet krakelere i løpet av denne perioden. Dette vil selvfølgelig svekke det viktigste organet vi i dag har for å holde Europa sammen og for å ha en europeisk domstol, som faktisk er den eneste domstolen vi har i verden av den type overnasjonal karakter. Dette har også sikkerhetspolitiske konsekvenser fordi fiendebildet av Russland i en slik situasjon vil forsterkes ytterligere, og krav om opprustning i Europa vil øke.

Så mitt spørsmål til utenriksministeren – om hun kan svare på det i dag eller ved en senere anledning – er hva slags strategi UD har for å bidra til at Europarådet ikke sprekker, og på hvilken måte hun vil gi støtte til Europarådets generalsekretær i hans arbeid for å holde Europarådet samlet.

Sigbjørn Gjelsvik (Sp) [12:00:02]: Det var en redegjørelse som var innom mange områder som det er bred enighet om. Jeg synes utenriksministeren formulerte det på en god måte.

Når man skal ha en utenrikspolitisk redegjørelse, er det samtidig interessant å se på hvilke endringer som måtte være i politikken, justeringer av politikken, og spesielt når vi står overfor det at vi har fått en ny utenriksminister for ikke så lenge siden, og som har et nytt ansvarsområde som utenriksministeren ikke har hatt de senere år. Vi står overfor en ny regjering der nye partier deltar. Dersom det er slik som representanten Elvenes nærmest indikerer, at det ikke er noen endringer i det hele tatt, er det for så vidt greit, men da må man også uttrykke det. Det som er interessant, er om det er noen nye initiativ, noen nye ambisjoner, noen ny politikk som ligger til grunn.

I regjeringserklæringen fra den nå sittende regjeringen kommer noen nye signaler om endringer, f.eks. innenfor handelspolitikken. Det står at den vil jobbe for å redusere tollsatsene for å bidra til mer frihandel. Man har altså en regjering som fra norsk side aktivt skal bidra

til å svekke det norske tollvernet. Ikke bare skal en møte de utfordringene en har internasjonalt når andre forsøker å gjøre dette, men vi har en regjering som har en ambisjon om på norske vegne å skulle svekke tollvernet. Hva betyr dette konkret? Hva slags initiativ har en tenkt å ta? Og hvordan vil dette påvirke norske interesser, ikke minst interessene til næringsmiddelindustrien, den største fastlandsindustrien Norge har? Den rød-grønne regjeringen sto opp for tollvernet, og ikke bare det, en bidro også til å styrke tollvernet på noen områder, bl.a. knyttet til den såkalte ostetollen, til sterke protester fra nettopp de partiene som nå utgjør regjeringen. Derfor er det ekstra grunn til å be regjeringen om å klargjøre hva som ligger i erklæringen på dette punktet.

Så til noe som står i redegjørelsen fra ministeren, at norsk eksport til EU er avhengig av EØS-avtalen. Selvsagt er den ikke det, vi har eksportert til EU gjennom lange tider og lenge før EØS-avtalen. Det at en spiser norsk fisk i Frankrike, i Polen og i Danmark i stadig større monn, er ikke på grunn av vedtak i Brussel. Derimot er det, som representanten Elvenes var inne på, fordi vi har hatt en vellykket ressursforvaltning i Norge der vi har hatt råderett over ressursene, nøkkelen for den verdiskaping vi har hatt innenfor det området.

Audun Lysbakken (SV) [12:03:20]: Først skal jeg gjøre noe jeg ikke pleier å gjøre, og det er å ta representanten Tybring-Gjedde i forsvar. En del har vært opptatt av at han har snakket om Fremskrittspartiets politikk og ikke regjeringens politikk i debatten i dag. Jeg synes faktisk det er en fordel å få vite hva de ulike partiene mener. Vårt parti møtte den samme kritikken hver gang vi ikke snakket om ferdigtygde talepunkter de årene vi satt i regjering – også fra dem som utgjør dagens flertall. Jeg tenker at kompromiss er en naturlig og nødvendig del av politikken, og at ærlighet om hva som er kompromiss og ikke, faktisk er en fordel for en åpen debatt. Jeg er ofte uenig i det representanten Tybring-Gjedde sier, men jeg vil gjerne vite hva han mener. Uenighetene tror jeg vi skal komme raskt tilbake til – allerede i neste sak.

Jeg tegnet meg for en liten stemmeforklaring knyttet til forslaget fra Arbeiderpartiet om FNs fredsbevarende operasjoner. SV har et grunnleggende positivt syn på deltakelse i fredsbevarende operasjoner. Vi har ønsket at en større andel av Norges engasjement utenlands skal foregå med blå hjelm, og at vi skal være positiv til økt vestlig og økt norsk deltakelse i FN-operasjoner. Sann sett deler vi intensjonen i Arbeiderpartiets forslag. Jeg er likevel opptatt av at vi behandler hvert enkelt oppdrag for seg selv. Det er et stort alvor i å sende norske soldater på operasjoner i utlandet, og selv om vi er grunnleggende positive til FN-operasjoner, må vi også i de tilfellene

vurdere den enkelte operasjon for seg selv. For SV er dessuten det totale omfanget av soldater som sendes ut av landet, viktig, og det hadde vært lettere for oss å stemme for et forslag som sa noe om det – balansen mellom FN-oppgaver og andre oppdrag.

Derfor kommer SV ikke til å stemme for Arbeiderpartiets forslag, men jeg vil understreke veldig tydelig at det ikke innebærer et nei til å delta i FN-operasjoner. Hvis regjeringen kommer med forslag om det, er det sannsynlig at SV vil støtte det. Det er sånn jeg også oppfatter regjeringens posisjon.

Torill Eidsheim (H) [12:06:07]: Først vil eg få lov til å nytte anledningen til å takke for ei god utgreiing av utanriksministeren, men når det gjeld dagens debatt, er eg forundra over at det i ei verd prega av uro fell Arbeidarpartiet naturleg å mane til større konfronterande utanriksdebattar her hos oss. Eg ville tru at i den tida vi no er inne i, hadde vi hatt eit større behov for å vise einigheit for det vi faktisk er einige om – kanskje viktigare enn på lenge.

Noreg har ei svært viktig rolle å fylle i internasjonalt samarbeid. Det er ei oppgåve som skal sjåast på heilskapleg.

Utanriksminister Eriksen Søreide har tidlegare svara på tilsvarende angrep frå Arbeidarpartiet når det gjeld påstanden om å svekkje Noregs omdøme.

UD har gjort ei grundig vurdering av eit OSSE-formannskap i 2020 og kome fram til at det vil krevje stor politisk merksemd, menneskelege ressursar, samla kapasitet og økonomi. Sett opp mot anna krevjande arbeid utanriks, krev det evne til prioritering. Kandidaturret til FNs tryggingråd og brexit krev stor ressursbruk i UD. Vi treng ei god heilskapleg prioritering av drift, med sterke ambassadar i Europa i ei tid der vi er nøydd til å vere sterkt til stades. Eg har tru på at Noreg vil kunne vere det òg utan å ha formannskapet i OSSE. Eg sit sjølv som deltakar og representant for Noreg i OSSE, og eg har tru på at vi skal forvalte det arbeidet godt sjølv utan å ha formannskapsrolla.

Representanten Huitfeldt snakka om faren ved uansvarleg dobbeltspel. Det er eg heilt einig i. Det er svært uheldig, og i den samanhengen vil eg minne om at Arbeidarpartiet faktisk kutta 50 mill. kr i sitt alternative budsjett – nettopp der finansieringa av eit OSSE-formannskap eventuelt måtte bli teke frå.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [12:08:57]: Jeg vil nå, helt på tampen av debatten, takke for debatten, men også kommentere noen spørsmål og innlegg som har kommet.

Til påpekningen fra Jette F. Christensen om det å synliggjøre hva norsk holdning er til amerikanernes beslutning om å flytte ambassaden til Jerusalem, vil jeg si at det

har vært veldig tydelig kommunisert fra norsk side at vi er uenig i beslutningen, fordi vi mener det er en del av de helt essensielle sluttstatusspørsmålene som det må forhandles om. Vi var også blant de 129 landene som stemte sammen med andre allierte og nærstående land i resolusjonen i generalforsamlingen, og det er verdt å merke seg at det kun var ni land som stemte imot. Det var 33 land som avholdt seg fra å stemme. For øvrig stemte altså 129 for.

Når det så gjelder spørsmålet fra Petter Eide, er det viktig også å være klar over at dette er en problemstilling som nå har topp prioritet også for Europarådet, men det er en problemstilling vi også jobber mye med. Jeg hadde et møte med Thorbjørn Jagland for litt siden, bl.a. om denne problemstillingen og om en del andre problemstillinger som nå er utfordrende for Europarådet. Vi hadde også en god diskusjon med delegasjonen fra Stortinget til Europarådet i forkant av den forrige sesjonen. Det er selvsagt helt opp til Stortinget og parlamentarikerne å beslutte hvordan man skal stemme og bestemme seg i Europarådet, men det jeg påpekte fra vår side, som jeg ser som bekymringsfullt, er særlig det poenget som Petter Eide trekker fram, nemlig at det vil gjøre at russiske borgere kan risikere å miste tilgangen til Menneskerettighetsdomstolen. Det ville være et stort tilbakeskritt, og det har vi også gitt tydelig uttrykk for.

Helt til slutt: Jeg støtter den stemmeforklaringen – hadde jeg nær sagt – som representanten Lysbakken ga. Fra norsk side er vi veldig opptatt av å kunne bidra i FN-operasjoner der det er relevant, og der det er bidrag vi kan gi. Derfor har vi gått i front for å utvikle nisjebidrag, enten det gjelder denne rotasjonsordningen, som jeg snakket om i innlegget mitt, som er veldig viktig, og som blir svært godt mottatt i FN, der vi skal ha ny rotasjon i 2019, eller det gjelder innovative politibidrag eller etterretningskapasiteter. Det er bidrag som er veldig etterspurt i FN, og som det er viktig å kunne bidra med. Men det er samtidig viktig å være klar over – og dette har vi jo diskutert i andre fora i Stortinget tidligere – at risikoprofilen på oppdrag er noe vi må vurdere fra gang til gang. Det betyr at vi, selv om vi søker etter muligheter til å kunne delta i flere FN-operasjoner, må ta hensyn til sikkerheten til soldatene, og den er dessverre i mange sammenhenger dårlig i FN-operasjoner, og det er noe vi alltid må ta med i vurderingen.

Jette F. Christensen (A) [12:12:21]: Jeg tok ordet fordi representanten Eidsheim inntok denne lekegrunden av en debattarena, som Hårek Elvenes omtalte det som tidligere. Men jeg vil benytte anledningen mens jeg står her til å takke for en god redegjørelse, og ikke minst en veldig god oppsummering fra utenriksministeren som viser noe av adelsmerket på måten vi diskuterer uten-

rikspolitikk på i Norge: Vi er enige om de store linjene, og så bruker vi disse debattene til å minne hverandre på hva som er viktig, til å presse hverandre til å flytte norsk utenrikspolitikk til et bedre sted. Det klarer vi fint sammen, og derfor reagerer jeg på representanten Eidsheims innlegg – jeg ser hun har forlatt salen. Det er ikke slik den utenrikspolitiske debatten fungerer. Hun gikk opp her og problematiserte at Arbeiderpartiet driver med polemikk i utenrikspolitikken. Det er jo det som er bra, at vi diskuterer, at vi løfter disse spørsmålene, at vi bryner oss på hverandre, at vi utfordrer hverandre. Slik finner vi ut hvordan Norges utenrikspolitikk er. Ja, vi kan være uenige om enkeltstandpunkt – det er også bra – men jeg synes det er bekymringsfullt at en representant fra regjeringspartiet Høyre, det samme partiet som utenriksministeren tilhører, er oppe og advarer mot debatt. Det er direkte ødeleggende for måten vi opererer på i denne komiteen og for måten vi skaper den gode utenrikspolitikken til Norge på.

Jeg sa i mitt innlegg – og minner utenriksministeren på – at det er riktig at det finnes to sider av en sak. Men det finnes ikke to sider av internasjonal lov, det er ikke to sider av menneskerettigheter, det er ikke to sider av rett og galt.

Jeg mener det å skape diskusjon er viktig. Vi er enige om målet. Det jeg tok opp i mitt innlegg, var f.eks. en problematisering av at Israel setter palestinske barn i fengsel, og det vet jeg utenriksministeren er enig med meg i. Jeg vet at utenriksministeren ikke er enig i at det er bra å sette barn i fengsel.

Akkurat disse arenaene, der vi kan utfordre hverandre og minne hverandre på hva som er viktig å diskutere og viktig å kjempe for, er viktige. Derfor benytter jeg anledningen til å reagere når representanten Eidsheim er oppe og sier at debatt ikke skal finne sted i utenrikspolitikken. Det er jeg helt uenig i.

Anniken Huitfeldt (A) [12:15:14]: Det er bred enighet om norsk utenrikspolitikk. Det er en styrke, men det er samtidig en ulempe. Ulempen er at det ikke blir nok diskusjon om viktige veivalg. Jeg opplever at den tidligere utenriksministeren var relativt hårsår når det gjaldt å få kritikk. Jeg ønsker at den nye utenriksministeren er mer åpen for diskusjon, for selv om man er enig om hovedlinjene – i veien, i strategien – bør vi ta opp de dilemmaene vi står overfor som et lite land. Vi må diskutere hva som er virkeligheten, men også hvilke strategivalg vi skal ta.

Jeg merker meg fra Høyres representanter i salen i dag – jeg talte at det var ca. ni bevisste misforståelser av mitt innlegg – at det er blitt referert til ting jeg skal ha sagt fra denne talerstolen, som jeg ikke har sagt i det hele tatt – og at jeg med min utenrikspolitikk skal bidra til

mer konflikt. Det har jeg aldri sagt. Det synes jeg bidrar til en ødeleggende utenrikspolitisk diskusjon. Vi skal ha en diskusjon om veivalg. Men bevisste misforståelser, at man blir fornærmet for ting som aldri er sagt, mener jeg bidrar til å ødelegge det utenrikspolitiske ordskiftet. Jeg mener at det viktige i dag er at vi har tatt opp om vi skal sende flere FN-soldater på internasjonale oppdrag. Det er det mange partier som er opptatt av. Jeg ser fram til en mer åpen diskusjon om disse tingene.

Jeg mener også at bidraget til Irak, som Arbeiderpartiet støtter, også bør avstedkomme mer diskusjon i et åpent storting. Vi har fått redegjørelsen om og evalueringen av Afghanistan, og det har vært ulike diskusjoner om det. Vi får snart en evaluering av Libya-innsatsen. Det er også viktig å få en åpen diskusjon om det. Men når vi sender folk ut i internasjonale operasjoner, har vi som folkevalgte et ansvar for å bringe diskusjonen ut i offentligheten.

Bevisste misforståelser i det utenrikspolitiske ordskiftet gjør det til en dårligere, ikke bedre diskusjon.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 2.

Etter ønske frå utanriks- og forsvarskomiteen vil presidenten føreslå at sakene nr. 3 og 4 vert handsama under eitt. – Det er vedteke.

Sak nr. 3 [12:17:33]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2016, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid (Innst. 105 S (2017–2018), jf. Meld. St. 5 (2017–2018))

Sak nr. 4 [12:17:56]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken og Petter Eide om å stanse eksport av våpen og forsvarsmateriell og flerbruksvarer til landene som intervensjoner i Jemen, og ta initiativer for å ansvarliggjøre partene i krigen for brudd på humanitærretten og eventuelle krigsforbrytelser (Innst. 104 S (2017–2018), jf. Dokument 8:22 S (2017–2018))

Presidenten: Etter ønske frå utanriks- og forsvarskomiteen vil presidenten føreslå at taletida vert avgrensa til 1 time og 40 minutt, og at taletida vert fordelt slik:

Arbeiderpartiet 25 minutt, Høgre 25 minutt, Framstegspartiet 15 minutt, Senterpartiet 10 minutt, Sosialistisk Venstreparti 5 minutt, Venstre 5 minutt, Kristeleg Folkeparti 5 minutt, Miljøpartiet Dei Grøne 5 minutt og Raudt 5 minutt.

Vidare vil presidenten føreslå at det, innanfor den fordelte taletida, vert gjeve høve til inntil sju replikkar med svar etter innlegg frå medlemmar av regjeringa.

Vidare vert det føreslått at dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

– Det er vedteke.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [12:19:34] (ordfører for sakene nr. 3 og 4): Dette er en årlig seanse hvor vi prøver å bryne oss på hverandre om eksporten av forsvarsmateriell, som er litt unik sammenliknet med all annen eksport. Det har jeg forståelse for.

Saken er denne gangen todelt, og det gjør den litt annerledes. Meld. St. 5 for 2017–2018 omhandler eksporten av forsvarsmateriell i 2016, inkludert eksportkontrollen. Vi behandler også et representantforslag fra SV om stans i eksporten av våpen, forsvarsmateriell og flerbruksvarer til landene som intervensjoner i Jemen, og at Norge skal gjøre partene ansvarlige for brudd på humanitærretten og eventuelle krigsforbrytelser. Jeg har omformulert den teksten litt, men jeg tror det er det som egentlig er intensjonen. Jeg antar at SV vil ta opp sitt eget forslag og diskutere og redegjøre for det. Jeg vil selvsagt kommentere dette på slutten av mitt innlegg.

Ulike mindretall fremmer en rekke forslag i saken. Samtlige forslag har det til felles at de ønsker å legge begrensninger og restriksjoner på norsk eksport av forsvarsmateriell. Det er litt underlig at det ikke er noen som fremmer forslag som skal legge forholdene til rette for en bedre eksport av norsk forsvarsmateriell, eller som vil gjøre det enklere for forsvarsindustrien å utvikle produkter, teknologi, ansette folk og bruke flerbruks-teknologi. Man forholder seg til dette som om det alltid skal begrenses. Det er denne saken veldig preget av: Alt skal begrenses. Alle de inntektene vi lever av, og som vi bruker i våre alternative budsjetter, skal begrenses. Enten det gjelder denne saken, olje og gass eller en rekke andre saker – det skal begrenses. Men pengene brukes likevel – pengene som egentlig ikke finnes, fordi man allerede har lagt restriksjoner på de inntektene som staten i dag får.

Som en generell kommentar kan jeg bemerke at opposisjonen slår inn åpne dører. Norsk eksportkontroll er streng og sammenfaller i stor grad med den våre europeiske NATO-allierte har. Utviklingen i produksjonen av forsvarssystemer og forsvarsmateriell internasjonali-seres stadig mer, og nasjonale eksportregelverk kan av den grunn ikke variere i særlig grad. Skal Norge kunne konkurrere seg til leveranser av komponenter og del-systemer til større internasjonale utviklingsprosjekter, sier det seg selv at norske myndigheter ikke kan stille eksportkontrollerende særkrav. Til tross for gjentatte,

inngående forklaringer på hvorfor det ikke vil være forsvarsindustrielt mulig, fortsetter flere partier å fremme forslag om ulike former for innføring av sluttbrukererklæring. Jeg vil derfor gjenta årsaken til at innføring av en slik erklæring vil være dolkestøtet for norsk forsvarsindustri. «Dolk» er kanskje et interessant ord i denne sammenhengen, men det bør det ikke være.

Punkt 1: Ledende forsvarsbedrifter i flere land utvikler og produserer komponenter som inngår i større systemer.

Punkt 2: Bedriften med systemansvaret inkorporer disse komponentene i et hovedsystem, det være seg et kampfly, en ubåt, en fregatt, et helikopter eller et artilleri. Vi har med andre ord forsvarssystemer bestående av avanserte komponenter fra flere land.

Punkt 3: Vanligvis finnes det kun én leverandør av systemets avanserte enkeltkomponenter. Det betyr at ingen leveranser av det endelige produktet kan finne sted uten at alle deltakerne i nasjonenes industri leverer sine delleveranser som forutsatt.

Punkt 4: I de fleste tilfeller foregår sluttmontasje og ferdigstilling av det endelige produktet i kun én nasjon. Det er da denne nasjonens eksportkontrollregelverk som regulerer eksporten av sluttproduktet. Eksempelvis forholder norske underleveranser til tyske ubåter som er sammenstilt og produsert hos ThyssenKrupp, seg til tysk eksportregelverk. Underleveranser til amerikanske kampfly som er produsert og sammenstilt hos Lockheed Martin, vil måtte forholde seg til amerikansk eksportregelverk.

Punkt 5: Innføring av sluttbrukererklæring betyr at det legges føringer på reeksport av deler og komponenter som inngår i et større system. Et slikt premiss for eksport vil eksempelvis bety at åtte nasjoners eksportregelverk hver for seg skulle bestemme hvor eksempelvis kampflyet F-35 kan og ikke kan eksporteres til, eller at Norge, som leverandør av motorer, skulle hindre eksport av bl.a. AMRAM-missiler fra USA og Frankrike. Det er selvsagt slik at USA kan ha viktige strategiske allianser globalt som Norge ikke nødvendigvis har, og andre interesser enn Norge, og at de vil eksportere f.eks. kampfly til andre land enn det Norge naturlig nok ville akseptere.

Tyske og amerikanske eksportregler er annerledes enn de norske, og muligens vil disse landene akseptert eksport til land det norske eksportregelverket ikke ville ha tillatt, som jeg nevnte. Kravet om sluttbrukererklæring vil sette en stopper for slik videreeksport. Ingen systemleverandører vil kunne akseptere en slik leveranseusikkerhet, og resultatet blir at den norske underleverandøren mister oppdraget for alle leveranser, både til land som vi ville akseptert, og til land som vi ikke ville akseptert. Fordi det er så dyrt å utvikle kompo-

nenter – det kan ta flere år – vil man ikke ha to leverandører av samme komponent. Derfor samarbeider vi, slik at det blir billigst mulig å sette sammen et fly, og slik at vi får det samarbeidet vi ønsker. Vi kan ikke velge på øverste hylle og si at vi vil levere komponenter kun til de flyene som inngår i en eksport som vi aksepterer. Det gir leveranseusikkerhet, og det vil ikke hovedleverandøren akseptere.

I neste instans betyr det at norske forsvarsbedrifter mister oppdrag, og all norsk, avansert nisjeproduksjon vil måtte opphøre. Det er logikken i markedet. Da det norske markedet er for lite, er alle norske forsvarsbedrifter avhengig av leveranser utenfor Norges grenser. Innføring av krav om sluttbrukererklæring betyr med andre ord kroken på døra for all norsk forsvarsindustri. Ja, vi har nisjeproduksjon i Norge som ikke eksporteres – selv om det meste gjør det – men det eksporteres til f.eks. Kongsberg eller Nammo, som reeksporterer dette videre til større systemer.

Forsvarsindustrien og eksportkontrollen er en integrert del av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. En levedyktig forsvarsindustri gir leveringssikkerhet. En levedyktig forsvarsindustri kan ikke leve av hjemmemarkedet alene, men er avhengig av eksport for å kunne tjene penger. Ja, også forsvarsbedrifter trenger å gå med overskudd for å lønne ansatte, gi avkastning til aksjonærene, reinvestere i ny teknologi, nye prosjekter og ny virksomhet. Forsvarsindustrien gir også inntekter til staten – inntekter som, som jeg nevnte, alle partier på Stortinget gjerne bruker, uten samvittighetskvaler, når de først er der, uansett hvor de kommer fra.

Som nevnt foregår eksporten av forsvarsmateriell nesten utelukkende gjennom flernasjonalt samarbeid. Flernasjonalt samarbeid sikrer gjensidig avhengighet og knytter allierte sammen. En slik allianse mellom forsvarsbedrifter kan være vel så viktig som samtaler mellom politikere på høyt og lavt nivå. Det er nettopp det som skaper allianser og fellesskap, særlig innad i NATO. Det er ikke noe som kommer av seg selv – det er samarbeidet som gjør det. Nettopp derfor har vi et veldig godt samarbeid mellom norsk og amerikansk forsvarsindustri, som gjør det naturlig at også politikerne samarbeider. Dette er et gjensidig forhold som vi er helt avhengig av. Vi kan ikke sette oss alene og si at vi ikke vil være med på dette. Det får konsekvenser også for norsk sikkerhetspolitikk.

2016 var et godt år for norsk forsvarsindustri. Eksporten økte med 10 pst. fra året før, og det ble eksportert varer og tjenester fra Norge til en verdi av nærmere 4,6 mrd. kr. Det bør vi alle være stolte av. At forsvarsindustrien evner å utvikle, produsere og selge høyteknologi, er noe vi alle drar nytte av. Norge har derfor et godt og balansert eksportregelverk som gjør det mulig å kon-

kurrere på samme vilkår som våre konkurrenter og samarbeidsland. På denne måten gjør vi Norge og NATO sterkere og mer sammensveiset. Norsk forsvarsindustri er høyteknologisk og konkurransekraftig og er en ledende industri for utvikling av flerbruksteknologi i Norge.

En oppegående og levende forsvarsindustri er viktig for Norge. Det er viktig for teknologiutvikling, arbeidsplasser, underleverandører, utvikling av beslektet, relatert teknologi, som droneteknologi, robotteknologi, romfartsteknologi og miljøteknologi. For Norges del er det også distriktspolitikk uten subsidier. Det unike samarbeidet med FFI, Forsvarets forskningsinstitutt, bør også fremheves. Vi har flinke forskere på FFI som forsker frem teknologi for forsvaret av Norge, men som også brukes aktivt i statlig eide selskap – for Kongsberg og Nammo er halvstatlig eide selskap – som også kan brukes frem og tilbake og gi en vekselvirkning som er helt unik for Norge, og som andre land ikke kan bruke. Vi må legge vekt på at dette er veldig viktig for Norge, for inntekt, for næring. Vi er nødt til å opprettholde en forsvarsindustri som vi ikke setter særkrav til. Jeg kan ikke gjenta dette ofte nok. Det er så viktig at vi forstår dette og ikke bruker særutenrikspolitikk og spesielle konflikter og spesielle land, som gjør at vi begrenser norsk eksport av forsvarsmateriell. Det er ekspertisen i Utenriksdepartementet som er nødt til å vurdere dette, ikke innfallsmetoden i Stortinget, hvor man oppdager en borgerkrig eller en konflikt her og der, og så mener man at det skal være førende for norsk eksportkontroll. Det kan ikke være sånn, og det må ikke være sånn.

All industri er avhengig av stabile rammebetingelser. Det gjelder i særlig grad forsvarsindustrien. Dette fordi utviklingen av komponenter, delsystemer og systemer ofte går over flere år. Da er det å vite at man har en kunde i den andre enden, helt avgjørende. Forsvarsindustrien er også unik, for det finnes kun én kunde i hvert land. Med dette som bakteppe er det svært uheldig at flere partier forsøker å detaljstyre rammebetingelsene for industrien.

Det er også en helt ny praksis at stortingsflertallet instruerer regjeringen i hvordan man skal forvalte et etablert eksportregelverk – og det helt ned på landnivå. Dette er naturligvis en gavepakke til industriens konkurrenter, som naturlig nok vil påpeke norsk forsvarsindustri manglende pålitelighet og troverdighet som leverandør.

SVs bekymring over utviklingen i Jemen deles av regjeringspartiene. FNs rapporter viser at situasjonen i Jemen er dypt alvorlig og har utviklet seg til en humanitær krise. Nettopp derfor utviser Utenriksdepartementet betydelig årvåkenhet og gjør individuelle vurderinger av eksporten til landene som deltar i den militære koalisjonen i Jemen. Det førte til at regjeringen allerede

i 2016 midlertidig holdt tilbake utførselen av ammunisjon til De forente arabiske emirater. Det er med andre ord en streng praksis av føre var-prinsippet. Denne linjen ligger fast, og i desember 2017 besluttet regjeringen å suspendere alt salg av A-materiell til De forente arabiske emirater samt stramme inn praksisen for eksport av annet B-materiell og flerbruksvarer til landene som deltar i den saudiledede krigen i Jemen. Norsk eksportregelverk har for øvrig aldri tillatt salg av A-materiell til Saudi-Arabia. Vi har gitt lisens for salg av B-materiell i form av elektrisk utstyr for den store sum av – hold dere fast – 23 000 kr. Det er ikke engang en halv månedslønn for stortingsrepresentanter.

Det er også verdt å merke seg at det ikke er dokumentert at forsvarsmateriell er blitt solgt til De forente arabiske emirater, eller at eksportlisenser er innvilget av UD, og at disse skal ha blitt brukt i Jemen. Utenriksdepartementet har den beste ekspertisen tilgjengelig for å kunne vurdere situasjonen i det enkelte land som Norge eksporterer forsvarsmateriell til. Dette er forankret i Stortingets vedtak og departementets retningslinjer. Stortinget har verken myndighet eller tilstrekkelig kompetanse til å detaljstyre utenriksdepartementet når det gjelder eksportlisens til enkeltland.

Jeg tror at alle stortingsrepresentantene i denne salen forstår at vi ikke kan ha enkeltrepresentanter som finner konflikter i ulike deler av verden uakseptable, enten på bakgrunn av sympatier man har den ene eller den andre veien, eller fordi man mener at det er menneskerettighetsbrudd, eller fordi man mener at det er folkerettsbrudd. Vi er nødt til å ha stabile rammebetingelser som fastsettes av Utenriksdepartementet, som gjør at den ekspertisen vi har, baseres på den politikken som regjeringen til enhver tid fører, og som er stabil.

I den forrige saken snakket veldig mange om stabil utenrikspolitikk. Dette er et eksempel på hvor viktig det er å ha en stabil utenrikspolitikk. Vi har et godt forhold til USA, som er den store produsenten av forsvarsmateriell, med de store systemene fra Lockheed Martin, Raytheon, Northrop Grumman og hva de nå måtte hete. Dette er viktig for NATO, Norge og alliansens samhold, og det må vi være klar over. Vi kan ikke kjøre et sololøp i dette. Eller så kan vi si at vi legger ned forsvarsindustrien. Det er en konsekvens, det kan vi også gjøre. Men det vil skade nasjonen Norge, ikke bare når det gjelder inntekt, men også når det gjelder samarbeidet innad i NATO. Dette er et tosidig spill som vi er nødt til å ta vare på.

Når det gjelder Miljøpartiet De Grønnes forslag, der man ber om en grundig utredning av eksportkontrollen, og at man vurderer muligheten for å innføre forbudsbestemmelser, er dette å be om noe som foregår kontinuerlig, og som årlig legges frem for Stortinget. Det er jo

nettopp derfor vi behandler denne saken. Det er jo her vi behandler det. Vi trenger ikke en ny utredning av det som allerede står i dokumentet. Det er jo det vi holder på med nå. Det er jo det vi gjør, og det er det dokumentet inneholder. Jeg forstår at Miljøpartiet De Grønne ikke sitter i vår komité, men likevel – man må jo ikke fremme et forslag som allerede diskuteres. Det er bare å komme her og diskutere hvert eneste år hvordan man mener at dette skal endres. Men å foreslå at det skal utredes når det er utredet, utredet, utredet – dette forslaget må avvises umiddelbart. Vi kan ikke bli mer katolske enn paven.

Det finnes reelle dilemmaer, men det er disse avveiningene som vi må gjøre. Jeg har prøvd å belyse disse avveiningene fra talerstolen nå og vise hvor vanskelig det er. Vi er nødt til å ha et godt forhold til USA. Det er noen som misliker USA – mer eller mindre – men at man ikke liker Donald Trump, betyr ikke at vi ikke kan samarbeide med USA, som enkelte antydte tidligere. Vi har et verdifellsskap med USA i et bredere perspektiv. Vi har et allianseforhold til USA, vi er avhengig av USA. Vi er mye mer avhengige av USA enn USA er avhengig av oss. Jeg antar at USA er veldig lite avhengig av oss.

La meg avslutningsvis peke på at norsk forsvarsindustri er en suksesshistorie. Den utvikler teknologi, sysselsetter tusenvis av kloke hoder, bidrar til alliert samarbeid, åpner dører, skaper flerbruksteknologi, og den gir Norge leveransesikkerhet.

Det er faktisk helt legitimt for et land å forsvare seg selv. Det virker nesten som om forsvarsindustrien i seg selv er et onde som folk ønsker å bekjempe. Det er dilemmaer her. Våpen er selvfølgelig ikke et gode – det tror jeg vi alle forstår – men det er noe som er nødvendig i en verden som er vond og vanskelig. Det er utgangspunktet for forsvarsindustrien, og da må vi dra nytte av den og de fordelene den gir, de inntektene den gir, arbeidsplassene og flerbruksteknologien den skaper, og de fordelene den gir på alle de områdene som andre representanter er helt avhengig av, f.eks. innenfor miljøteknologi og fiskeriteknologi. Forsvarsindustrien er viktig overalt, og overalt får vi hjelp av FFI, som er en statlig institusjon. Forsvarsindustrien er viktig for inntektene. Den bør hele salen forsvare.

Jette F. Christensen (A) [12:34:41]: Fra Arbeiderpartiets side er vi opptatt av at Norge skal ha en levende forsvarsindustri her, av beredskapshensyn for vårt eget forsvar, for viktige arbeidsplasser, for eksportinntekter og ikke minst for å kunne utnytte forsvarsindustriens teknologiutvikling i andre bransjer – for den er veldig overførbart.

Samtidig skal Norge ha et strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell. Stortingsvedtaket både fra 1959 og fra 1997 skal ligge til grunn. Våpen og ammu-

nisjon skal ikke selges til land hvor det er krig, borgerkrig eller der krig truer, eller til land hvor det er påvist alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Som tidligere medlem av kontrollkomiteen må jeg si at det er rart å se disse vedtakene og allikevel huske høringene, huske stortingsbehandlingene om det faktum at det plutselig var utrangert forsvarsmateriell i Nigeria, der det er borgerkrig. Det betyr at det skorter ikke på regelverk, men det skorter på håndheving av det, det å følge reglene, det å følge stortingsvedtak og ikke minst å se til at de vedtakene blir fulgt opp. For vi kan vedta oss i hjel her inne, men det betyr absolutt «tvers fø raue» hvis de som mottar de vedtakene, ikke følger dem. Det er det som er viktig. Det påligger forsvarssjefen, det påligger Forsvaret, og det påligger også forsvarsministrene.

Et hovedspørsmål for denne debatten er den brutale krigen som pågår i Jemen, med veldig alvorlige humanitære konsekvenser for sivilbefolkningen. En saudiarabisk ledet koalisjon av Golf-stater med De forente arabiske emirater som nest største militære bidragsyter har siden mars 2015 vært tungt militært inne i konflikten i Jemen. Både i januar 2016 og i februar 2017 framkom det i rapporter fra ekspertpanelet opprettet av FNs sikkerhetsråd en sterk bekymring for de humanitære konsekvensene av konflikten i Jemen og bekymring for at det har foregått brudd på humanitærretten – og man trenger ikke å være medlem av et ekspertpanel for å være bekymret for det.

Likevel ble det i 2016 eksportert våpen og ammunisjon, altså A-materiell, til Emiratene til en verdi av 100 mill. kr. Det skulle aldri ha skjedd. Selvfølgelig har vi merket oss at Utenriksdepartementet 3. januar 2018 offentliggjorde en suspensjon av eksportlisenser til Emiratene. Men den beslutningen kom altfor sent. Skaden var allerede skjedd med våpeneksporten i 2016. Ja, åpningen for eksport av forsvarsmateriell til Emiratene skjedde i 2010 under den forrige regjeringen, men det vesentlige argumentet her er krigføringen i Jemen – den begynte i mars i 2015.

Regjeringens håndtering i denne saken har vært svak fra et humanitært synspunkt. Det har også vært skadelig for forsvarsindustrien. Industrien har et forståelig ønske om å kunne operere under forutsigbare og langsiktige rammebetingelser. Regjeringens praksis i dette spørsmålet har ikke vært forutsigbar, den har ikke vært konsistent. Utviklingen i Jemen etter 2015, innholdet i FN-rapporten for januar og februar 2017, i tillegg til den ferske FN-rapporten presentert nå i januar i 2018, kombinert med et føre var-prinsipp, burde tilsi en veldig sterk praksis for utstedelse av eksportlisenser til alle land som deltar i militære handlinger i Jemen.

Det foreligger en rekke enkeltforslag i begge innstillingene vi behandler nå. Fra Arbeiderpartiets side er vi i

denne omgang tilbakeholdne med å stemme for de fleste av disse forslagene. Mange av dem handler om eksport til landene som er involvert i krigføring i Jemen. Jeg har på vegne av Arbeiderpartiet sagt tydelig fra om hva vi mener om eksport til disse landene – vi er imot det, så lenge den brutale krigen i Jemen fortsatt pågår. Så får vi ved neste korsvei avgjøre om det fra Stortingets side er nødvendig med ytterligere tiltak, i vedtaks form, men det viktigste med vedtak er jo at de følges.

Så vil jeg bare – hvis jeg rekker det – knytte en kommentar til det løse forslaget fra Miljøpartiet De Grønne. Årsaken til at vi vil gå imot det, er at det er svakere enn det som allerede ligger. Det er sikkert ikke forslagsstillerens hensikt, men i sin nåværende form risikerer det forslaget å svekke regelverket for norsk våpeneksport snarere enn å styrke det.

Michael Tetzschner (H) [12:39:50]: Jeg la merke til at saksordføreren, representanten Tybring-Gjedde, fremhevet et poeng – som man alltid skal begynne diskusjonen om eksportregelverket med når det gjelder utførsel av våpen og militærmateriell – og det er at det er legalt å ha en våpenproduksjon, og det er legalt å forsyne land som ivaretar sin egen suverenitetshåndhevelse innenfor folkeretten eller i allianser som samarbeider om dette. Hvis man ikke har det utgangspunktet, vil man lett kunne trekke den slutningen at våpen er en vederstyggelighet, og da har vi en tendens til å gå rett på forbud. I en realistisk verden, også hvis man skal understøtte lov og rett og internasjonal orden, er dessverre våpen nødvendig.

Så vil jeg si at det innlegget også kunne suppleres av en anerkjennelse av den velbegrunnede bekymring som man bør ha når det gjelder våpenproduksjon og våpeneksport. Det er to plan. Det første er at våpenet til slutt rettes mot enkeltmennesker innad i landet eller mot innbyggere i et annet land som ledd i en uakseptabel angrepskrig. Det andre planet er en statsbekymring. Det er rett og slett et mareritt hvis det kan tenkes at et våpen eller våpensystem produsert i Norge til slutt blir en trussel og rettes mot norske interesser, alliansen eller vårt eget land. Det er legitimt å ha bekymringer om våpenproduksjon og våpeneksport fordi det ikke er en hvilken som helst vare. Det må omrammes av et regelverk, norsk lov som er tett koblet til internasjonale konvensjoner.

For vårt vedkommende blir de viktigste internasjonale normsettene vi har skrevet under på, Arms Trade Treaty den 2. april 2013, en relativt ny konvensjon under FN, og i tillegg adferdskodeksen utviklet i EU-samarbeidet, som er noe eldre, men den ble fornyet så sent som i 2013.

Hvis vi ser litt på summen av disse regelverkene, kan vi slå fast at Norge har et meget strengt og omfattende eksportkontrollregelverk. Dermed kan man kanskje si at oppgaven vår blir å holde oss oppdatert om den internasjonale rettsutviklingen og den politiske utviklingen, sikkerhetsmessig og på annen måte, i det panoramaet vi snakker om, og om hvor norske leveranser kan tenkes å innvirke på konflikter eller ha det potensialet i seg.

I initiativ som går ut på at man skal stramme inn regelverket, vil man stadig finne ut at regelverket er på plass. Jeg tror kanskje man med fordel kan bruke mer av sin årvåkenhet og interesse for feltet på å se om håndhevelsen er effektiv nok, og om vi har transparente systemer.

Jeg vil også si det er ganske interessant lesning når man i Meld. St. 5 for 2017–2018, som inngår, snakker om transparens. Vi har lagt oss til den arbeidsvanen her i vårt parlament at vi har en full gjennomgang én gang i året, hvor vi nettopp får stilt spørsmålene og se tabellene, og vi som representanter kan holde oss nært orientert om hvordan regelverket håndteres på et overordnet nivå.

Jeg vil særlig peke på spalte 1 på side 20, som kan fortelle at vi arbeider meget aktivt gjennom EU-systemet og har gjort det siden 2003. Vi har samarbeidet med EUs utenrikstjeneste om eksportkontroll for forsvarsmateriell, det holdes regelmessige bilaterale konsultasjoner rettet mot politikk, regelverk, problematiske destinasjoner og konkrete forhold. Vi deltar også i EUs utveksling av avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell og er forpliktet til å konsultere det aktuelle EU-medlemsland dersom man har til behandling en søknad som det tidligere er gitt avslag på. Det betyr at vi holder hverandre orientert, og dermed også innskjerper de gode standardene vi skal arbeide etter.

Det refereres ikke så ofte til hva disse reglene består i, i sin substans, men de betyr rett og slett at som en del av vår rettsordning er disse kriteriene også bindende for norsk forvaltning når man vurderer lisens for utførsel. Det er respekt for medlemsstatenes internasjonale forpliktelser, f.eks. vedtatte sanksjoner, embargoer, internasjonale traktater og eksportkontrollregimer. Det betyr at eksport blir avslått dersom den strider mot slike forpliktelser. Det er videre respekt for menneskerettighetene i mottakerlandene – det overveies om utstyret vil kunne bli anvendt til intern undertrykkelse, og for den interne situasjonen i mottakerlandet, som i sum er forekomsten av spenninger eller væpnede konflikter.

Likeledes skal man ta i betraktning virkningen for opprettholdelse av regional fred, sikkerhet og stabilitet. Det er snakk om den nasjonale sikkerhet så vel som vennligsinnede og allierte lands sikkerhet. Risikoen for at det eksporterte utstyr kan anvendes mot medlemsta-

tene eller mot vennligsinnede, skal inngå i denne meget nøyaktige vurderingen. Også kjøperlandets atferd overfor det internasjonale samfunn, især hva angår dets holdning til terrorisme, karakteren av dets allianser og respekten for folkeretten, skal inngå.

Risikoen for at utstyret vil bli redistribuert eller reeksportert fra kjøperlandet, skal være en del av dette. Der fører man «track record», man følger altså med på hva praksis har vært for land man har erfaring med. Til slutt vil jeg i denne sammenheng nevne våpeneksportens forenlighet med mottakerlandets tekniske og økonomiske ressurser. Man skal altså også se om dette er en forsvarlig måte å bruke ressursene på i et presset utviklingsland. Så det er et veldig bredt vurderingskriterium. Det er mange kriterier som legges til grunn. Derfor tror jeg det tilhører unntakene og enkelttilfellene når vi får slike debatter rettet mot land som vi har i dag.

Når det gjelder Jemen, som representantforslaget tar utgangspunkt i, vil jeg avslutte med å si at det ikke er åpnet for eksport av våpen eller ammunisjon, dvs. A-materiell, til Saudi-Arabia. Det utvises en særlig årvåkenhet og en føre var-praksis når det gjelder eksport av forsvarsmateriell til land som har militært engasjement i Jemen. Dette førte til at utførsel av ammunisjon til De forente arabiske emirater ble midlertidig holdt tilbake allerede tidlig i 2016. Utenriksdepartementet besluttet i desember 2017, igjen som et føre var-tiltak, formelt å suspendere eksport av A-materiell til land som deltar i den saudilede koalisisjonen. Det forelå på dette tidspunktet én gyldig lisens til De forente arabiske emirater, som også ble suspendert. I tillegg er det besluttet å stramme inn praksisen når det gjelder søknader om eksport av B-materiell og flerbruksvarer til militærbruk, med et særlig skjerpet blikk på risikoen for at slikt utstyr kan bli brukt i Jemen.

Til slutt, som en oppdatering: Siden 19. desember i fjor har det ikke vært mulig å eksportere våpen og ammunisjon til De forente arabiske emirater. Også praksisen når det gjelder eksport av annet militært materiell og flerbruksvarer til landene som deltar i den saudilede koalisisjonen, er strammet kraftig inn.

Retningslinjene som brukes for saksbehandlingen internt, begynte man å holde seg til allerede på slutten av 1990-tallet, men disse interne retningslinjene er nå revidert flere ganger i lys av utviklingen og det teknologiske potensialet som foreligger. De som gjelder nå, er konsolidert og forsterket per 5. november 2014.

Steinar Ness (Sp) [12:50:10]: Noreg har eit av dei strengaste regelverka nasjonalt for eksport av våpen. Noreg tillèt ikkje sal av våpen og ammunisjon til områdene der det er krig eller krig truar, eller til land der det er borgarkrig. Dette er eit resultat av viktige politiske val.

Vi har eit politisk og moralsk ansvar for aktivt å arbeide mot at våpen kjem i feil hender og i verste konsekvens vert retta mot eigne eller allierte styrkar. Eit strengt regelverk med open og brei debatt gjennom årlege stortingsmeldingar gjev både folk og folkevalde innsyn, og det sikrar legitimiteten til forsvarsindustrien i Noreg.

Noreg har ein viktig tradisjon i å medverke til det internasjonale arbeidet med kontroll og nedrusting. Eit døme på det er mellom anna då Noreg la ned eit stort arbeid for å få vedteke eit internasjonalt forbod mot landminer og klasevåpen.

Den mest effektive måten vi kan sikre forsvarleg handel med forsvarsmateriell på, er å medverke til felles internasjonale reglar om sal av våpen og anna forsvarsmateriell. Det er difor viktig at regjeringa arbeider vidare i relevante internasjonale forum for å oppnå ei felles norm for sluttbrukardokumentasjon og òg arbeider for at dette vert ei norm i NATO.

Ei grunnleggjande oppgåve for oss som folkevalde er å sikre tryggleiken til innbyggjarane i landet. Då treng me både eit nasjonalt forsvar og ein nasjonal forsvarsindustri. Det er viktig, som det er sagt, at forsvarsindustrien har tydelege og langsiktige rammevilkår, men òg eit tydeleg regelverk som sikrar ein forsvarleg eksport. På same vis som Noreg må importere våpen, må òg vår eigen forsvarsindustri kunne eksportere sine produkt. Det er brei politisk semje om dette, og det må ligge til grunn i debatten om eksport av norsk forsvarsmateriell. Utenriksdepartementet må ta ansvar for at regelverket vi har, og som er strengt, vert følgt. Eg er såleis glad for at representanten Tetzschner hadde ei meir reflektert tilnærming til dei dilemmaa som ligg her, enn talspersonen Tybring-Gjedde frå eit av dei andre regjeringsspartia. Eg reknar med at utanriksministeren er oppteken av å fylgje opp på ein klok måte dei avvegingane som nødvendigvis må ligge her. Det er viktig for legitimiteten til norsk forsvarsindustri over tid at Utenriksdepartementet ikkje trår feil i dei viktige vala som skal takast her.

Senterpartiet går ikkje inn på mange av dei detaljerte forslaga som SV fremjar, men vi er i innstillinga med på representantforslaget om å be regjeringa kome tilbake til Stortinget med ei sak som gjennomgår den norske eksporten til landa i koalisisjonen sidan intervensjonen i Jemen starta, og at ein òg gjer greie for korleis Noreg har sikra at norsk forsvarsmateriell ikkje har bidratt til brot på folkeretten. Det er eit godt grunnlag for å be om det.

Vi er òg medforslagsstillar til eit forslag der vi ber regjeringa greie ut om det er mogleg å utvikle kontrollmekanismar som gjer handheving av ei slik sluttbrukerklæring mogleg. Eg skulle ynskje at fleire parti i denne sal kunne støtte ei slik utgreiing.

Audun Lysbakken (SV) [12:54:07]: I valgkampen gikk jeg forbi mange store plakater der det sto: Nei til burka og niqab. Det var plakater fra Fremskrittspartiet, som var livredde for at islamistiske fundamentalister skulle få innflytelse i Norge.

I dag er det et annet budskap. I dag er det ja til burka og niqab fra Fremskrittspartiet, eller i hvert fall ikke nei til å selge krigsutstyr til de regimene som tvinger kvinner til å bruke sånne plagg, og undertrykker sine befolkninger etter alle kunstens regler. Sânt salg som vi diskuterer her i dag, innebærer legitimering av de regimene som Norge selger til. Men motstanden mot reaksjonært religiøst diktatur er visst ikke så viktig lenger, når den stilles opp mot direktører og aksjonærer i våpenselskapenes mulighet til litt ekstra profit.

Jeg er skuffet over alle partiene som stemmer mot våre forslag i dag, men Fremskrittspartiet setter seg selv i en særstilling med en himmelropende dobbeltmoral. Det viser seg i en meningsmåling som er publisert i dag, at det er sterk folkelig støtte for SVs forslag om å stanse alle muligheter for salg av krigsutstyr til den koalisjonen som fører en svært brutal krig i Jemen. Folk er enig med oss i at norske våpen og norsk krigsutstyr ikke har noe i disse regimene å gjøre.

La oss minne oss selv om hva slags krig det er vi snakker om. Den humanitære krisen i Jemen er verre enn den i Syria. Det er den verste humanitære krisen på 50 år, ifølge FN. 20 millioner mennesker, nesten 70 pst. av befolkningen, har behov for humanitær hjelp. 4,5 millioner barn og gravide kvinner er underernærte. Hvert tiende minutt dør et barn i Jemen. Denne konflikten har Vesten i stor grad likevel vendt ryggen – ja, til og med fortsatt å støtte de regimene som er pådrivere for den.

Hvilket signal skal Norge sende? Det er det viktigste spørsmålet vi stiller oss selv i dag. Vi risikerer, så lenge vi ikke setter foten tydelig ned, at norsk krigsutstyr blir tatt i bruk i denne konflikten. Vi har ikke fått tilfredsstillende garantier for at det ikke har skjedd. Og det er jo ikke sånn at den stansen i eksport av ammunisjon til De forente arabiske emirater som regjeringen prisverdig gjennomførte nå i januar, er et bevis på at det eksisterende regelverket fungerer utmerket. Det er jo tvert imot et bevis på at det måtte massivt politisk press til for at den nødvendige stansen kom. Svaret på det må være politikendring, og det må være at Stortinget tar ansvar.

Jeg ser i dag at lederen i AUF, Mani Hussaini, sier at Stortinget er på feil side av historien i denne saken. Jeg synes det er godt sagt. Men det er altså bare fire partier her som kommer til å være på rett side av historien, og det er SV, Miljøpartiet De Grønne, Rødt og Kristelig Folkeparti. Det er ganske tankevekkende.

Det er behov for både et umiddelbart vedtak om å skape trygghet for at norsk krigsutstyr ikke kan eksporteres til de landene som deltar i koalisjonen i Jemen, og samtidig å gjøre varige endringer for å forbedre regelverket rundt norsk eksport. Det handler om en skikkelig implementering av den internasjonale ATT-avtalen, det handler om sluttbrukererklæring, og så handler det om å styrke regelverket mot eksport til autoritære regimer, det vi i innstillingen har kalt et «demokratikriterium».

Flertallet har signalisert at de vil stemme imot alle våre forslag. Jeg tror mange mennesker utenfor denne sal har problemer med å forstå at ikke det norske stortinget vil handle, at ikke det norske stortinget vil gjøre mer for å vise solidaritet med ofrene for en av de mest brutale krigene i vår tid.

Med det vil jeg ta opp de forslagene som SV har fremmet i innstillingen, både alene og sammen med andre.

Presidenten: Representanten Audun Lysbakken har teke opp dei forslaga han refererte til.

Abid Q. Raja (V) [12:59:21]: Venstre ønsker et strengt og forutsigbart eksportregelverk. I Jeløya-plattformen har regjeringen forpliktet seg til å «ha et strengt, tydelig og stabilt rammeverk for eksportkontroll av våpen og ammunisjon som gir norsk industri forutsigbarhet». Videre forplikter regjeringen seg til å «arbeide aktivt på internasjonale arenaer for å skape enighet om felles format og norm når det gjelder sluttbrukerdokumentasjon og reeksportforsikringer». Dette gir oss gode muligheter til å bygge videre på et allerede strengt norsk eksportregelverk.

I forbindelse med komitébehandlingen var vi fra Venstre med på en rekke forslag, forslagene nr. 1–5, som bl.a. vil gjøre det vanskeligere å eksportere til autoritære regimer, som styrker kontrollen rundt håndhevingen av sluttbrukererklæring, og som foreslår å forskriftsfeste ATT-avtalens artikler 6 og 7.

Vi vil i dag stemme i henhold til innstillingen, som ble avgitt før Venstre gikk i regjering. Vi vil altså dermed stemme for forslaget til vedtak, der en «ber regjeringen legge fram eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart». Vi stoler på at regjeringen kommer til å følge opp dette, og at ambisjonen vil være å legge fram eksportmeldingen tidligere enn før.

Når det gjelder Jemen, er både Venstre og regjeringen og opposisjonen bekymret for utviklingen der. Jeg skal komme tilbake til dette. Venstre ønsker at Stortinget jevnlig skal bli orientert om norsk våpeneksport til de landene som intervensjoner i Jemen. Vi har valgt ikke å støtte forslag som overstyrer det eksportregelverket Stortinget selv har vedtatt, og den ekspertisen som dag-

lig på en god måte forvalter norsk våpeneksportkontroll.

Vi i Venstre ønsker et strengt og forutsigbart regelverk – ikke stortingsregjeringer, som vil bidra til å undergrave de reglene vi er så opptatt av, samtidig som det gir norsk industri mindre forutsigbarhet.

Venstre vil, som del av mindretallet, stemme for tre forslag – jeg hørte representanten Lysbakken snakke om de andre som altså ikke tilhører det gode fellesskap fordi de ikke vil stemme for alle forslagene som SV fremmer – som bl.a. Venstre og SV står sammen om. Det ene handler nettopp om at vi «ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak som gjennomgår den norske eksporten (inkludert reeksport) som har funnet sted til landene i koalisjonen siden intervensjonen i Jemen startet, og gjøre rede for hvordan Norge har sikret at norsk forsvarsmateriell ikke har bidratt til brudd på humanitærretten». Det siste forslaget handler om at vi «ber regjeringen støtte opprettelsen av og arbeidet til gruppen av internasjonale og regionale eksperter som har fått mandat til å undersøke alle brudd på internasjonal humanitærrett i Jemen, både politisk og økonomisk». Det var det jeg sa jeg skulle komme tilbake til, for nå noterer jeg meg at ikke bare Venstre, men også regjeringen og hele opposisjonen er bekymret for utviklingen der. Jeg regner med at også Knut Arild Hareide, som kommer på talerstolen etter meg, kommer til å uttrykke bekymring for utviklingen i Jemen.

Da er egentlig alle partier bekymret for utviklingen i Jemen, og det er bra. Jeg tror det da kanskje kan være greit å støtte det å undersøke alle bruddene på internasjonal humanitærrett i Jemen, både politisk og økonomisk. Det bør egentlig være verdens letteste sak å støtte opp under. Foreløpig er det bare SV og Venstre som støtter å undersøke dette. De andre er bare bekymret, men vil ikke undersøke dette. Men det kan hende at de, etter å ha vært bekymret lenge nok i løpet av denne debatten, kommer til at dette kan de faktisk være med på å undersøke. Det håper jeg at flere partier kan bidra til. Jeg håper at regjeringens partiene kan komme til det, men jeg håper også at de andre opposisjonspartiene, som jo også er bekymret for utviklingen i Jemen, kan komme til at de kan støtte opp under å undersøke alle brudd på internasjonal humanitærrett, både politisk og økonomisk. Hvis de støtter dette, blir det flertall for det, og blir det flertall for det, vil altså regjeringen måtte støtte opprettelsen av arbeidet hvor man nettopp skal undersøke brudd på humanitærretten, både politisk og økonomisk. Og jeg tror det vil være bra – i hvert fall bedre enn kun å være bekymret.

Nils T. Bjørke hadde her teke over presidentplassen.

Knut Arild Hareide (KrF) [13:04:28]: Kristeleg Folkeparti har lenge arbeidd for strengare retningslinjer for våpeneksporten og auka openheit. Det har skjedd forbetringar, men slik Kristeleg Folkeparti ser det, er det framleis eit betydeleg forbettringspotensial.

Kristeleg Folkeparti er glad for at regjeringa stansa eksporten av ammunisjon til Dei sameinte arabiske emirata i januar i år. Me meiner at det skjedde for seint. Norsk våpensal til koalisjonen som er leia av Saudi-Arabia, viser behovet for skjerping og forbetring av regelverket.

Med over 20 millionar menneske med behov for humanitær hjelp er Jemen i verdas største humanitære krise. Krigshandlingane er mogleggjort fordi land sel militært materiell til dei krigande partane, til tross for at det blir rapportert om grove brot på folkeretten av alle sider i konflikten – angrep på sjukehus, hindring av humanitær hjelp og drap på sivile. Det er ikkje greitt at Noreg sel militært materiell til land i ein koalisjon som gjentatte gonger har brote internasjonal humanitærrett, og er skyldig i grove brotsverk mot barn i konflikt.

Kristeleg Folkeparti meiner Noreg bør ha eit robust regelverk som sikrar at ingen strategiske varer blir eksportert til autoritære regime som gjer alvorlege menneskerettsbrot. Dette handlar òg om kva for eit land Noreg skal vere, kva me kan vedkjenne oss, og kva verdiar me står for.

Kristeleg Folkeparti er òg opptatt av at forsvarsindustrien skal ha mest mogleg føreseielege og langsiktige rammevilkår for verksemda si. Men desse rammene bør vere meir restriktive enn dei er i dag. Norsk forsvarsmateriell skal ikkje brukast i strid med krigsreglane. Norsk eksport skal ikkje styrkje autoritære regime sin kapasitet og moglegheit til å undertrykkje eiga befolkning. Derfor støttar Kristeleg Folkeparti forslaget som blir fremja av Miljøpartiet Dei Grøne om at Noreg skal gjennomføre ei grundig utgreiing av både eksportkontroll- og forskriftene for å vurdere moglegheita for å innføre vedtak om forbod som hindrar eksport av norsk materiell, både A- og B-materiell, til land der det er ein risiko for at dette vil bli brukt til å gjere krigsbrotsverk eller andre brot på Noregs internasjonale forpliktingar. Denne utgreiinga skal vurdere korleis Noreg på best mogleg måte kan vareta sine folkerettslege forpliktingar, samtidig som ein søkjer å vareta konkurransedyktige rammer for norsk forsvarsindustri.

Kristeleg Folkeparti fremjar òg eit forslag saman med SV og Venstre om at regjeringa skal kome tilbake til Stortinget med ei eiga sak om å inkludere artikkane 6 og 7 i ATT-avtalen i norsk lov eller forskrift – ikkje berre i retningslinjene frå departementet, slik ordninga er i dag.

Eksportverdien av norsk forsvarsmateriell var i 2013 på nær 4,3 mrd. kr. Ein stor del av dette gjekk til NATO-

landa og til Sverige og Finland. Det blei i 2016 gjeve 34 avslag på søknader om eksportlisens for forsvarsmateriell og tenester. Teknologisk leiarskap blir stadig viktigare på mange område, som det òg er med forsvaret. Skal forsvarsindustrien lykkast, treng ein høg kompetanse og satsing på leiande teknologi. Den teknologiske kompetansen som blir skapt innan forsvarsindustrien, er òg viktig for andre høgt teknologiske næringar.

Men militær teknologi er ikkje ei kva vare som helst. Derfor må Noreg ha eit strengare eksportkontrollregulering. Me må fremje felles internasjonale reglar og høge internasjonale kontrollstandardar for nettopp eksport av forsvarsmateriell.

I relevante internasjonale fora må Noreg jobbe for å oppnå ei felles norm for sluttbrukardokumentasjon og arbeide for at dette blir ei norm òg i NATO. Kristeleg Folkeparti fremjar saman med Senterpartiet og SV eit forslag om å greie ut moglegheita for kontrollmekanismer for å gjere handheving av sluttbrukarerklaeringar mogleg.

Per Espen Stoknes (MDG) [13:09:20]: Hva mener Miljøpartiet De Grønne om annet enn miljø? La meg først oppsummere vårt primærstandpunkt. Debatten om norsk våpeneksport reiser krevende dilemmaer. I De Grønne bærer vi på en langsiktig visjon om en verden der samarbeid om omfattende og gjensidig global nedrustning ikke bare tenkes som en mulig tanke, men faktisk realiseres, en visjon der vi anerkjenner at vi er et globalt fellesskap som ikke trenger å bruke enorme summer på å produsere våpen for å forsvare sosialt konstruerte streker på et kart. I en slik framtid blir våpenindustri ulønnsomt og kan omstilles til andre næringer. En slik utvikling kan bare vokse fram gradvis ved å bygge gjensidig tillit og fellesskap på tvers av grensene, kanskje slik vi har sett i Europa etter andre verdenskrig.

Men vi er ikke der i dag – langt ifra, særlig i lys av siste års utvikling. Derfor anerkjenner De Grønne at vi trenger et sterkt militært forsvar, og vi aksepterer at vi har en våpenindustri med høyt kompetansenivå. Men forutsetningen er at vi fører en svært restriktiv politikk for denne eksporten. Vi skal ikke akseptere at norske våpen ender opp i autoritære regimer. Vi skal ikke akseptere at norske våpen ender opp i land som begår alvorlige menneskerettighetsbrudd. Vi skal ikke stilltiende akseptere at norske våpen brukes av myndigheter mot deres egne borgere. Vi skal ikke akseptere at norske våpen ender opp i land der krig truer eller pågår.

Det er for lite tid her til å kommentere på hele bredden av spørsmål som i dag diskuteres i forbindelse med våpeneksportmeldingen. Jeg vil derfor bruke resten av taletiden til å redegjøre for det løse forslaget som De

Grønne og SV fremmer sammen. Vi foreslår i dag at Stortinget skal be regjeringen gjennomføre en grundig utredning av både eksportkontrollloven og forskriften for å vurdere muligheten for å innføre forbudsbestemmelser som hindrer eksport av norsk materiell, både A- og B-materiell, til land der det er en risiko for at dette vil bli brukt til å begå krigsforbrytelser eller andre brudd på Norges internasjonale forpliktelser.

Vi mener at Norges håndtering av eksportpraksis i forbindelse med Jemen-konflikten er et svært godt eksempel på at regelverket trenger grundig gjennomgang, som påpekt av mange andre talere her i dag allerede. Selv om vi lenge har hatt et regelverk som skal vurdere risikoen for at norske våpen blir brukt i krig, ser det ikke ut til at det fungerer godt nok i dag. Håndteringen av Jemen-konflikten bekrefter dessverre dette. Miljøpartiet De Grønnes syn er at regjeringen reagerte altfor sent med å suspendere eksportlisensene til Emiratene. I 2016 ble det eksportert våpen og ammunisjon til De forente arabiske emirater til en verdi av 100 mill. kr. Emiratene er i dag nest største militære bidragsyter i koalisjonen av Golf-stater som siden mars 2015 har vært involvert i den svært brutale konflikten i Jemen.

Tilbake til Norge: Vi har merket oss at et flertall i komiteen, bestående av Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, i tillegg til SV, er enige med Miljøpartiet De Grønne i at suspensjonen av norske eksportlisenser til Emiratene kom for sent. Vi mener derfor at Stortinget også bør vise handlekraft og be om en gjennomgang av regelverket her i dag. Jeg er overbevist om at også våpenindustrien i Norge ønsker seg tydelige og forutsigbare rammer, og jeg er også overbevist om at verken våpenindustrien eller regjeringen ønsker at Norge skal selge våpen som havner i og brukes i ekstremt brutale konflikter, av det slaget som vi nå ser i Jemen.

Intensjonen med forslaget vårt er å bidra til større forutsigbarhet og trygghet for at vi har et regelverk som hindrer at det gjøres nye feil framover. Det er et svært moderat og pragmatisk forslag som det bør være lett å slutte seg til, også for de partiene som ønsker å ta større hensyn til våpenindustriens interesser enn det De Grønne primært ønsker seg på lang sikt. Jeg har allerede fått inntrykk av at Kristelig Folkeparti vil støtte forslaget og hørte det nettopp fra Hareide. Jeg vil videre oppfordre Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Venstre og de andre regjeringspartiene til å følge oppfordringene fra Røde Kors, Jan Egeland og flere organisasjoner om å støtte det løse forslaget.

Bjørnar Moxnes (R) [13:14:49]: I disse dager er Saudi-Arabia og noen av verdens verste regimer i ferd med å bombe et av verdens fattigste land i stykker. Ifølge FN

er den brutale krigen mot Jemens befolkning i ferd med å utløse noe som kan bli den verste humanitære katastrofen på 50 år. Byer, skoler, sykehus, hjem og markeder bombes i stykker, mens beleiringen blokkerer innførsel av livsnødvendig mat og medisiner. Dette er bakteppet når vi her på Stortinget diskuterer våpeneksportmeldingen og hvordan vi skal håndtere norsk våpeneksport.

Rødt er ikke motstander av en norsk forsvarsindustri, men eksporten av materiell må endres. Bare i 2016 solgte Norge våpen, ammunisjon og annet militært utstyr for over 100 mill. kr til islamistregimet De forente arabiske emirater, et land som anklages for krigsforbrytelser i Jemen. I Norge har vi en regjering som har brukt menneskerettigheter som påskudd for å dra Norge inn i USA-ledede regimeskiftekriger i Midtøsten og i Nord-Afrika, men som samtidig hjelper noen av verdens verste regimer mens de bomber befolkningen i Jemen og forårsaker humanitær katastrofe.

Så stemmer det at regjeringen stanset våpeneksporten til Emiratene i vinter, men det var først da de var tatt med buksene nede etter at utenriksministeren hadde villet Stortinget med forsikringer om at det ikke var noen grunn til bekymring om våpeneksporten til Emiratene.

Det kan virke som at det er utenriksministerens varemerke å ikke vite når det er politisk bekvemt å ikke vite. Da det kom fram at USA har budsjettert med militær flybase på Rygge, sa samme minister at regjeringen ikke visste noe om dette, til tross for at USA må ha brukt månedsvis på å utrede, planlegge og budsjettere for basen. Samme regjering har også i månedsvis påstått at den ikke vet noe om hvordan norske våpen og militært utstyr blir brukt i den grusomme krigen mot Jemen – helt til det dukket opp en norskprodusert militær drone ved Jemens kyst som ble vist fram for en hel verden og gjorde skam på Norges omdømme.

Rødt støtter forslagene om stans i all eksport av militært materiell til landene som driver krig mot Jemens befolkning, og vi er også helhjertet for forslaget om at også våpeneksport til NATO-land må forutsette sluttbrukererklæring. For det er ikke bare Jemens befolkning som lider under ukontrollert spredning av dødelige våpen; se på den kurdiske sivilbefolkningen i Nord-Syria, som rammes av NATOs, eller var det Tyrkias, angrep.

En grundig undersøkelse fra Conflict Armament Research avdekket nylig at store mengder våpen som USA har kjøpt inn fra NATO-allierte og andre land, har endt opp hos IS i Syria. Som del av USAs eksperiment for regimeskifte i Syria har det blitt fraktet inn enorme mengder våpen til syriske opprørere, mange av dem med bånd til Al Qaida.

USA og NATO har brukt islamistiske terrorgrupper som Al Qaida og beslektede grupper som taktisk allierte i sine regimeskifteeksperimenter i både Syria og Libya, rett utenfor Europas stuedør. Det i seg selv er mer enn nok grunn til å kreve sluttbrukererklæring av NATO-land som vil kjøpe våpen av Norge.

Om Fremskrittspartiet, Venstre og Høyre nå stemmer imot sluttbrukererklæring – som kan sikre at norske våpen ikke havner i hendene på terrorgrupper som rammer sivile med selvmordsangrep i europeiske byer – kan ikke statsråden si at regjeringen gjør alt den kan for å sikre Norge mot terror.

Jeg vil derfor runde av og spørre statsråden: Er hun virkelig sikker på at regjeringen ikke ønsker sluttbrukererklæring når vi eksporterer våpen til NATO-land som vi allerede vet at gjentatte ganger har videreført våpen til terrorgrupper som har slått til mot sivile i Europa? Det fortjener Norges befolkning et tydelig svar på – ikke utenomstakk, men et klart svar på dette spørsmålet.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:19:59]: Jeg kommer til å begynne mitt innlegg med noe litt annet enn jeg hadde planlagt. For andre gang i dag kommer representanten Moxnes med grove beskyldninger om at jeg har villet Stortinget. Det er den mest alvorlige påstand man kan rette mot en statsråd, og jeg ber derfor om at representanten Moxnes i replikkordskiftet dokumenterer det han sier, på en måte som kan underbygge hans påstand om at Stortinget er villet.

Det er bred politisk enighet om at Norge skal ha en forsvarsindustri som er levedyktig, som er høyteknologisk, og som har forutsigbarhet i sin næring. Samtidig er det også bred enighet om at vi skal ha et strengt og omfattende eksportkontrollregelverk, som gjennom norsk politikk og bred enighet i Stortinget gradvis har blitt utviklet med et slags startpunkt i Stortingets 1959-vedtak og en oppdatering i 1997, som også setter opp et bredt sett med rutiner for hvordan lisenser skal behandles. Disse er fyldig redegjort for i meldinga – jeg skal ikke gå nærmere inn på dem her.

Uroligheter rundt i verden stiller oss overfor mange dilemmaer i denne eksportkontrollvurderingen. Samtidig mener jeg det er behov for en viktig og avgjørende presisering i denne debatten. Norge har ikke – jeg gjen-tar «ikke» – åpnet for salg av A-materiell, altså våpen og ammunisjon, til Saudi-Arabia, og heller ikke for militære varer eller flerbruksvarer for militær bruk til Jemen. Det er ikke åpnet for eksport av A-materiell til Jordan, men landet kan få eksportert B-materiell. Kuwait er godkjent som mottaker av A-materiell. Det betyr imidlertid ikke at materiell som blir eksportert til Kuwait eller øvrige koalisjonspartnere, dermed benyttes i Jemen. Det var mitt poeng i den forrige debatten vi hadde også,

at det har kommet en påstand fra en konsulentgruppe om at det skal finnes en mindre mengde norskprodusert ammunisjon i Jemen. Det er ikke påstander som har latt seg verifisere, og det finnes heller ingen andre kilder til det. Vi undersøker likevel nøye og holder nå på med å undersøke om det kan medføre riktighet.

Jeg vil også gjenta det jeg sa i den forrige debatten rundt dette, fordi jeg mener det er viktig at vi er klar over både hva regelverket er, hva og hvem det er gitt eksportlisens til, og også mulighetene vi har for å undersøke dersom det skulle komme påstander.

FN har gitt ut to rapporter. Norge er ikke omtalt i noen av de rapportene, og det er det også vi tar som utgangspunkt.

Departementet foretar grundige og individuelle vurderinger i alle saker, og det gjøres jevnlig. Jeg tror nok kanskje at representanten Lysbakken overvurderer egen og medrepresentanters innvirkning på regjeringas beslutning, for det var altså en helt ordinær vurdering som ble gjort, ut fra et sett med strenge kriterier, og det viser jo at regelverket virker. Samtidig er det viktig å ta disse vurderingene, nettopp fordi det er mange komplekse dilemmaer, og ting kan endre seg fra lisensen blir gitt, og til eksport blir aktuelt. Det betyr at vi fører en føre-var-linje i alle sånne saker. Tilbakeholdelse eller suspensjon av en gitt lisens er et alvorlig inngrep, men det er også hjemlet i regelverket, og det er en helt nødvendig sikkerhetsventil hvis det skulle bli en endring i situasjonen.

For Norges del har denne suspensjonen av A-lisenser til De forente arabiske emirater også en annen side. Vedtaket innebærer også en ekstra årvåkenhet og en høy terskel for innvilgelse av lisenser for B-materiell eller flerbruksvarer.

Det er også viktig å være klar over at uavhengig av eierskap vil alle bedrifter som eksporterer strategiske varer og tjenester fra Norge, være underlagt norsk eksportkontroll, på samme måte som norske bedrifter i utlandet er gjenstand for eksportkontrollregelverket i det landet der de er etablert.

Avslutningsvis vil jeg knytte en kommentar til forslaget om en internasjonal undersøkelseskommisjon. Den er allerede nedsatt, og Norge var medforlagsstiller i FNs menneskerettighetsråd om at den skulle settes ned. Den ble oppnevnt 4. desember, og Norge kommer til å fortsette å støtte arbeidet aktivt. Det er et viktig arbeid.

Så vil regjeringa i den neste eksportkontrollmeldinga, som kommer i løpet av dette året, også utrede en del av de nye sidene ved det at vi nå har andre konstellasjoner, og ikke minst også andre måter å lage forsvarsmateriell på, og hvilke dilemmaer det stiller oss overfor.

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

Petter Eide (SV) [13:25:26]: I brevet fra utenriksministeren til utenriks- og forsvarskomiteen datert 15. november 2017 skriver utenriksministeren – og det er veldig fint, det hun skriver – at hvis «et lands styrker ikke opptre i tråd med krigens folkerett, f.eks. gjennom systematiske brudd på humanitærretten, vil salg av våpen og ammunisjon til landet være utelukket». I det samme brevet skriver hun at regjeringen er bekymret for og «ser med stort alvor på rapportene om brudd på den internasjonale humanitærretten og menneskerettigheter fra samtlige parter». Dette gjelder situasjonen i Jemen. Mitt spørsmål er: Regjeringen sier på den ene siden at de vil stoppe våpensalget dersom de får rapporter om dette, samtidig skriver de i det samme brevet at de har fått rapporter om det. Hva venter regjeringen på, og hvorfor har de ikke stoppet våpensalget når de har fått rapporter som viser at det her er brudd på norsk våpenlov?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:26:29]: Her er det viktig å holde ting fra hverandre. Som jeg var inne på i mitt innlegg, er det ikke åpnet for A-lisenser, dvs. våpen og ammunisjon, til Saudi-Arabia. Det er åpnet for våpen og ammunisjon til Kuwait, men det er ikke noen foreliggende indikasjoner på at våpen som Kuwait har anskaffet gjennom disse lisensene, brukes i Jemen. Det er heller ikke åpnet for våpeneksport til Jemen. Nå har vi også suspendert de gyldige A-lisensene til De forente arabiske emirater.

Det er viktig at vi sørger for ryddighet når vi diskuterer eksportkontrollen. Vi er dypt bekymret for situasjonen i Jemen. Det er en grunn til at vi bruker flere hundre millioner kroner på humanitære tiltak i Jemen, og det er en grunn til at vi følger de reglene vi har i et strengt og omfattende eksportkontrollregelverk – som jeg redegjorde for i brevet, og som også er tydelig redegjort for i meldingen.

Petter Eide (SV) [13:27:25]: I brevet fra utenriksministeren til utenrikskomiteen, hvor man skriver at man vil stoppe våpensalget umiddelbart hvis det kommer dokumentasjon, er det ikke knyttet til norske våpen. Det er knyttet til dokumentasjon av at humanitærretten blir brutt. Det har ingenting å gjøre med om det er norske våpen til stede i disse landene eller ikke. Jeg gjentar mitt spørsmål: Dokumentasjonen av at humanitærretten er brutt i Jemen av koalisjonspartnere som Norge eksporterer til, har vi faktisk fått. Hvilken dokumentasjon er det man venter på for å stoppe salget?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:28:06]: Norske myndigheter kan bare svare for eksportkontrollen når vi innvilger lisens til norske bedrifter som søker om å få eksportere til andre land. Der er vi veldig

klare, og regelverket er veldig klart: Dersom vi f.eks. ser en risiko for at norsk materiell kan bli brukt i en situasjon der den internasjonale humanitærretten brytes, gis det ikke eksportlisens. Det er også en av årsakene til at vi nå har gjort denne føre-var-vurderingen nok en gang når det gjelder Emiratene – ikke fordi vi har indikasjoner på at norsk materiell skal være brukt i Jemen, der situasjonen er, men fordi vi ikke ønsker å ta en uakseptabel risiko for at det kan skje. Det er vurderinger som vi fra Utenriksdepartementets side gjør med jevne mellomrom, og det er nettopp fordi situasjonene kan forandre seg. Det er altså ingen motstrid mellom det som står i brevet, og det som er vår linje, og som er det regelverket vi følger. Som jeg var inne på, har det sitt utspring både i Stortingets 1959-vedtak og i presiseringen av 1997.

Petter Eide (SV) [13:29:08]: Utenriksministeren tolker dette brevet noe annerledes enn det jeg gjør. Brevet refererer ikke til kravet om at man skal stanse våpensalget til landene hvis man har dokumentasjon på at humanitærretten er brutt. Det refereres ikke til om det er norske våpen involvert eller ikke. Det refereres til en generell situasjon hvor humanitærretten er brutt i disse landene, uavhengig av om det er norske våpen der eller ikke. Det skriver man i dette brevet at man har observert og sett med bekymring på. Jeg tror vi skal ta hele diskusjonen om hvorvidt det er norske våpen involvert i Jemen, helt vekk. Jeg gjentar spørsmålet mitt: Hva er det regjeringen venter på av dokumentasjon av at humanitærretten er brutt, for at det norske våpensalget skal stoppes?

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:30:05]: Nå må jeg ærlig innrømme at jeg ikke helt forstår hvor representanten Eide vil. Først skulle norsk våpeneksport tas ut av ligningen, og så er spørsmålet hva vi venter på for å stoppe norsk våpeneksport. Poenget er: Utenriksdepartementet og den norske regjeringa kan bare forholde seg til norske bedrifter som søker om lisens for eksport av materiell til ulike land. Vi gjør vurderinger av hvordan det landet er, hvilke situasjoner som er i det landet, og om det er en fare for avledet bruk i andre land. Det er nettopp hele poenget med regelverket: Vi kan ikke gå inn og vurdere om det er generelle situasjoner i et land som andre eksporterer til, som er brudd på humanitærretten. Vi må håndtere det norske regelverket, basert på hvilken lisens den norske forsvarsindustrien søker. Det er det vi gjør, og det er der vi tar føre-var-vurderingen vår også.

Bjørnar Moxnes (R) [13:31:15]: Den 8. desember forsikret utenriksministeren Stortinget om at det ikke var grunn til å bekymre seg for Norges våpeneksport til

Emiratene. Elleve dager senere vedtar regjeringen å stanse denne eksporten. I 2016 stanset UD våpeneksporten til Emiratene. Begrunnelsen var frykt for brudd på humanitærretten i Jemen. Så åpnet regjeringen på ny for våpeneksport, selv om krigen ble verre i 2017. Vi har sett jevnlig bombing av skoler, sykehus og nabolag, og at Emiratene trener og bevæpner militsgrupper og regulære hærstyrker sør i Jemen.

Hva skal vi så si om utenriksministerens redegjørelse den 8. desember 2017? Vel, enten var det villedning av Stortinget eller en oppsiktsvekkende mangel på kunnskap om Emiratenes rolle i krigen i Jemen. Hva som er verst, vet ikke jeg.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:32:16]: Igjen er det veldig mye rart her. Den 8. desember var det en debatt i Stortinget hvor jeg ikke på noen måte ga uttrykk for at det ikke var grunn til bekymring. Hvis man går tilbake i referatene, vil man ikke se de ordene brukt. Jeg sa tvert imot at det var stor grunn til bekymring for situasjonen. Jeg sa også at vi selvfølgelig ville undersøke – selv om vi per nå ikke har indikasjoner om bruk av norsk materiell i Jemen – om dette stemmer. Hittil har det ikke latt seg verifisere, som jeg var inne på i mitt innlegg.

Det som endret seg, var at tidligere president Saleh ble drept den 4. desember. Det førte til en eskalering av situasjonen, noe som også gjorde risikobildet annerledes. Det har vi lagt til grunn i vår vurdering.

Nok en gang må jeg få presisere at det norske myndigheter kan ta stilling til, er risikoen for at våpen som det er søkt om norsk eksportlisens for, blir brukt eller avledet brukt i konfliktsituasjoner. Det er vurderingstema for oss, og vi vurderer selvfølgelig da hvordan den generelle situasjonen er i et område.

Bjørnar Moxnes (R) [13:33:24]: Spørsmålet og det saken dreier seg om, er ikke bare om norske våpen har blitt brukt direkte, men også om vi eksporterer våpen til land som bryter humanitærretten. Det var dette representanten Eide var inne på – i tre runder, tror jeg det var – rett før jeg gikk på talerstolen, uten å få, etter hva jeg kunne vurdere i hvert fall, et særlig tilfredsstillende eller presist svar på dette spørsmålet. Det var dette Stortinget også lurte på i hele fjor, om eksporten av våpen til Emiratene også var eksport til et land som bryter humanitærretten. Det er en vurdering som kan gjøres også om man ikke har konkrete bevis for at våpenet har blitt brukt direkte i krigføring. Dette var også en del av spørsmålsstillingen knyttet til om det var grunn til bekymring for eksport av våpen til Emiratene.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:34:33]: Som jeg har redegjort for opptil flere ganger, gjør Uten-

riksdepartementet sine løpende vurderinger av hvordan situasjoner er. Det førte til at vi suspenderte gyldige A-lisenser til Emiratene den 19. desember i fjor – på grunn av den eskalerende situasjonen i Jemen, men også på grunn av at vi anså at risikoen for at materiell som var solgt til De forente arabiske emirater, kunne avledes og brukes i konflikten, og at det var en uakseptabel risiko for det. Saudi-Arabia selger vi ikke våpen og ammunisjon til.

Igjen tror jeg det er viktig å understreke at det norske eksportkontrollregelverket, slik det framkommer i stortingsmeldingen, der det er flere vedlegg som ramser opp både loven, retningslinjene og forskriftene, er strengt og har alle disse vurderingene inne i seg.

Presidenten: Replikordskiftet er avslutta.

Ingjerd Schou (H) [13:35:51]: Jeg gikk tilbake til stortingsmeldingen, og det kan være verdt å merke seg at i den står det at de årlige meldingene behandles i Stortinget, og at nettopp det sikrer offentlig og parlamentarisk innsyn i praktiseringen av våre egne vedtak – altså Stortingets vedtak – og vurderingskriterier nedfelt i retningslinjene for det som er regjeringens, ved Utenriksdepartementet, behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell, tilhørende teknologi og tjenester for militære formål, skal forholde seg til.

Parallelt med målsettingen om å utvise størst mulig åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell fra Norge, er det nødvendig å sikre at innsyn skjer innenfor rammen av de begrensninger som taushetsplikten i eksportkontrollloven setter. Dette er altså ingen veiledende lov – loven gjelder, og det burde vi som lovgivere vite. I henhold til loven plikter enhver som produserer og søker om lisens for eksport av våpen, å gi Utenriksdepartementet, altså regjeringen, den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt. Det gjelder alle opplysninger som anses nødvendige for regjeringen, ved utenriksministeren, sin behandling av søknader om eksportlisens. En slik vid rett til innhentning av det som kalles «bedriftsfølsom informasjon», har sitt motstykke i det som ligger i de strenge taushetsbestemmelsene i loven.

Dersom det i enkeltsaker vurderes å foreligge særskilte omstendigheter, vil regjeringen videreføre praksisen med å konsultere Stortingets organer særskilt.

Jeg synes det er vanskelig å se for seg at vi skulle hatt en annen rutine, siden det er viktig å unngå at vi som storting går inn og prøver de enkelte forvaltningssakene. Det er ikke veiledende. Vi, Stortinget, har gitt regjeringen, ved utenriksministeren, fullmakt ved lov til å forvalte dette området, og de har omfattende erfaring og kompetanse på dette området. Så må det være opp til regjeringen å komme tilbake hit for eventuelt å forankre

politisk disse sakene utover det som ligger i de ordinære meldingene.

I VG den 3. januar 2018 ble det påstått at det var funnet en mindre mengde norsk militært utstyr i Jemen. Dette har vært fulgt opp ved flere anledninger og langs flere spor med sikte på å finne ut mer om saken, men hittil har ingen informasjon latt seg verifisere. Jeg hører at enkeltrepresentanter i salen mener – i sin retorikk – å vite bedre. Men det har ikke latt seg verifisere. Det er mulig at dette tjener interne, partipolitiske vurderinger, men det har ikke latt seg verifisere.

Jeg ser at regjeringen har utvist og utviser betydelig årvåkenhet og gjør individuelle vurderinger av eksport til land som deltar i den militære koalisjonen i Jemen. Det ga seg allerede primo 2016 utslag i at regjeringen midlertidig holdt tilbake utførsler av ammunisjon til De forente arabiske emirater. Dette var uttrykk for en streng føre var-linje fra norsk side. Denne linjen ligger fast, understreker utenriksministeren, og den har også ført til at regjeringen den 19. desember 2017 besluttet å suspendere eksport av A-materiell til De forente arabiske emirater samt å stramme inn praksisen når det gjelder annet militært materiell, omtalt som B-materiell, og flerbruksvarer for militær bruk til landene som deltar i den saudiledede koalisjonen i Jemen.

Norge har et meget strengt og omfattende eksportkontrollregelverk. Alle søknader om eksport av forsvarsmateriell blir grundig og individuelt vurdert på basis av nettopp de retningslinjene som regjeringen, ved Utenriksdepartementet, håndterer. Risikoen for at forsvarsmateriell fra Norge kan brukes til undertrykkingsformål eller brudd på humanitærretten, er en vesentlig del av denne vurderingen.

Det er ikke åpnet for eksport av våpen eller ammunisjon, dvs. A-materiell, til Saudi-Arabia. Det kan være verdt å merke seg at det i 2010, etter en grundig vurdering, ble åpnet for eksport av A-materiell til De forente arabiske emirater.

Presidenten: Dei talarane som heretter får ordet, har ei taletid på inntil 3 minutt.

Petter Eide (SV) [13:41:10]: SV beklager selvfølgelig at stortingsflertallet heller ikke denne gang vil ta et oppgjør med den tradisjonen det er å selge våpen til land som er i krig, eller der det er brudd på humanitærretten. Vi beklager også at stortingsflertallet gjennom dette ikke vil sikre intensjonen i norsk våpenlov. Det beklager vi. Samtidig er jeg glad for debatten, og jeg mener denne prosessen tar oss i riktig retning. Vi ser bl.a. at Utenriksdepartementet har stoppet ammunisjonssalget til Emiratene. Det skjedde få dager etter at vi sist hadde denne debatten her i stortingssalen. Jeg tar det bl.a. som et uttrykk for at UD har registrert at det er et

økende press og en økende uro for hva dette ammunisjonssalg kunne bidra til. Samtidig var det også en type «damage control». For hva ville skjedd hvis norsk ammunisjon ble funnet i Jemen?

Selv om SV taper voteringen i dag, er denne debatten nå offentlig på en helt annen måte enn før. Flere er oppmerksomme på norsk våpenproduksjon og norsk våpeneksport. Flere og flere ser at norske myndigheter ikke bryr seg tilstrekkelig med å sikre intensjonen i norsk våpenlovgivning. Flere og flere ser at det er moralsk forkastelig å selge våpen til land i krig. Flere og flere ser at Norge med dette kan bidra til å stimulere til krigen. Flere og flere får øynene opp for problemet med at kommersielle og industrielle interesser går foran hensynet til å sikre fred, menneskerettigheter og folkerett.

Summen av dette, mener jeg, er at seks av ti i en undersøkelse i dag er imot at Norge skal selge våpen til Jemen. Jeg tror at på tross av at vi taper denne voteringen, flytter debatten oss i riktig retning. Det er et tidsspørsmål før Norge må slutte med denne praksisen. Dette vil presses fram av befolkningen i Norge og også gjennom internasjonale prosesser.

Så er det viktig også å få fram at våpensalg er utenrikspolitisk alliansebygging. Vi selger våpen til våre venner og ikke til våre fiender. Det ville være veldig dumt. Selv om norsk våpenlov åpner for våpensalg på kryss og tvers av aksene venn-fiende, leses dette annerledes av kjøperen. Når alliansen av krigførende parter i Jemen kjøper våpen av Norge mens de er i krig, leses det av kjøperen som et uttrykk for støtte til deres handlinger. I Saudi-Arabia, Kuwait og Emiratene registrerer man at Norge ikke har noen motforestillinger – ikke har noen motforestillinger. Mitt spørsmål er: Ønsker Norge å formidle dette budskapet til de krigførende partene i Jemen?

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [13:44:33]: Man vet nesten ikke om man skal le eller gråte av denne debatten. Jeg tror man snakker forbi hverandre. Innledningsvis, til Petter Eide: Jeg tror ikke vi skal basere norsk våpeneksport på meningsmålinger. Det er litt for komplisert til det – selv om seks av ti mener at vi skal slutte å selge våpen, som det ble sagt, til De forente arabiske emirater, UAE. Det synes faktisk også alle i denne salen. Ingen har stått her på denne talerstolen og sagt at vi skal selge det. Men SV forsøker å lage en konflikt som ikke finnes, for å være alene om barmhjertighet og solidaritet. Det gikk så langt at representanten Lysbakken sa han hadde sett at Fremskrittspartiet i valgkampen var imot nikab og burka. Jeg kan si at jeg også er imot hijab, for jeg synes det er kvinneundertrykkende, men hva har det med saken å gjøre, når vi samtidig er imot eksport, som er nøyaktig det samme standpunktet som SV har.

Så prøver de å skjule seg bak at de var de første som sa det, derfor skal de få lov til å vinne denne debatten. «Vi var de første som sa det, dere kom etterpå». Dette er en barnslig debatt. Kan man ikke ta dette på alvor, i stedet for å drive en polemikk som egentlig ikke finnes, en diskusjon om uenigheter som ikke finnes?

Man vil ha strengere våpenkontroll, men man er veldig for gode rammebetingelser for forsvarsindustrien. Det sier alle er veldig viktig. Hvordan har man tenkt å ha strengere våpenkontroll og strengere eksportregelverk enn våre samarbeidsland? Vi har jo samarbeid med EU og andre land i Europa og med NATO om disse spørsmålene. Hvis man vil ha det strengere, blir det altså strengere enn andre. Eller man kan gå til våre allierte og spørre om alle kan bli strengere. Ja vel, så kan vi alle bli strengere. Det kan man forsøke å gjøre, men det vil man sannsynligvis ikke få til. Eller man kan velge å bli strengere alene, men da har man ikke sjans til å opprettholde en forsvarsindustri, for da blir vi ikke konkurransedyktige globalt sett.

Man kan mene hva man vil om det, men man kan ikke være så ærlig og si at forsvarsindustrien ikke er bra? Her i salen sier mange: Det bombes i Jemen, og barn blir skutt, osv. Ja, selvsagt er det slik i en krig, og det er forferdelig, men man må heller se på realitetene, på hvorfor dette skjer, og om man kan løse dette politisk, gjennom forhandlinger eller på en hvilken som helst måte, ikke blande inn en eksport av våpen som ikke finnes i denne konflikten. Det er helt unødvendig. Det blir ikke fred i Jemen av det.

Det med en sluttbrukererklæring tok jeg også opp flere ganger fra talerstolen. Jeg prøvde det, men folk er ikke til stede her, det er jo bare to–tre partier til stede i salen. Hvis man har en sluttbrukererklæring, er det komponenter og delsystemer som inngår i store systemer, f.eks. i USA, Tyskland eller Frankrike, som eksporteres videre. Da blir det reeksport. Da kan vi ikke be om en sluttbrukererklæring uten at norsk forsvarsindustri må legges ned. Det er egentlig ganske logisk, men man kan likevel gå ut i radiodebatter i dag og i avisene i morgen og si at vi fremmet ditt, og vi fremmet datt, og Fremskrittspartiet er for det ene og for det andre. Jeg tror man trenger litt mer kunnskap om dette – for det er komplisert.

Audun Lysbakken (SV) [13:47:50]: Det er for så vidt befriende å høre Fremskrittspartiet si at noe er komplisert. Det hadde vært bra også i andre debatter. Men fakta er på bordet. Nå får representanten Tybring-Gjedde det til å høres ut som om det ikke foregår noen eksport av norsk krigsutstyr til landene i koalisjonen, men i meldingen går det veldig tydelig fram at den eksporten er mer enn firedoblet siden 2014.

Det mest omtalte eksemplet er eksporten som har foregått, med Fremskrittspartiet i regjering, til De forente arabiske emirater. Det som både representanten Eide og flere andre har boret i, er hva den eksporten sier om vårt regelverk. I en situasjon hvor det er så mange rapporter om brudd på humanitærretten fra landene i koalisjonen, hva gjør man da? Jo, da har norsk politikk svingt fram og tilbake – først forbud, så ikke forbud, så forbud igjen. Hva sier det om vårt regelverk? Hva sier det om oppfølgingen av de prinsippene som ligger til grunn, og hva sier det om hvordan dette føre var-prinsippet foregår?

Jeg skjønner at saken er ubehagelig for Tybring-Gjedde, for det ødelegger mye av den retorikken man bruker her hjemme knyttet til radikal islamisme osv., men den diskusjonen får vi heller ta. Jeg kan love at vi ikke kommer til å legge den bort.

Utenriksministeren var inne på at representanten Petter Eide og jeg ikke kan ta æren for regjeringens politikk når det gjelder eksportstans, og det er jeg enig i. Jeg er fullstendig klar over at det er begrenset hvor mye regjeringen hører på meg. Likevel har debatten rundt dette – tror jeg – hatt noe å si, også for bevisstheten rundt denne saken. Men min mening var egentlig å gi en honnør til de mange i sivilsamfunnet som har vært opptatt av dette, f.eks. organisasjoner som Redd Barna og Changemaker.

Per Espen Stoknes (MDG) [13:50:18]: Jeg hadde oppfattet at Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne hadde en felles intensjon når det gjelder praktisering og håndheving av regelverket rundt våpeneksport. Derfor uttrykker jeg en viss forbauselse over å høre at Arbeiderpartiet ved representanten Christensen ikke vil støtte vårt forslag i dag, som Arbeiderpartiet har vært informert om over lang tid.

Dersom Arbeiderpartiet hadde ønsket et mer ambisiøst forslag, har de hatt all mulig anledning til å fremme et slikt bedre forslag, helt fram til i dag tidlig – både i komiteen og eventuelt som et løst forslag. Nå er det litt sent å stramme opp med nye formuleringer i denne omgang, så enten har Arbeiderpartiet sovet i timen, eller så er dette kanskje en lettvinnet vei for å framstå som framoverlent mens man forhindrer et flertallsvedtak som gir reell framdrift. Er dette vingling? Vårt forslag til vedtak handler ikke om å svekke et eksportregelverk fra 1959, men om å be om en utredning for å forbedre håndtering og praktisering av dette, i tråd med oppfordringer fra Røde Kors og Jan Egeland.

Så jeg håper på og utfordrer til en tydeliggjøring av Arbeiderpartiets standpunkt, og en forklaring på dette.

Utenriksminister Ine M. Eriksen Søreide [13:51:39]: Helt på tampen av debatten vil jeg gjøre noen presise-

ringer som jeg tror kan være viktige. Representanten Eide sier at seks av ti i den undersøkelsen som Changemaker har fått gjennomført, er mot salg av våpen til Jemen. Da er det jo bra at vi ikke selger våpen til Jemen. Det er altså ikke åpnet for salg av våpen til Jemen. Men det understreker på mange måter litt av det som er utfordringen når man skal gjengi den typen undersøkelser, for det betyr at seks av ti nordmenn er imot noe som ikke skjer – det er for så vidt bra – men som de da tror at pågår for fullt.

Jeg vil også understreke at når vi ikke selger A-materiell og åpne lisenser for A-materiell til Saudi-Arabia, når det suspenderes A-lisenser til De forente arabiske emirater, mener jeg at det veldig tydelig er uttrykk for det motsatte av ikke å ha motforestillinger. Det er fordi det er motforestillinger, og det er derfor regelverket fungerer som det gjør. Vi har et regelverk som forholder seg til situasjonen i de enkelte land, enkelte konfliktområder, og som er fleksibelt nok til å kunne håndtere det som skjer, dersom en situasjon f.eks. endrer seg fra en lisens blir gitt, til en eksport skal skje.

Det er også viktig å være klar over at gjengivelsene av undersøkelsen som har vært, heller ikke er helt presise. Det sies i undersøkelsen at eksport av krigsmateriell er femdoblet siden 2014. Det som også er inkludert i denne oversikten, er nettopp sivilt utstyr solgt til militære kunder der det er lisensplikt. Det er bl.a. i form av datanettverksutstyr, kommunikasjonsutstyr osv., altså ikke våpen og ammunisjon. I 2016 ble det solgt A-materiell og B-materiell for til sammen ca. 110 mill. kr – ikke 319 mill. kr, som da ville vært en femdobling. Det er altså inkludert annet utstyr som ikke er A-materiell, ikke er våpen og ammunisjon.

Jeg mener det er viktig at vi har denne typen debatter. Det er nettopp derfor vi praktiserer den kanskje mest åpne debattformen som noe land har, i hvert fall én av de mest åpne, ved at vi har årlige diskusjoner om eksportkontrollen. Jeg mener det er en styrke og en verdi. Vi er alle opptatt av at vi skal ha en konkurransedyktig norsk forsvarsindustri. Den må også ha vilkår å jobbe etter som er basert på både forutsigbarhet og ryddighet, og samtidig skal vi fortsette å ha og praktisere et strengt og omfattende eksportkontrollregelverk. Det har jeg ikke opplevd at noen er uenig i, og jeg syns det også må ligge til grunn for den videre debatten.

Jette F. Christensen (A) [13:54:58]: Jeg ble utfordret av Miljøpartiet De Grønne, og da skal jeg svare på den utfordringen. Jeg vil også benytte anledningen, når jeg først står her på talerstolen ved slutten av debatten, til å minne om at Stortingets debatter ikke skal være en stall der man grer sine radikale kjepphester uten å undersøke om de har noen sannhetsgehalt.

Det jeg ble utfordret på, var hvorfor Arbeiderpartiet ikke går inn på det løse forslaget fra Miljøpartiet De Grønne. Representanten fra Miljøpartiet De Grønne sa vi hadde fått tilbud om å justere innholdet, men ikke grepet den. Det stemmer heller ikke. Den 18. februar påpekte vi at den formuleringen som står i det løse forslaget, er svakere enn den som har stått siden 1959. Det er ikke vingling. Det dreier seg om å stå fast ved det standpunktet som Stortinget har hatt siden 1959, som dreier seg om at vi ikke skal eksportere eller selge til land der det er krig eller borgerkrig. Det er strengere enn det som står i det forslaget som Miljøpartiet De Grønne leverer inn, der det kun står ett av dem.

En av grunnene til at vi ikke er med på dette forslaget, er at det rett og slett er svakere enn det som står tidligere. Det har vi informert Miljøpartiet De Grønne om. Det har de ikke tatt til etterretning, og ikke endret forslaget. Det betyr at vi heller vil stå på den linjen som er strengere, som det har vært enighet om siden 1959, som er et regelverk som hvis det hadde blitt fulgt, hadde sørget for at det ikke hadde vært våpeneksport i så stor grad, slik vi ønsker. Vi deler det felles målet, men vi ønsker å bruke sterkere lut, og derfor synes vi det er bedre å stå ved det som har vært siden 1959, nemlig at vi ikke skal sende til land der det er krig eller borgerkrig, eller der dette truer.

Petter Eide (SV) [13:57:20]: Jeg tegnet meg egentlig bare til en kort merknad, så det er ikke sikkert jeg trenger 3 minutter.

Utenriksministeren tok meg i en forsnakkelse eller en grov forenkling, og hun har helt rett. Hvis det var slik hun refererte, er det all mulig grunn til selvkritikk. Men spørsmålet som blir stilt til befolkningen, var som følger – dette er gjengitt i VG:

«Synes du at Norge bør selge militært utstyr til landene som kriger i Jemen?»

Slik er spørsmålet stilt i VG. Seks av ti svarer nei, kun 12 pst. svarer ja, så min og representanten Lysbakkens påstand om at regjeringen har folket mot seg i denne saken, står rimelig bra ved lag.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet i sakene nr. 3 og 4.

Sak nr. 5 [13:58:18]

Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Martin Henriksen, Jette F. Christensen, Torstein Tvedt Solberg og Nina Sandberg om beredskapsteam for økt innsats mot mobbing (Innst. 121 S (2017–2018), jf. Dokument 8:44 S (2017–2018))

Presidenten: Etter ønske fra utdannings- og forskningskomiteen vil presidenten foreslå at taletida vert avgrensa til 5 minutt til kvar partigruppe og 5 minutt til medlemmer av regjeringa.

Vidare vert det foreslått at det – innanfor den fordelte taletida – vert gjeve høve til inntil seks replikkar med svar etter innlegg frå medlemmer av regjeringa, og at dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

– Det er vedteke.

Marit Knutsdatter Strand (Sp) [13:59:14]: (ordfører for saken): Jeg vil starte med å takke komiteen for et godt arbeid i saken i min første sak som saksordfører. Jeg er glad for at en samlet komité står bak ønsket om at «Stortinget ber regjeringen utarbeide en nasjonal veileder som skal lette kommunenes arbeid med å etablere beredskapsteam mot mobbing i skolen selv eller i samarbeid med andre».

Samlet mener vi at mobbing er et problem som må forebygges og bekjempes. Opplæringsloven omtaler elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø, noe skolene og skoleeiere forplikter seg til å innfri. Dessverre viser nyere statistikk at det er avdekket langt flere mobbesaker enn tidligere. Med de siste endringene i opplæringsloven, som nå innebærer nulltoleranse for mobbing og en forsterket, tydelig og handlingsrettet aktivitetsplikt for kommunene, håper komiteen at dette blir tatt tak i.

Komiteen mener tidlig innsats for å sikre et trygt og godt skolemiljø er avgjørende. Faglige utfordringer elevene møter, må ikke gå ut over elevenes utvikling av sosial kompetanse, relasjonsbygging og kunnskap om klassemiljø. Faglig kompetanse hos lærerne skal komme i tillegg til god sosial kompetanse. Med trygge rammer for læring vil faglig utvikling enklere vokse fram hos elevene. Forebyggende arbeid mot mobbing kan bli gjort på ulike måter og er viktig for å etablere trygghet hos alle elever.

Komiteen viser til at KS og Foreldreutvalget for grunnopplæringen sammen har utarbeidet en rapport om beredskapsteam mot mobbing. Der kommer det fram hvor viktig beredskapsteam er når mobbing allerede har funnet sted. Derfor mener vi at forebyggende arbeid må skje i tillegg til beredskapsteam. Komiteen påpeker derfor at ledelse er avgjørende både ved den enkelte skole og i den enkelte klasse, kommune og fylke, både i forbindelse med forebyggende arbeid og også i disse beredskapsteamene, som må trå til når mobbingen eventuelt har funnet sted.

Den samlede komiteen ønsker ikke å gå like langt som forslagsstillerne, og det foreligger dermed et mindretallsforslag i tillegg til komiteens tilråding. Jeg vil

med dette enkelt og greit anbefale komiteens tilråding og ta opp det forslaget Senterpartiet er med på.

Svein Roald Hansen hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten: Da har representanten Marit Knutsdatter Strand tatt opp det forslaget hun refererte til.

Kent Gudmundsen (H) [14:02:04]: For mange barn mobbes. Det er viktig at nullvisjonen opprettholdes. Arbeidet som gjøres ute i skolene og i kommunene og fylkeskommunene, må derfor aldri avta i kraft, men tvert imot øke i intensitet. Alle barn må ses. Alle skal føle seg trygge, og ingen skal måtte ha en klump i magen som følge av et dårlig eller lite inkluderende skolemiljø. Det må være ledestjernen vår.

Nå når de borgerlige partiene har doblet ressursene som settes inn i arbeidet mot mobbing, og ikke minst har iverksatt mange tiltak og rettigheter som i sum løfter dette arbeidet, blir det viktig å følge dette tett videre, slik at vi når våre felles mål. I så måte er det mye som tyder på at disse endringene fungerer. Etter at et nytt regelverk ble innført høsten 2017, er det blitt brukt aktivt. Fylkesmennene har nemlig fått 563 meldinger om mobbing, noe som viser at den nye mobbeloven på kort tid har ført til at terskelen for å ta kontakt med og få hjelp av Fylkesmannen i mobbesaker har blitt lavere. Totalt var det 355 saker som allerede ved utgangen av det året var ferdigbehandlet, og i sakene om aktivitetsplikt fant Fylkesmannen ut at i tre av fire tilfeller hadde kommunene ikke gjort nok. Det tyder på at Fylkesmannen bruker sin rolle og sitt ansvar aktivt for å sikre at skoler og kommuner håndterer mobbing seriøst og ikke minst raskt. Nå, med regionale mobbeombud, bidrar man ytterligere til dette arbeidet og bredder virkemidlene og oppfølgingen av vanskelige saker.

Jeg vil også løfte fram storsatsingen vår på 50 mill. kr som bidrar til økt kunnskap og etterutdanning i sektoren, og som dermed sikrer at vi får en god håndtering av vanskelige mobbesaker ute i sektoren. Jeg drar fram dette fordi hvordan man bruker kunnskap, og hvordan man bruker disse ressursene som nå er tilført, avhenger av den lokale oppfølgingen. I spørsmålet om pålagt innføring av beredskapsteam er det derfor viktig å være oppmerksom på at disse vil fylles av de samme menneskene og ressursene som allerede finnes lokalt. Det er derfor liten tvil om det som oppsummeringen fra KS, som sammen med FUG har gjennomført piloten om beredskapsteam, konkluderer med i rapporten:

«Beredskapsteam kan være et virkemiddel. Ikke som et sted der skolene kan dumpe sine ubehagelige mobbesaker, men der elever, familier og skoler kan få hjelp. Dersom kommuner/fylkeskommuner oppret-

ter beredskapsteam, må det være fordi de vil løse sakene.»

Det er derfor ingen tvil om at et pålegg om beredskapsteam fordrer at man vil løse saken. Med andre ord kan det være greit å ta med bekymringen om at nasjonale påbud derfor faktisk like godt kan hindre at man får gode lokale og fleksible løsninger. Det hele handler om muligheten og viljen til å ta de lokale ressursene i bruk.

Gjennom aktivitetsplikt, ombud og en lavere terskel for å melde inn til Fylkesmannen har man nå verktøyene som trengs – og ikke minst handlefriheten lokalt – til å innføre disse beredskapsteamene. Derfor er jeg tilfreds med å se utviklingen så langt i de grepene som har vært tatt de senere årene. Jeg er også fornøyd med at flertallet ikke vil pålegge alle kommunene denne ordningen, men gi det nødvendige handlingsrommet som sikrer at barna er i fokus, at målene er i fokus, og at løsningene tilpasses de ressursene man har lokalt.

Mona Fagerås (SV) [14:06:14]: I to år var 13 år gamle Johnny et menneskelig leketøy for noen av klassekameratene sine. De loppet ham for penger, og de tvang ham til å spise gress og drikke melk blandet med vaske-middel. De dengte ham opp på do, de bandt et tau rundt halsen hans og dro ham rundt som om han var en hund. Da Johnnys plageånd ble spurt om mobbingen, sa de at de hadde gjort det fordi det var artig.

Som lærer gjennom mange år er det vondt for meg å tenke på at det helt sikkert har foregått mobbing blant mine elever og innenfor mitt klasserom. Noe fikk jeg som kontaktlærer vite om, det meste ikke. Når jeg i dag har en litt annen rolle, er det betimelig å spørre seg om skolene og samfunnet gjør nok for å komme dette problemet til livs. Per i dag plikter skolene å ta tak i mobbing. Opplæringsloven kapittel 9 A gir alle elever rett til et trygt og godt skolemiljø. Skolen skal ta alle advarsler på alvor og har plikt til å undersøke hva som har skjedd. Rektor har ansvar for å sette inn tiltak, slik at mobbingen og plagingen tar slutt, og slik at elevene igjen skal føle seg trygge og ha det bra.

Det viktigste skolene kan gjøre, er å ta varsler på alvor, og det er viktig at man snakker om mobbing på skolen. Ved å la elevene selv få delta i arbeidet med å skape et godt skolemiljø, skaper man dermed også et godt læringsmiljø. Her kan elevrådene på skolene ha en særlig innflytelse. Kontaktlæreren skal med jevne mellomrom snakke om reglene mot mobbing i felles klasserom. Det er viktig at både elever og lærere er klare over hvilket ansvar de har, og at dette kan gjøre at de blir mer bevisste på hva slags oppførsel som er bra, og hvordan man ikke oppfører seg mot andre.

Men igjen: Dette er så store spørsmål at også vi som politikere må ta det på alvor. Jeg er glad for at den rød-

grønne regjeringen iverksatte en rekke tiltak for å styrke skolenes arbeid for et godt og inkluderende skolemiljø, fritt for mobbing. Vi styrket opplæringsloven, men viktigst av alt: Det ble investert mye i å støtte opp under lærernes og skolens arbeid, bl.a. gjennom en storstilt nasjonal satsing, «Bedre læringsmiljø», som utviklet mange læringsressurser til bruk i klasserommet. Vi etablerte også et veilederkorps, der skolene fikk hjelp fra fagmiljø utenfor. Vi nedsatte dessuten et offentlig utvalg, Djupe-dal-utvalget, som kom med en rekke anbefalinger om hvordan mobbing, trakassering og krenkelser skulle bekjempes. Disse anbefalingene er i liten grad fulgt opp av dagens regjering, og lovendringene som regjeringen fremmet i fjor, er langt fra tilstrekkelig for å komme mobbing i norsk skole til livs. Å fjerne kravet om å fatte enkeltvedtak ble dessuten møtt med sterke protester fra foreldre og organisasjoner som jobber mot mobbing i skolen. Regjeringen må også være villig til å sette av mer ressurser for å bekjempe mobbing, ikke minst er det behov for å styrke Fylkesmannen som klageorgan for mobbing.

I dag har vi et forslag på bordet om at alle kommuner må etablere beredskapsteam mot mobbing, slik at skolene kan få hjelp raskt i saker som omhandler krenkelser og mobbing. Vi vet at kompetansen i skolene i dag ikke er god nok. Men igjen: Vi har en regjering som ikke vil nok. KS og FUG har utarbeidet en rapport om beredskapsteam mot mobbing, og de er ikke i tvil om at det er viktig å få på plass et beredskapsteam når mobbing har funnet sted. Jeg synes det er rart at regjeringen ikke vil være med på dette forslaget. Da statsministeren tok opp mobbing i sin nyttårstale i 2014, sa hun:

«Vi som er voksne må ta tak i mobbing blant barn og unge. En ødelagt barndom kan sette dype spor. En god barndom varer hele livet.»

I dag kunne regjeringspartiene hatt mulighet til å være med på å ta et krafttak mot mobbing. Jeg mener det er en naiv holdning til problemet at de ikke vil være med på mindretallets forslag.

Torstein Tvedt Solberg (A) [14:11:17]: I mitt forrige innlegg i denne sal refererte jeg til en samtale rundt middagsbordet, og den passer egentlig også godt i dag, for sånn cirka nå er det tusenvis av foreldre som spør barna sine nettopp om hvordan de har hatt det på skolen i dag, og hva de har lært. Debatten i dag handler kanskje mest om det første – hvordan har en hatt det på skolen. Men det påvirker også det andre enormt – hva en lærer. Heldigvis er vi i salen enige om at innsats mot mobbing er viktig, men i dag er vi altså uenige om hvordan og hvilke ambisjoner vi skal ha for å snu den trenden vi ser med økende mobbing. Vi mener at det ikke gjøres nok.

Det er bare å se på Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse for 2017 for å finne noe av dette. Der sier 6,6 pst. av elevene at de blir mobbet to–tre ganger i måneden. Det utgjør så mye som 29 000 elever. Dette er barn, elever, som forteller at de blir kalt stygge ting, som sier at de blir holdt utenfor, og hele en fjerdedel sier at de opplever fysisk mobbing.

Undersøkelsen viser også at så mye som 40 pst. oppgir at ingen voksne på skolen visste om mobbingen, og 16 pst. – urovekkende mye – svarer at skolen ikke visste om og ikke gjorde noe. Det er her noe av utfordringen ligger. For mange opplever for dårlig håndtering. Det bekrefter også Barneombudet, som har sagt at de får henvendelser fra barn og unge som sier at foreldre og de selv har forsøkt å ta opp mobbing med skolen, men skolen sier at det ikke er mobbing. Det virker også som en del skoler og kommuner definerer seg vekk fra ansvaret som ligger i å følge opp elevens rett til et godt skolemiljø.

Det er her vi i Arbeiderpartiet har større ambisjoner og er utålmodige. Vi vil sikre at alle kommuner har et beredskapsteam. Det betyr at en samler kompetansen, at en blir bedre i å bruke ressursene og gjør det enklere for foreldre, lærere og elevene selv, som får et tydeligere kontaktpunkt når en opplever eller ser mobbing. En skal huske at mobbesaker er kompliserte og vanskelige – enten det er for læreren, skolen eller foreldrene. Å ha noen som er eksperter på dette, et beredskapsteam, mener vi er viktig. Det blir litt sånn «Who ya gonna call? Beredskapsteam!» Vi vil forsterke innsatsen, vi vil forenkle og samle arbeidet, og vi vil forplikte flere kommuner til å gjøre mer, fordi vi ser at det ikke er godt nok det som gjøres i dag.

Det er erfaringer fra prosjektet med beredskapsteam som er bakgrunnen for forslaget, og både KS og Foreldreutvalget sier at dette har vært et strålende prosjekt. Den tidligere statsråden bekrefter i sitt brev at beredskapsteam har fungert, og ikke minst at ulike kommuner har valgt ulike løsninger. Vi synes at erfaringene fra prosjektet som har vært, er god nok grunn til å si at dette må vi og bør vi ha mer av. Dette bør alle kommuner få til.

Det er synd at Høyre-, Fremskrittsparti- og Venstre-regjeringa er uenig i dette. Jeg hører at Høyre viser til at det finnes en klageordning hos Fylkesmannen, og man viser til lovverket. Det er bra at det finnes en klageordning, og det er bra at det er flere som bruker den. Men jeg er litt usikker på om jeg hadde skrytt av at flere benytter seg av Fylkesmannen som klageorgan, som i utgangspunktet viser til at det allerede er et problem som ikke blir løst godt nok i kommunen eller i skolen. Å vise til lovverket alene synes vi også er for svakt. Tallene viser jo at mobbingen øker, og da er ikke loven alene svaret. Vi trenger også å tilføre kommunene flere verktøy.

Jeg merket meg også at i brevet fra den forrige kunnskapsministeren, den forrige statsråden, ble det argumentert mot forslaget fordi en mente at forebygging var viktigere. Jeg synes statsråden og regjeringa trekker opp en unødvendig motsetning mellom forebygging og håndtering av de sakene som dukker opp, og jeg håper at Sanner kan svare på om regjeringa mener at det er en motsetning her.

Vi vil også si at dette ikke er detaljstyring av kommunene. Det handler om å samle ressursene. Ulike kommuner kan løse dette på ulike måter, men vi må gi kommunene flere verktøy og få i gang mer innsats mot mobbing. Dessverre blir forslaget vi har fremmet, stemt ned i dag, men Arbeiderpartiet vil fortsatt være utålmodig. Vi vil fortsette å fremme forslag i kampen mot mobbing, for det blir ikke gjort nok.

Tina Shagufta Munir Kornmo (V) [14:16:09]: Det kan ikke sies ofte nok at alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø, og ingen barn skal måtte oppleve mobbing i eller utenfor skolen. Mobbing er et problem som i stor grad kan forebygges ved god skoleledelse, men også ved at foreldre tar ansvar – som det har vært sagt – rundt middagsbordet, ved sosiale aktiviteter og i sosiale medier, slik at mobbekultur ikke læres eller næres av de nærmeste omgivelsene.

Vi vet at mobbing og sosial isolasjon kan føre til psykiske lidelser og dårligere skoleresultater hos barn og unge, og dette kan forfølge dem videre inn i voksenlivet. Det er derfor viktig å forebygge tidlig, oppdage i tide i barnehager og skoler og håndtere mobbing på en trygg og tydelig måte. Derfor har kompetansesatsingen i barnehager og skoler siden høsten 2016 vært en viktig satsing. Venstre har vært en pådriver for at det skal være lav terskel for å melde fra om mobbing, og at en nøytral instans utenfor skolen skal behandle klagen. Det er iverksatt ved at fylkesmenn og -kvinner tar imot klager og fattar vedtak. Og skolen er ifølge loven pålagt aktivitetsplikt, dvs. at skolen skal følge med, varsle og gripe inn overfor mobbing og krenkelser. Skolen skal også undersøke all mistanke om mobbing og sette inn tiltak når en elev ikke har det trygt og godt på skolen.

Elevundersøkelsen av elever fra 5. trinn til utvidergående som ble presentert den 11. januar i år, var gjort høsten 2017, dvs. i samme tidsperiode som mobbeloven trådte i kraft. I elevundersøkelsen fortalte 6,6 pst. av elevene at de ble mobbet, og den viste at det hadde vært en svak økning. Det vil si at det er mer enn 50 000 elever som blir mobbet jevnlig. Dette er tall som selvsagt er uakseptable, og som vi skal ta på høyeste alvor.

Kristin Oudmayer i UNICEF sa i et intervju kort tid etter elevundersøkelsen at det er fire faktorer som man vet forebygger mobbing: Det er tydelig skoleledelse og for-

ventningsstyring, relasjonsarbeid mellom lærer og elev og et positivt elevsyn, et godt hjem-skole-samarbeid og å bygge fellesskapsfølelse og godt samhold i klassen. Disse faktorene forventes det at det fokuseres på i kompetansesatsingen mot mobbing i barnehager og skoler. For 2018 er det bevilget om lag 80 mill. kr til arbeidet nettopp mot mobbing. Dette er nesten en tredobling på tre år. Disse millionene skal bl.a. gå til å bedre kompetansen om mobbing hos lærere og skoleledelse.

At ikke kompetansesatsingen i barnehager og skoler og det nye lovverket mot mobbing har vist nedgang i elevundersøkelsen for i år, er som forventet, fordi tiltakene har hatt altfor kort tid til å virke. Det må også tas med i betraktning at når det er mange saker som kommer til Fylkesmannen, viser det at loven har hatt effekt. At det behandles flere saker i dag, viser også at terskelen for å si ifra har blitt lavere. Det nytter å si ifra.

Videre kommer det en ny ordning med fylkesvise mobbeombud fra høsten 2018. Dette, i kombinasjon med kompetansesatsingen og det nye lovverket, forventes å gi utslag på framtidige elevundersøkelser. Beredskapsteam kan fungere godt i noen kommuner, men kommunene må ha frihet til å finne også andre løsninger hvis det er behov for det. Derfor er pålegget om beredskapsteam mot mobbing en dårlig idé. En nasjonal veileder for etablering av beredskapsteam når det er nødvendig mot mobbing i skolen, som komiteen også anbefaler i innstillingen, anses som et bedre tiltak som gir mer fleksibilitet.

Til slutt er det viktig å evaluere alle tiltakene, ordningene og lovverket som utgjør den omfattende innsatsen mot mobbing. Ikke minst er det viktig å følge opp etter evaluering og alltid ha trykket oppe mot mobbing, slik at barn får en god skolehverdag. Vi skal ha nulltoleranse for mobbing av barn og unge.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [14:21:09]: Vi har fått tall de siste ukene som forteller oss at mobbing dessverre fortsatt er et alvorlig og stort problem i norsk skole. 40 000–60 000 barn og unge utsettes for mobbing ukentlig, og halvparten av disse melder aldri fra. For mange er mobbing forbundet med skyld og skam. Det er vanskelig å snakke om, og mange er redde for at dersom en velger å si fra, vil situasjonen bare forverre seg.

Vi vet at jo lenger mobbing pågår, jo større er sjansen for fysiske og psykiske skader. Forskning kan fortelle at mobbing er den største enkeltårsaken til barns psykiske vansker. Barns oppvekstvilkår har stor betydning for den enkeltes utvikling og deltakelse i det sosiale liv.

Samfunnet kunne vært spart for store summer hvis mobbing hadde blitt forebygget bedre. Vi vet at mobber er overrepresentert i kriminalitetsstatistikken. Mange av dem, og det gjelder også mobbeofrene, blir storfor-

brukere av helse- og sosialtjenester livet ut. Tidlig innsats er avgjørende for å hindre skader som følge av mobbing.

Når enkelte skoler likevel kan fortelle at det hos dem nesten ikke finnes mobbing, er det et resultat av at skolen har kompetente voksne som kan se den enkelte elev. Men det handler også om foreldre som velger å engasjere seg i barnas liv både hjemme og på skolen. Det dreier seg om skoler som slipper foreldre til og kan bygge et samarbeid basert på tillit, involvering og ikke minst vilje til å bistå skolen i å skape et trygt og stimulerende læringsmiljø for elevene. Det handler om å leve så nært de unge at de blir sett med hensyn til både oppmuntring og korrigering.

Når tallene ikke går ned, handler det absolutt ikke om at skolene ikke tar problemene på alvor – tvert om. Det har aldri vært så stor oppmerksomhet omkring problemet som i dag fra skolenes side, med systematisk satsing over tid, med skolering og med et tydelig fokus hvor det hele tiden spørres etter innsats, virkemidler og resultater.

Stortinget vedtok våren 2017 et helt nytt regelverk mot mobbing i skolen. Det nye regelverket styrker rettighetene til elever som blir mobbet, og deres foreldre. Gjennom lovvedtaket har Stortinget formidlet en klar forventning om at skolene skal intensivere det forebyggende arbeidet og vise rask og effektiv handling i enkelt saker. En viktig endring var innføringen av en aktivitetsplikt for alle voksne i skolen. Dette forutsetter at de ansatte i skolen har oppdatert og ikke minst tilstrekkelig kompetanse om skolemiljø og arbeid mot mobbing og andre krenkelser.

Flere kommuner har etablert egne beredskapsteam mot mobbing. Erfaringene så langt med beredskapsteam i kommuner viser at det er et godt tiltak der kommunene har et behov for og ønsker det. Men det er noe helt annet å anbefale enn å pålegge kommunene det. Vi mener at kommunene selv må velge den organiseringen de ser seg best tjent med, ut fra forståelsen av problemet, tilgjengelig kompetanse og tilgjengelige ressurser. Det bør derfor etter Kristelig Folkepartis syn være en anbefaling, men ikke et pålegg. Men de gode erfaringene med slike team bør absolutt deles, slik at flere kommuner som finner det hensiktsmessig, enklere kan opprette beredskapsteam.

Det er etter Kristelig Folkepartis syn bekymringsfullt at tallet på elever som utsettes for mobbing, øker. Vi mener at innsatsen mot mobbing, krenkelser og trakassering krever et mangfold av tiltak. En lovendring var nødvendig og viktig, men i seg selv ikke tilstrekkelig.

Etablering av mobbeombud i alle fylker er et annet tiltak Kristelig Folkeparti har ivret for og er glad for at vi skal få på plass fra høsten 2018. Vi tror også det vil bidra

til mer åpenhet rundt mobbing som problem, øke kompetansen og bidra til en større grad av trygghet med tanke på hvordan mobbing kan bekjempes. Etablering av chattetjenesten «Snakk om mobbing», som har skjedd i løpet av de to siste årene i regi av Blå Kors, har vist seg å være et annet tiltak som har gitt unge mennesker mulighet til å snakke om mobbing og få hjelp. Å øke antallet lærere i skolen gjennom en nasjonal norm for økt lærertetthet er et annet viktig grep for å bedre elevenes sosiale tilhørighet og trygghet.

Men ingen av disse tiltakene er tilstrekkelige for at vi kan si at kampen mot mobbing er vunnet. Vi har hele tiden en vei å gå. Beredskapsteam er derfor ikke noe Kristelig Folkeparti ønsker å snakke ned – tvert om. Men la det bli et av flere tiltak kommunene selv kan velge blant for å komme videre i kampen mot mobbing.

Statsråd Jan Tore Sanner [14:26:13]: Kampen mot mobbing har høy prioritet. Jeg er glad for at vi står sammen i kampen mot mobbing og for et trygt miljø for barn og unge.

Jeg vil takke komiteen for et sterkt og tverrpolitisk engasjement mot mobbing. Denne saken handler ikke om hvem som vil mest, men om hva man tror vil virke best. For å svare direkte på spørsmålet fra representanten Tvedt Solberg: Det er ingen motsetning mellom forebygging og handling mot mobbing, vi må gjøre begge deler.

Regjeringen har de siste årene satt i verk en rekke tiltak som skal både forebygge mobbing og sette barnehager, skoler og kommuner i bedre stand til å løse mobbesaker. Kompetansebygging, økt støtte og bistand til mobbeofrene og deres familier og det nye lovverket som ble innført fra august 2017, er de viktigste virkemidlene i dette arbeidet. Både forskning og utredningen fra Djupevald-utvalget understreker betydningen av å styrke den lokale kompetansen til å håndtere mobbesaker. Jeg mener derfor at kompetansesatsingen som nå gjennomføres i flere hundre barnehager, skoler og kommuner over hele landet, vil være et svært viktig bidrag for å redusere mobbing.

Regjeringen vektlegger samtidig at kompetansearbeidet mot mobbing må være differensiert, lokalt og best mulig tilpasset utfordringene i den enkelte kommune. Kompetansepakken er derfor bygd opp slik at skolene, barnehagene og kommunene som har de største mobbeutfordringene, får hjelp og støtte først. De får også mer ekstern hjelp enn andre. Skoler med mindre mobbeutfordringer kan benytte andre virkemidler. For eksempel har vi utviklet både skolebaserte opplegg og veiledning på nett som skoler og kommuner kan benytte.

Jeg mener slik lokal tilnærming også må gjelde når vi i dag behandler beredskapsteam mot mobbing. I mange kommuner kan slike team være et godt virkemiddel når krevende mobbesaker skal løses. I beredskapsteam spiller kommunene og kompetente miljøer sammen, og man setter inn hele bredden av ressurser og erfaring som kommunene rår over. Det vil i mange saker være helt nødvendig, fordi mobbesakene ofte er både sammensatte og krevende. Men både fordi mobbeutfordringene lokalt er så ulike og fordi organiseringen lokalt er så forskjellig, er ikke beredskapsteam uten videre et virkemiddel for alle kommuner. Derfor har ordningen med beredskapsteam som ble satt i gang av KS og Foreldreutvalget for grunnopplæringen i 2012, hele veien vært et frivillig tiltak. Statens bidrag har vært å finansiere samlinger – erfaringsutveksling mellom de deltagende kommunene. Det mener jeg at staten skal fortsette med.

Det er også viktig å understreke at beredskapsteamene ikke driver med forebyggende arbeid. Teamenes oppgave er å bidra med hjelp og støtte til berørte familier, eller med veiledning til skoler i de mest krevende mobbesakene. Arbeidet er basert på funksjoner som allerede er på plass i kommunen, og kommunene som deltar, har brukt ulike modeller.

Jeg mener det ikke er noen god løsning å gjøre beredskapsteamene til en statlig pålagt ordning. Jeg mener i stedet det må være kommunene selv som avgjør dette, slik det også har vært til nå. Dersom kommunene velger å opprette slike team, må det være fordi de har definert en svikt i sitt eget system for å løse alvorlige mobbesaker og funnet ut at beredskapsteam er den beste måten å løse sakene på.

Jeg mener samtidig at det er viktig å hjelpe kommuner som velger å etablere beredskapsteam. Derfor støtter regjeringen flertallets forslag om å utarbeide en nasjonal veileder som kan lette kommunenes arbeid med å etablere beredskapsteam, enten selv eller i samarbeid med andre.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Torstein Tvedt Solberg (A) [14:30:52]: Som statsråden sa i innlegget sitt, blir vedtaket i Stortinget i dag at det skal utarbeides en veileder. Det er også fra statsråden vist til at erfaringene med prosjektet med beredskapsteam er veldig gode. Derfor mener vi at en må gjøre mer av dette for å rulle det ut i enda flere kommuner, gjøre mer av det som virker. Så når statsråden nå skal i gang med å lage en veileder, er mitt spørsmål: Når mener statsråden det er nødvendig for en kommune å opprette et beredskapsteam?

Statsråd Jan Tore Sanner [14:31:29]: Det er riktig som det blir sagt, at det er gode erfaringer med bered-

skapsteam. Vi har gode erfaringer med mye, men det er ikke alltid slik at det som fungerer godt ett sted, skal gjennomføres obligatorisk for alle. Nå må vi bruke erfaringene fra dem som har beredskapsteam, til å gi råd til de kommunene som har behov for det, og som jeg redegjorde for i mitt innlegg, kan det være i kommuner hvor det åpenbart er en svikt, og hvor man ikke er i stand til å håndtere de krevende sakene med de systemene de allerede har på plass. Jeg har tro på en slik veileder, nettopp fordi kommunene da får – kall det gjerne – en kokebok i hvordan de kan etablere et beredskapsteam, og hvordan de kan jobbe når de står i krevende saker.

Torstein Tvedt Solberg (A) [14:32:23]: Jeg merker meg at statsråden er redd for mer nasjonal styring på dette området. Jeg må innrømme at jeg synes det er litt merkelig, all den tid denne regjeringa er veldig opptatt av nasjonal styring på veldig mange områder – det kan gjerne være ned på detaljer som f.eks. å innføre nasjonale prøver i svømming. Men når det gjelder mobbing, som statsråden har bekreftet fra talerstolen er noe vi alle er opptatt av og alle mener vi må øke innsatsen mot, vil en ikke gjøre mer på nasjonal styring for å få dette til. Jeg lurer rett og slett på om statsråden kan utdype litt hvorfor en ikke på et så viktig område – som vi alle er enige om er viktig, innsatsen mot mobbing – er villig til å bruke mer av de nasjonale verktøyene for å få til en større og bedre innsats i kommunene? Det er jo det vi alle vil – ha flere verktøy.

Statsråd Jan Tore Sanner [14:33:13]: Hadde jeg eller flertallet i Stortinget trodd at dette var løsningen, er jeg helt sikker på at flertallet hadde sagt at dette gjør vi. Men flertallet ser det ikke slik. Vi har på plass en rekke verktøy for alle kommuner. Det handler om lovverket som er på plass, det handler om kompetansemidlene som jeg pekte på – og måten man da hjelper kommuner, skoler og barnehager som sliter, differensiert ut fra de utfordringene man har – og det er den budsjettavtalen vi har med Kristelig Folkeparti om å etablere mobbeombud i kommunene. Hadde vi vært sikre på at bare vi hadde lagt enda et verktøy på toppen av det hele, så hadde vi løst problemet – da hadde vi gått for det. Men vi tror ikke det. Det er forskjell på kommunene. Vi har kommuner fra 208 innbyggere til over 550 000 innbyggere. Da må vi også ha ulike verktøy som kommunene kan bruke, uten at vi skal si at det skal være helt likt alle steder.

Torstein Tvedt Solberg (A) [14:34:16]: Vi er jo helt enige om at det nettopp er ulike verktøy som er viktige. Derfor foreslår Arbeiderpartiet med dette forslaget nok et verktøy som kommunene kan bruke. Jeg må si meg enig i det som representanten fra Kristelig Folkeparti sa

i sitt innlegg: Det må gjøres mer i innsatsen mot mobbing. Det er ikke tilstrekkelig, det som gjøres nå. Vi må gjøre mer, vi må få på plass flere verktøy. Derfor vil jeg også utfordre statsråden litt, for han nevner veldig mange tiltak som har kommet, men veldig få av dem er nye ambisjoner fra den nye statsråden. Han refererer til ting som tidligere statsråder har innført. Så kan vi nå, i en så viktig sak som innsatsen mot mobbing er, forvente at den nye statsråden har noen nye ambisjoner, er villig til å diskutere og få på plass nye verktøy? Eller vil det bare være skrytelista fra forgjengerne vi vil høre i denne sal fra denne statsråden?

Statsråd Jan Tore Sanner [14:35:06]: Jeg hadde håpet at i denne debatten hadde vi lagt oss på en litt annen tone. Min ambisjon, og det er den største ambisjonen av alle, er at vi skal ha nulltoleranse mot mobbing. Ingen har rett til å snu seg bort når noen mobbes. Det er ditt ansvar, det er mitt ansvar, det er de voksnes ansvar. Hadde jeg trodd at bare vi hadde hatt enda et politisk vedtak i Stortinget, så hadde vi løst mobbingen, hadde jeg gått for det, men jeg er overbevist om at kampen mot mobbing må vi vinne hver eneste dag, i barnehagen, i skolen, i frivillige organisasjoner, i lokalmiljøene våre. Det er der arbeidet må skje. Visjonen om nulltoleranse mot mobbing tror jeg hele Stortinget står bak, og det synes jeg er flott. Så kan vi ikke da rekke ut hånden til hverandre og si at vi står sammen om dette, i stedet for å gjøre det til et politisk pingpongspill?

Marit Knutsdatter Strand (Sp) [14:36:15]: Elever i skolen skal bli møtt av en trygg hverdag og et godt skolemiljø. Vi er alle imot mobbing og vi er alle for at det blir forebygget og håndtert skikkelig. Det er etablert. Beredskapsteam mot mobbing er ikke et pålegg om en ny kommunal tjeneste. Tvert imot er det en samordning av ressursene kommunene allerede har. Slik Senterpartiet ser det, er dette et godt tiltak for å få på plass og systematisere ledelsen vi alle vet er nødvendig for nettopp å motarbeide og håndtere mobbing. Kompetanse og lovverk, som statsråden peker på, er viktig, men det er organiseringen også.

Da lurte jeg rett og slett på: Hvordan ser statsråden for seg å utarbeide denne nasjonale veilederen – når Høyres representant i utdannings- og forskningskomiteen omtaler beredskapsteam som kun en enkel utvei når mobbingen er oppstått? Og hva ser statsråden for seg at veilederen vil føre til?

Statsråd Jan Tore Sanner [14:37:20]: En slik veileder utarbeides ikke på et kontor i Oslo; den utarbeides med bakgrunn i de erfaringene man har gjort lokalt, og nå har vi en god del erfaring fra kommuner som har hatt beredskapsteam. Jeg tror det bare er en bitte liten nyan-

seforskjell mellom representantens og mitt ståsted, der representanten sier at det er et godt virkemiddel, mens jeg sier at det kan være et godt virkemiddel. Mitt poeng er at vi må samle den erfaringen som er gjort, og så lage en «kokebok» – jeg liker godt å bruke det begrepet – hvor kommunene kan gå inn og se hvordan det er gjort andre steder, og hvordan de kan organisere seg når de har behov for et slikt team for å kunne håndtere den konkrete situasjonen.

Mona Fagerås (SV) [14:38:14]: Nytt regelverk fra 1. august i fjor skal sikre nulltoleranse mot mobbing. I det nye regelverket ligger det at elever og foreldre skal kunne melde inn sak direkte til Fylkesmannen dersom de mener at skolen ikke har oppfylt plikten sin. Det skal gjøre det enklere å få hjelp. Fylkesmannen går altså fra å være en klageinstans til å bli en førstelinjeinstans, som kan pålegge tiltak og i ytterste konsekvens bøtelegge kommuner som ikke oppfyller plikten sin.

Mitt spørsmål til ministeren blir da: Er Fylkesmannen etter statsrådets vurdering godt nok rustet økonomisk til å ta dette løftet som ligger i den nye loven?

Statsråd Jan Tore Sanner [14:39:02]: Svaret på dette spørsmålet er ja.

Presidenten: Da er replikkordskiftet over.

De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Martin Henriksen (A) [14:39:25]: Det er et bredt engasjement mot mobbing både her og i samfunnet ellers. Det er bare på sin plass. Over 50 000 barn og unge utsettes jevnlig for mobbing på skolen, ifølge fjorårets elevundersøkelse. Det må gjøres mer for å hindre dette.

I en slik situasjon burde det ikke være lov å være fornøyd med egen innsats eller si at man nå har de verktøyene som trengs. Vi har ikke nok verktøy. Derimot vet vi ganske mye om hva som skal til for å forhindre mobbing. Det er nå tre år siden Djupedal-utvalget la fram sin innstilling. Altfor mange av forslagene deres ligger ennå urørt.

I forrige periode fremmet Arbeiderpartiet 25 forslag for å motvirke mobbing. Heller ikke den gang mente regjeringa at de 25 var riktige tiltak. Vi fremmet også forslag om 84 mill. kr mer til mobbetiltak i alternativt budsjett. I forslaget til statsbudsjett hadde regjeringa ingen nye forslag til tiltak. Det er mulig det er fordi regjeringa mener at de tiltakene de har kommet med, er tilstrekkelige. Det er en ærlig mening. Men det tviler Arbeiderpartiet på. Det at man har fått til en lovendring bl.a. når det gjelder Fylkesmannen som klageorgan, er fint, det er riktig. Men poenget må være å hindre mobbing før det skjer, gripe inn straks det forekommer.

Til det at man sier her i salen at endringene fungerer, og peker på at antallet klager til Fylkesmannen har økt: Det er et symptom på at dette er et stort problem, ikke på at mobbingen har avtatt. Vi må alltid være på jakt etter alle nye, gode tiltak.

Beredskapsteam mot mobbing er ett av flere forslag som kan motvirke mobbing. Det er for øvrig et tiltak som ikke lenger får statlig finansiering. Når det brukes et argument om at det hindrer lokale løsninger, kunne jeg sitert det som FUG og KS sier om at dette har kommunene valgt å løse på ulike måter. Når man her og i statsrådens svarbrev sier at slike tiltak ikke vil fungere hvis kommunene selv ikke har vilje til å løse sakene, mener jeg at det er en for passiv holdning og en feil logikk. Hvis en kommune ikke har vilje til å løse mobbesaker, må de tvinges til det.

50 000 elever har ikke tid til å vente. De har ikke helse til å vente. Det er derfor man vedtar bl.a. aktivitetsplikt. Den typen pålegg passer enkelte partier her når de selv er for det, men ikke andre ganger. Forslaget om beredskapsteam er fremmet nettopp fordi vi på Stortinget har ansvar for at alt som kan gjøres, blir gjort, og fordi det er et virkemiddel som sørger for at kommunene samler sine ressurser, organiserer sine ressurser slik at de jobber raskt og målrettet mot mobbing.

Statsråden hadde gode argumenter for beredskapsteam. Det er synd de velger å stemme mot det.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 5.

Sak nr. 6 [14:42:38]

Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Endringer i barnehageloven (krav til norskspråklig kompetanse) (Innst. 120 L (2017–2018), jf. Prop. 170 L (2016–2017))

Mathilde Tybring-Gjedde (H) [14:43:11] (ordfører for saken): Jeg vil starte med å takke komiteen for et godt samarbeid om denne saken. Det er bra at det er tverrpolitisk enighet om at vi må styrke norskkompetansen i barnehagesektoren.

Vi vet dessverre at det er for dårlige språkkunnskaper i deler av sektoren, og at det er store forskjeller mellom barnehagene og mellom kommunene. Det gjør at kvaliteten på tilbudet barna får, blir ujevn og for tilfeldig. Det er viktig at ansatte med minoritetsbakgrunn har tilstrekkelige norskkunnskaper for å kunne kommunisere godt med foreldre, barn og kollegaer. Det er særlig viktig for barna. Språket er nøkkelen til lek, nye vennskap og læring. Barna skal oppleve en barnehagehverdag med høy kvalitet der de får mulighet til god språkutvikling.

Det er dessverre for mange barn som starter på skolen i dag med så svake norskkunnskaper at de ikke kan følge ordinær undervisning til tross for at mange faktisk har gått i barnehage i lengre tid før skolestart. Da er det riktig og bra at den blå-grønne regjeringen foreslår å stille noen grunnleggende språkkrav til sektoren, og at forslaget nå ser ut til å få støtte fra samtlige partier på Stortinget.

Høyre mener at proposisjonen ivaretar flere viktige hensyn. Kommunene vil fortsatt ha anledning til å stille strengere språkkrav dersom de ønsker dette. Videre gir forslaget nok handlingsrom for barnehageeierne til unntaksvis å ansette søkere som ikke oppfyller kravet på det tidspunktet, men som har annen nyttig kompetanse. Det er viktig for å unngå at kravet blir så rigid i kommunene at det utestenger kompetente søkere fra sektoren.

Samtidig er det veldig viktig å understreke at barnehagens ledelse uansett har et ansvar for å sikre at de ansatte får kontinuerlig kompetansepåfyll. Kompetansebehovet i arbeidslivet er i stadig endring, og den nye rammeplanen stiller strengere krav til innhold og kompetanse i barnehagene. Kvalitetsløftet, som vi har startet i barnehagene, forutsetter at barnehagens ledelse setter i gang tiltak for å heve søkerens norskferdigheter også etter at de er ansatt og står i arbeid.

De siste årene har vi sikret en betydelig styrking av Kompetansepluss-ordningen. Det har gitt flere i barnehagesektoren mulighet til å lære grunnleggende ferdigheter som norsk på arbeidsplassen. Vi har styrket bevilgningene til kvalitet i barnehagene. Men vi må gjøre mer for å sikre god barnefaglig kompetanse i barnehagene. Alle kommuner og private barnehager bør ha en plan for kompetanseheving for sine ansatte.

Barnehagen skal være et sted der de ansatte utvikler seg faglig, både individuelt og i et profesjonsfellesskap. Tilstrekkelige norskferdigheter er helt klart en forutsetning for et slikt arbeid. Det er kvalitet som skal settes i førersetet i barnehagepolitikken, derfor mener jeg at språkkrav til nyansatte er et viktig skritt i riktig retning.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [14:46:20]: Barnehagen er en viktig arena for språkutvikling for barn. Det er derfor helt vesentlig at voksenpersoner i barnehagen snakker godt norsk for å kunne kommunisere bra med barna.

Kristelig Folkeparti støtter derfor regjeringens forslag om å innføre et krav om språkprøve, men vil understreke at flytende norsk ikke er en forutsetning for å kunne være en god omsorgsperson. Barnehageeierne må derfor fortsatt ha frihet til å kunne vurdere om en kompetent person med noe lavere språkkunnskap likevel kan være et viktig bidrag i barnehagen.

Det er mange ulike måter en kan organisere barnehagens arbeid og gjennomføre et godt pedagogisk opplegg på, noe som gjør at det noen ganger kan være pedagogisk forsvarlig å ansette noen som ikke har oppnådd nivå A2 på delprøven i skriftlig framstilling og nivå B1 på delprøvene i leseforståelse, lytteforståelse og muntlig kommunikasjon.

I høringssvaret fra IMDi understrekes viktigheten av at unntakene som det legges opp til, blir brukt slik at dette ikke hindrer mennesker med noe lavere norskerdigheter i å komme inn i arbeidslivet, og at de også kan ansettes i barnehage der dette er pedagogisk forsvarlig. La meg sitere fra IMDis høringsuttalelse:

«IMDi ønsker å trekke fram at kvinner er en viktig arbeidstakergruppe for barnehager. Mange av kvinnene er også mødre, og verdien av at de jobber i barnehagene går ut over bare det å være sysselsatt. De er rollemodeller, både for egne barn, og for barna i barnehagen. Offentlige arbeidsplasser som barnehager, er viktige samfunnsaktører i et slikt perspektiv. IMDi ønsker å understreke behovet for unntaksbestemmelser for å unngå at lovfestingen av språkkravet bidrar til at sektoren går glipp av kompetent arbeidskraft, at inngangskriteriet til arbeidslivet kan bli uoverkommelig for noen, eller at det motvirker integreringsinnsatsen kommunene gjennomfører, herunder kommunenes bidrag på arenaen gjennom egne arbeidsplasser.»

Kristelig Folkeparti mener det er viktig at innføring av et lovfestet språkkrav kombineres med tiltak for å heve språkkompetansen. I den sammenheng kan det vises til gode resultater i Oslo, hvor kommunen benytter seg av dagens mulighet til å stille språkkrav ved faste ansettelse og samtidig satser på kompetanseheving hos dem som allerede er ansatt, men som har for dårlige norskkunnskaper, ved å gi dem norskkurs finansiert av kommunen.

I Innst. 348 S for 2015–2016 understreket Kristelig Folkeparti og Arbeiderpartiet at i arbeidet med et nytt lovforslag bør dette utformes «på en slik måte at barnehageeier, kommunene, gis en plikt til å utarbeide konkrete planer for språkkompetanseheving av ansatte i barnehagen, samt sørge for at en forsvarlig andel ansatte har tilstrekkelige norskkunnskaper, men samtidig ikke hindre fleksibiliteten for ansettelse av personell med lav språkkompetanse i barnehager der et godt norsk språkmiljø likevel er sikret».

Det er etter Kristelig Folkepartis syn viktig at barnehageeierne gis dette handlingsrommet til å kunne ansette søkere som ikke alltid oppfyller kravet på det aktuelle tidspunktet, men som har annen relevant kompetanse. Dette unntaket er nødvendig for å sikre at kravet ikke blir for rigid og utestenger ellers kompetente søke-

re fra barnehagesektoren. Derfor vil Kristelig Folkeparti peke på at regjeringens forslag til språkkrav, som vi støtter, bør kombineres med en plikt for kommunene til å utarbeide en plan for språkheving.

Jeg vil ellers vise til saksordførers gode gjennomgang.

Tina Shagufta Munir Kornmo (V) [14:50:40]: Språk er nøkkelen til like muligheter i skolen og samfunnet. Gode barnehager er grunnleggende for å sikre like muligheter og gode levevilkår for alle. Barnehagen er en viktig arena for inkludering og språkopplæring. Allerede for ti år siden snakket Venstres leder, Trine Skei Grande, om språktrening, gratis kjernetid i barnehager og kompetanseheving for barnehagelærere som jobber med minoritetsspråklige. Venstre har siden vært pådriver for at språkopplæringen skal få en større plass i barnehagene. Læring skjer gjennom lek, og det er viktig med gode pedagoger rundt barna.

NOVA-rapporten om minoriteter i videregående skole viser at forsøket med gratis kjernetid i barnehage for minoritetsspråklige har gitt gevinst i form av at de samme barna gjør det bedre når de kommer på skolen. SSB-tall viser at det også har vært en økning i andelen minoritetsspråklige barn som går i barnehage, de ti siste årene.

Det er viktig med krav om norskkunnskaper for dem som jobber i barnehage. Særlig er dette viktig for minoritetsbarn som snakker lite eller dårlig norsk. Jeg tar meg selv i å bli forundret over at jeg som førstegenerasjons innvandrersnakkende bedre norsk enn barn som er født og oppvokst i Norge. Jeg var heldig som kom inn i norske barnehager med mange etnisk norske barn som jeg kunne lære det norske språket av. Det er ikke opplagt at alle barn får den muligheten i dag.

Språk er krevende, derfor er det viktig med språkkompetente barnehagelærere. For å komme på et så høyt nivå gjennom utdanningsløpet at man skjønner forskjell på lusa på gangen og lusa på *gangen* (munterhet i salen), kreves det tidlig innsats. Jeg anser derfor språkkrav til voksne i barnehagen som en viktig tilrettelegging for alle barns språkutvikling, men særlig viktig for minoritetsbarn og deres mulighet for senere å ha en vellykket integrering.

Samtidig er det viktig å sikre et tilbud om god norskopplæring for ansatte i barnehagene. Endringer i barnehageloven, med språkkrav og med de unntakene den har, skal ikke brukes til å ekskludere barnehageansatte, men til å forbedre dem, slik at de blir enda bedre ressurser for barna våre.

Gode språkferdigheter hos voksne som jobber i barnehage, gir også mulighet for god dialog med foreldre. Samtidig viser det at barnehagen er en viktig stimule-

ringsarena og ikke bare et oppbevaringssted. I barnehagen utvikles det tidlige språket, og for mange minoritetselever vil dette være den eneste arenaen hvor det snakkes norsk. De voksne som jobber med barna våre, er viktige ressurser, og deres kompetanse betyr noe for utviklingen av barna. Endringene i barnehageloven som er anført i proposisjonen, med språkkrav til barnehageansatte, ivaretar muligheten for en god dialog med foreldrene og bedre språkstimulering av barna, som på sikt vil gi gevinst i form av mer språkbevisste barn når de starter i skolen.

Det er bevilget 5 mill. kr og 100 flere plasser til videreutdanning innenfor språkutvikling og språklæring for barnehagelærere i 2018. Kombinasjonen av gratis kjerntid, flere minoritetsbarn i barnehage og bedre språkstimulering vil gi alle barn et godt grunnlag for videre utdanning. Både etnisk norske barn og minoritetsbarn trenger god språkopplæring og språkstimulering.

Statsråd Jan Tore Sanner [14:55:02]: Barnehagene er en viktig felles arena i samfunnet vårt. 96 pst. av alle treåringer går i barnehage. Det gjør barnehagene til en viktig arena for lek og læring, men det pålegger oss også et ansvar for å sikre kvaliteten i barnehagene.

Barnehagetiden er den tiden barna er mest mottagelige for læring, og vi vet at et godt fundament innenfor språkferdigheter og andre ferdigheter vil følge barna videre i livet. Derfor er språklæringen i barnehagen spesielt viktig. Særlig avgjørende blir det for barna som vokser opp i hjem der det snakkes andre språk ved kjøkkenbordet.

Regjeringen ønsker å styrke bruken av norsk språk og arbeidet med språkutvikling i barnehagene for å forbedre barna på skole og utdanning. De ansattes kompetanse og norskferdigheter er avgjørende for barnas utvikling i barnehagen.

Undersøkelser viser at det kan være en utfordring at barnehageansatte ikke har tilstrekkelige norskferdigheter til å kunne utføre de oppgavene som er tillagt barnehagen. I Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til barnehagesektoren i 2015 er det 562 barnehager som oppgir å ha minst én ansatt med et annet førstespråk enn norsk. I disse barnehagene har én av tre styreere i løpet av det siste året opplevd at én eller flere av disse ansatte ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper til å kommunisere godt med barn, foreldre og andre kolleger.

Minoritetsspråklige barns norskferdigheter ved skolestart varierer i stor grad. Hvor gode norskferdigheter barna har ved skolestart, kan bl.a. ha sammenheng med hvor lenge barnet har gått i barnehage, og kvaliteten på tilbudet barnet har fått. Gode barnehager er derfor særlig viktig for integrering og tidlig innsats.

Jeg mener at et krav om norskprøve vil kunne sikre at de som blir ansatt i barnehage, har tilstrekkelige norskferdigheter. Det foreslåtte kravet til norskferdigheter innebærer at en ansatt kan skrive korte, enkle beskjeder til foreldre og medarbeidere og fortelle kort om opplevelser med barna. Videre innebærer det at personer kan forstå hovedpunktene i klar tekst og tale om kjente emner som en ofte møter i forbindelse med arbeid, skole og fritid.

Jeg mener at norskferdigheter på dette nivået er en forutsetning for å kunne utføre de oppgavene som er tillagt barnehagen, men la meg understreke at en slik prøve ikke i seg selv er tilstrekkelig. Det er også helt nødvendig at barnehageeieren, enten det er en privat eller en offentlig eier, bidrar til kompetansepåfyll og kompetanseheving i barnehagen.

Når vi stiller krav om språkkunnskaper, er det fordi vi er genuint opptatt av den kompetansen som skaper kvalitet i barnas hverdag. Derfor fortsetter vi også satsingen på etter- og videreutdanning for alle ansatte som jobber i barnehagen. Vi ønsker flere ansatte med barnefaglig kompetanse, fordi barnehagen er et viktig sted for både lek, læring og utvikling.

Vi har nylig fastsatt en skjerpet pedagognorm. Om kort tid vil vi også fremme forslag om en bemaningsnorm. Målet med disse tiltakene er barnehager som gir barna en trygg hverdag og utvikling av ferdigheter de trenger resten av livet.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 6.

Sak nr. 7 [14:58:59]

Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Martin Henriksen, Jette F. Christensen, Torstein Tvedt Solberg og Nina Sandberg om studentombud (Innst. 122 S (2017–2018), jf. Dokument 8:48 S (2017–2018))

Kent Gudmundsen (H) [14:59:26]: Jeg vil starte med å hilse fra saksordføreren, som i dag dessverre måtte holde sengen. På vegne av saksordføreren og komitélederen vil jeg takke så hjertelig mye for det gode samarbeidet vi har hatt i denne saken.

Det har jo i lang tid vært bred politisk enighet om behovet for et studentombud, og politiske signaler har derfor også lenge vært sendt til sektoren, som av mange prinsipielle grunner er en autonom sektor. I så måte er det betryggende å se at over tid har universiteter og høyskoler i stor grad lagt til rette for studentstemmen, for rettsvernet og for studentenes velferd. Samtidig har vi i den senere tid blitt oppmerksom på at ikke alle har kommet like langt i dette arbeidet, og at ikke alle institusjoner har løst oppgaven like godt som vi ønsker. Når vi

i dag går enstemmig sammen om å lovfeste et studentombud, er det et uttrykk, for at vi tar dette på aller største alvor, og at vi vil sikre alle studenter like rettigheter. Tilfeldighetene skal ikke få råde på et så sentralt område som dette. Samtidig skal vi legge til rette for at en organisering tar høyde for de ulike forutsetningene som finnes der ute i sektoren.

Jeg vil i dag også få lov til å berømme Norsk studentorganisasjon, NSO, for en tydelig og konstruktiv studentstemme, og ikke minst få takke for et godt samarbeid i arbeidet med å løfte det vi litt bredt kan si er kvalitet i høyere utdanning.

Jeg vil anta at jeg har hele komiteen med meg når jeg peker på at regjeringen, nå når de starter sitt arbeid med å lovfeste studentombud, nettopp bør inkludere alle studenter, med andre ord at man følger opp også overfor fagskolestudenter. Så langt har regjeringen foretatt et solid løft for denne sektoren, og i dag har vi altså mulighet til å sende signaler om at vi tar tak og vil fortsette dette arbeidet ved å sikre at også fagskolestudentene inkluderes i det lovarbeidet som nå skal startes opp. I den sammenheng vil jeg også trekke fram at fagskolestudentene har arbeidet godt og konstruktivt overfor oss i komiteen. Jeg takker for det arbeidet og de innspillene de har gitt, og jeg ser fram til å høre hvordan statsråden ser på og følger opp dette arbeidet fra sin side. Jeg vet det er mange studenter som gleder seg over det som vi slår fast her i dag. Inkluderer vi også nå fagskolestudentene, er det liten tvil om at vi i sum bidrar til at alle skal føle seg ivaretatt innen høyere utdanning i Norge, uavhengig av studiested, studielengde eller størrelse på institusjonen.

Jeg vil igjen takke for samarbeidet i komiteen og ser fram til å behandle lovproposisjonene så snart de er klare. Gratulerer med dagen, alle studenter!

Nina Sandberg (A) [15:02:42]: Ja, dette er en gledens dag for alle studentene i Norge. Stortinget vedtar etter forslag fra Arbeiderpartiet å lovfeste tilgangen til studentombud, uansett hvor man studerer, og uansett eierskap og størrelse på lærestedet. I dag finnes denne typen ombud ved ti større statlige utdanningsinstitusjoner. Ingen private institusjoner har ombud så langt. Studentenes rettsvern er ikke like godt i hele landet. Denne skjevheten retter Stortinget opp i dag.

Hva gjør et studentombud? For dem som ikke vet så mye om det ennå: Dette er uavhengige aktører med juridisk kompetanse som tilbyr rådgivning og bistand i studiehverdagen og sikrer at studentenes rettigheter ivaretas. Norsk studentorganisasjon fortjener virkelig honnør for utrettelig og aktiv jobbing for studentombud over flere år. Jeg er glad for at de i dag kan feire en politisk seier.

For oss i Arbeiderpartiet er det viktig at utdanningspolitikken setter studentene i sentrum, og at vi ivaretar hele mennesket i utdanningsløpet. Som framtidsrettede politikere lytter vi selvsagt til framtiden, til studentene.

I august gikk Venstre-representanten Trine Skei Grande ut i Khrono og argumenterte mot lovfesting av studentombud med at dette var å la det gå inflasjon i ombud – på godt norsk unødvendig og overdreven bruk av ordningen. Studentombud var noe kun politikere som ikke tok ansvar, ville ha. I fullt alvor argumenterte representanten Skei Grande med at hun skulle være studentenes ombud. Men så kom metoo-kampanjen, som viste at grove maktovergrep i form av seksuell trakassering kan ramme norske studenter. Venstre, Høyre og Fremskrittspartiet, som også hadde vært imot lovfesting av studentombud, snudde, alle sammen. Etterpå skrev de til og med et felles leserinnlegg i Khrono med den glade tittelen «Alle studenter skal få tilgang på studentombud». De kunne jo ha framhevet at dette var en sak som studentene selv hadde æren for, og at det var andre partier som hadde foreslått og samlet flertall for lovfesting. Studentombud hadde sannsynligvis blitt vedtatt i dag, uansett hva regjeringspartiene måtte mene om det. Men la nå det ligge.

Det skulle vært klart for de fleste at enkeltpolitikere i ombudsrollen verken har kapasitet eller kompetanse til å løse de konkrete utfordringene studentene har. De mange hundre sakene som studentombudene behandler hvert år, viser at det er et stort behov for dem. Universitetet i Oslo var pioner i Norge, og de har meldt om en 150 pst. økning i henvendelser siden ombudet startet opp. Dette handler selvsagt ikke først og fremst om seksuell trakassering, hvor viktig det problemet enn er. Det er bare litt synd at høyrepartiene trengte så kraftige varsko som metoo for omsider å reagere.

Norsk studentorganisasjon er verdt å lytte til. Studentombudet er et lavterskeltilbud på ulike felt – fra de mer ordinære sakene der noen mener seg urettferdig behandlet, f.eks. i tilknytning til eksamenssensur, til alvorlige saker som trakassering. Studentombudene kan også veilede studentene til rett instans i en kompleks og veldig uoversiktlig organisasjon.

Selv om studentombudene i hovedsak har samme mandat, skal institusjonene selv fortsatt avgjøre organiseringen. Sektoren er og skal være mangfoldig, og utdanningsinstitusjoner skal kunne samarbeide om å tilby ombud.

Etter at et forslag ble nedstemt i forrige periode, fremmet Arbeiderpartiet forslaget på nytt i oktober fordi vi vil at alle studenter bør ha tilgang til et studentombud. Lovfesting er avgjørende for at alle skal ha like rettigheter og nødvendig rettssikkerhet uansett hvor de stude-

rer, og uansett om de studerer offentlig, privat, i en stor eller liten institusjon.

Selv om vi hadde hatt flertall uten regjeringspartiene, er vi glade for at de kommer etter, og at det ligger an til enstemmighet, for dette er en så viktig sak for så mange unge mennesker. Nå forventer jeg og ser fram til en rask lovendring, slik at studentene får tilgang til et ombud snarest mulig.

Marit Knutsdatter Strand (Sp) [15:07:09]: Dette er en seier for studentene. Det viser at vi tar innspill fra studentene på alvor, og at vi kan gjøre enkelte positive opplevelser til hovedregelen, nemlig at rettssikkerheten for studentene skal på plass: Vi skal lovfeste studentombud.

I 2013 ble det første studentombudet ansatt ved Universitetet i Oslo. I årene som har fulgt deretter, har stadig flere utdanningsinstitusjoner fulgt på. I en sammensatt studiesituasjon og -hverdag er verdien av en uavhengig person som kan gi råd og bistand, stor.

Ti studiesteder har i dag studentombud, og vi har en vei å gå. Jeg håper de resterende studiestedene tar denne utfordringen imot med åpne armer og også sier tydelig fra om hva som må til for å få dette på plass. Organiseringen er det viktig at utdanningsinstitusjonene selv velger hvordan skal være. Her bør høyere utdanning samle seg og dele erfaringer for organisering og praksis av studentombud som tar tak i problemstillingene studentene kommer med. Alt fra diskriminering og trakassering til rent faglige problemstillinger må bli fanget opp og tatt tak i. Dette vil styrke nettopp rettssikkerheten til studentene og slik sett også styrke det faglige fellesskapet.

Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre har vært kritiske til studentombud tidligere. Heldigvis er det et nytt år med nye muligheter, og vi har høstet nye erfaringer. Opposisjonen tar nok engang grep for bedring, og heldigvis følger regjeringspartiene etter.

Vi hørte studentenes ønske sist forslaget var oppe, og vi hører studentenes ønske fortsatt. NSO og flere har sagt tydelig fra. Studentinstitusjonene selv har sagt at de er positive. Dette er nå, med et samlet storting i ryggen, ene og alene en gladsak. Det viser at det nytter å engasjere seg, og at store ord kan bli til politisk konkret handling. Dette er en seier for studentene.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [15:09:46]: Studentenes læringsmiljø er en viktig del av den opplevde kvaliteten ved gjennomføring av et studium på høyskole- og universitetsnivå. Fra studenthold har det blitt meldt om nokså store ulikheter med hensyn til hvordan institusjonene i dag følger opp studentenes læringsmiljø og en sterk bekymring for at ikke alle tar sitt ansvar alvorlig nok.

For Kristelig Folkeparti handler lovpålegg om etablering av studentombud, enten alene eller i samarbeid

med andre institusjoner, om et viktig tiltak for å bedre kvaliteten på læringsmiljøet. Jeg vil derfor benytte anledningen til å rette en takk til forslagsstillerne for å fremme forslag om opprettelse av studentombud, et tiltak som også Kristelig Folkeparti støttet ved behandlingen i forrige periode.

Akademia er bygd opp med sterke hierarkiske strukturer. I Kristelig Folkeparti tror vi et studentombud vil gjøre det lettere å melde fra om kritikkverdige forhold, som f.eks. urettferdig behandling eller seksuell trakassering. Forutsetningen er da at studentombudet er uavhengig og kan opptre på en måte som følger opp studentenes rettigheter og våger å peke på urettferdighet. Det krever også mot, ikke bare faglig kompetanse. Studentombudene bør derfor ha en god juridisk kompetanse og ellers en kompetanse på de områdene som det er behov for, sånn at studentenes rettigheter følges opp på en god måte.

Studentombudene vil fylle en viktig funksjon hos utdanningsinstitusjonene og gi viktig bistand til studentene gjennom å ha kompetansen, de rettighetene og systemene som preger studiehverdagen. Det er også grunn til å tro at bare gjennom etablering av studentombudsordningen vil den enkelte institusjon som i dag ikke har ordningen, få en helt annen og økt bevissthet rundt alle de spørsmål som ligger i mandatet til ombudet.

Utdanningsinstitusjonene som i dag har ombud, er i all hovedsak store offentlige utdanningsinstitusjoner, og per 2017 er det ingen private institusjoner som tilbyr studentombud for sine studenter. Gjennom dagens vedtak sier Stortinget at alle studenter i norsk høyere utdanning skal ha tilgang til et studentombud, inkludert studentene ved de private høyskolene. Organiseringen av studentombudene vil institusjonene kunne avgjøre selv. Det varierte institusjonslandskapet gjør at ombudspersonene må kunne ha ulik organisering og f.eks. dekke flere campuser med større geografisk spredning. Lærestedene bør bestemme selv hvordan dette skal gjøres, og gjerne også i samarbeid med andre institusjoner om en opplever det formålstjenlig.

Jeg viser ellers til fungerende saksordførers gode gjennomgang.

Statsråd Iselin Nybø [15:13:03]: Studentenes kamp for å få studentombud er i dag kronet med seier. Det er et enstemmig storting som stiller seg bak kravet fra Norsk studentorganisasjon – og som studentorganisasjonen har kjempet for lenge – om å få på plass studentombud.

Jeg har lyst til å begynne med å nyansere litt påstandene som kommer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet, for det er ikke slik at regjeringen tidligere har vært imot

studentombud. Det er faktisk studentombud ved ti institusjoner allerede i dag, og det er det ingen som har vært imot. Det som har vært tema tidligere, er hvorvidt det bør lovfestes – at en dermed instruerer de ulike institusjonene til å opprette et studentombud. Det har regjeringen tidligere vært litt skeptisk til, men vi mener det har vært en prosess, ikke minst i lys av metoo-kampanjen, som viser at det er et behov for at dette finnes på alle institusjoner.

Som sagt er det allerede i dag ti institusjoner som har studentombud, og Universitetet i Oslo var allerede i 2013 ute med et slikt ombud. De fleste ombudene vi har i dag, er knyttet til de store statlige utdanningsinstitusjonene. De gjør i dag en viktig jobb for å ivareta studentenes rettigheter. Studentombudet er i dag, og skal fortsatt være, et uavhengig ombud som kan hjelpe studenter med utfordringer i hverdagen, som f.eks. ved svikt i faglig kvalitet. Studentene skal kjenne seg trygge og ivaretatt ved varsling om seksuell trakassering til studentombudet.

Akademia består av noen av Norges aller beste hoder, men er hierarkisk organisert og undervisere og veiledere er autoritetspersoner for studentene. Dette gir oss utgangspunkt som kan være litt vanskelig, og studentombudene kan være med på å bidra til å redusere noe av ubalansen.

I vår har det blitt rapportert til media om mange varslingssaker om seksuell trakassering ved norske utdanningsinstitusjoner, og varslingssakene gjelder veldig mange av lærestedene. Det er noe regjeringen ser svært alvorlig på, og et tiltak for å motvirke en slik ukultur kan være å lovfeste studentombud ved alle universiteter og høyskoler i Norge. Det er likevel viktig å understreke at hovedansvaret for å forebygge og stoppe seksuell trakassering ikke ligger hos studentombudet, det ligger fortsatt hos utdanningsinstitusjonen. Selv om metoo-kampanjen har gitt debatten om studentombud en ny dimensjon, er det viktig å understreke at studentombudene ikke bare skal jobbe med saker som gjelder seksuell trakassering, de må ha et bredere mandat.

Studentombudet er en uavhengig aktør som skal tilby studentene uavhengige og upartiske råd og bistand i saker som angår forholdet til utdanningsinstitusjonen. De kan hjelpe med å løse saker på et lavest mulig nivå og svare på spørsmål om studenters rettigheter og plikter. De kan også f.eks. lese gjennom utkast til klager.

Selv om regjeringen vil komme med forslag om å lovfeste studentombud, er det viktig at det ikke oppstår konflikt mellom studentombudet, studentdemokratiet og studentenes tillitsvalgte. Dette er organer som må jobbe sammen og ikke mot hverandre. Det er videre viktig at universiteter og høyskoler fortsatt skal ha stor faglig og organisatorisk frihet. Hvordan studentombudet

skal organiseres i den enkelte organisasjon, eller om det skal organiseres som et samarbeid mellom institusjoner, bør avgjøres ute i sektoren. Da mener regjeringen det er viktig at institusjonen og styret for institusjonen lytter til tillitsvalgte blant studentene om hvordan studentombudet best bør organiseres.

Mandatet for studentombudene bør være likt i hele landet. Det er viktig at alle studenter får tilgang til studentombud gjennom denne lovendringen, enten de er studenter ved statlige eller ved private institusjoner. Regjeringen vil nå komme tilbake til Stortinget etter en ordinær lovprosess med forslag om å lovfeste studentombud ved alle universiteter og høyskoler, som Stortinget ber om. Det vil skje våren 2019, men jeg vil allerede nå oppfordre alle universiteter og høyskoler som i dag ikke har studentombud, om å starte opp arbeidet med å forberede den ordningen som de vet at nå kommer, helt uavhengig av når vi får på plass lovendringen.

Til slutt vil jeg bare knytte noen ord til det som representanten Kent Gudmundsen utfordret regjeringen på: hvorvidt studentombud bare skal gjelde studenter ved universiteter og høyskoler, eller om det også skal gjelde for studenter ved fagskoler. Nå er det slik at fagskolene er det statsråd Sanner som har det konstitusjonelle ansvaret for. Jeg har likevel snakket med statsråd Sanner om dette i dag, og vi er enige om at et studentombud også må gjelde for dem som er studenter ved fagskolene, for det er de samme problemstillingene fagskolestudentene står overfor som begrunner lovendringen for å få på plass studentombud for universitets- og høyskolesektoren.

Martin Henriksen (A) [15:19:14]: Dette er en stor dag, og det er ikke fordi jeg for første gang etter fire og et halvt år på Stortinget har fått 15 minutters taletid. Det er en gledens dag for alle studenter som nå får tilgang til studentombud. Jeg vil gjerne si tusen takk til studentene og Norsk studentorganisasjon for at de har tatt opp saken og stått på, slik at vi i dag får det resultatet vi får. Jeg har også lyst til å takke Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre og bare påpeke overfor dem at av og til er det lurt å snu, det bør man gjøre om saken er god.

Jeg har lyst til å kommentere et par av de tingene som har kommet opp. Det første er at Høyres representant Gudmundsen tok opp om også fagskolestudentene bør omfattes av ordningen med studentombud. Det er Arbeiderpartiet helt enige i, nettopp som statsråd Nybø påpekte, fordi de som studenter er omfattet av de samme utfordringene. Det var årsaken til at Arbeiderpartiet foreslo at fagskolestudentene også skulle være med i studentsamskipnadene, nettopp fordi de møter de samme utfordringene. Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre bør også ta en ny titt på akkurat den saken – om fagskolestu-

dentene også bør få tilgang til å være med i samskipnadene.

Men nå er det slik, jeg synes dette er gledelige signal, og dersom regjeringa ønsker at studentene skal få tilgang til studentombud, står vi, og jeg regner med resten av Stortinget, klar til å støtte saken – dersom regjeringa fremmer en sak.

Det andre jeg har lyst til å påpeke, er at vi i Arbeiderpartiet mener at dette er en relativt enkel lovendring, og at det derfor ikke bør gå vinter og vår før man sørger for at dette kommer på plass. Det bør skje raskt, og da under de klare forutsetninger – som også komiteen påpekte – at det skal være uavhengig ombud med juridisk kompetanse, et lavterskeltilbud som kan følge opp sakene som er viktige for studentene i studiehverdagen.

Til slutt har jeg lyst til å påpeke at selv om dette er en gledens dag for studentene, skal vi ikke tro at studentenes studiehverdag, utfordringene de har, deres rettssikkerhet eller læringsmiljø er løst ved at vi innfører et studentombud. Studentombud er viktig, men vi trenger fremdeles mer kunnskap f.eks. om levekår gjennom levekårsundersøkelser. Vi trenger bedre oversikt over studentenes læringsmiljø og bedre lovverk. Og vi trenger en større innsats for å sikre studentenes psykiske helse.

Jobben for å bedre studentenes hverdag er ikke over, men dagens vedtak om å sikre alle rett til studentombud er et viktig skritt på veien. Og for meg er dette historisk, jeg har aldri gått ned fra talerstolen med 12 minutter igjen på klokka (munterhet i salen).

Presidenten: Presidenten gjør oppmerksom på at enhver taletid er inntil et visst antall minutter.

Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 7.

Sak nr. 8 [15:22:17]

Innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen om Eksport av norske velferdsytelser (Innst. 108 S (2017–2018), jf. Meld. St. 40 (2016–2017))

Presidenten: Etter ønske fra arbeids- og sosialkomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen. Videre vil presidenten foreslå at det – innenfor den fordelte taletid – blir gitt anledning til inntil fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [15:22:58] (ordfører for saken): Det er en viktig sak vi skal behandle nå. Det er mange som er opptatt av temaet. Nok en gang er det

EØS-avtalen som legger de viktigste begrensningene på i hvilken grad vi kan redusere eksporten av norske velferdsytelser.

Regjeringa vil senere komme tilbake til Stortinget med eventuelle konkrete endringsforslag. Som sagt, det er mye penger, men vi skal alle være klar over at det er mest penger knyttet til alderspensjon og alderspensjonister som bor i utlandet, og utlandet er – for de fleste – først og fremst våre nære naboland.

Hvert år er det en rekke nordmenn og andre som reiser ut av Norge med rett til å få utbetalt norske velferdsytelser. Det er også en markant økning i antallet nordmenn som ønsker å tilbringe tida som alderspensjonister eller uføretrygdde i utlandet. I tillegg kommer det migranter som gjennom lovlig bosetting og arbeid i Norge blir medlemmer av folketrygden og opptjener seg rett til norske velferdsgoder, som senere kan eksporteres. Muligheten til fri bevegelse over landegrensene har medført fordeler for Norge, men det innebærer også problemer. I meldingen omtales noen av de mest sentrale utfordringene når migrasjonsbildet ses i sammenheng med gjeldende nasjonalt og internasjonalt regelverk, med hensyn til opptjening og utbetaling av norske velferdsytelser.

Det er i stor grad en samstemt komité som har behandlet saken. Komiteen merker seg at av ulike internasjonale avtaler som innebærer utvidet eksportadgang for norske trygdeytelser, er EØS-avtalen den viktigste. Komiteen merker seg videre at regjeringa fastslår:

«De begrensningene i handlingsrommet som følger av Norges folkerettslige forpliktelser, gjør det utfordrende å gjennomføre effektive tiltak mot trygdeeksporten.»

En samlet komité merker seg at alle Norges bilaterale trygdeavtaler har et mer begrenset saklig virkeområde enn koordineringsreglene innenfor EØS-området og i den nordiske konvensjonen.

Videre er det en samlet komité som påpeker at trygdekoordineringen i EU-/EØS-forordningen bygger på fem grunnprinsipper. Det første er likebehandling av nasjonaliteter. Det andre er at en person skal være dekket av ett, og bare ett, lands trygdlovgivning. Det tredje prinsippet gjelder sammenlegging av tid. Det fjerde prinsippet innebærer at kontantytelser som ellers kan utbetales i henhold til lovgivningen i et EØS-land eller forordningen, ikke skal være gjenstand for reduksjon, tillegg, suspensjon, tilbaketrekking eller konfiskering fordi den begunstigede eller hans/hennes familiemedlemmer bor i et annet EØS-land. Til slutt gjelder proporsjonalitetsprinsippet, som innebærer at pensjoner utmåles i forhold til hvor lang opptjening vedkommende har i det enkelte land.

Den eneste uenigheten som framkommer i innstillinga på dette punktet, er knyttet til et sitat i stortingsmeldinga, hvor regjeringa i henhold til avsnitt 2.3 viser til at

«bestemmelsene i de internasjonale avtalene griper inn i det nasjonale regelverket og går foran, dersom det er motstrid mellom de to regelsettene».

Det var ganske spesielt at ikke alle i komiteen kunne være enig i det, og jeg fant det da, som saksordfører, nødvendig å be statsråden gjennom brev svare på hvordan dette lå an. Etter det andre spørsmålet, Dokument 15:983 for 2017–2018, som ble besvart av statsråden den 22. februar 2018, bekrefter statsråden det som er Senterpartiets og SVs forståelse, når statsråden avslutningsvis sier:

«I lys av ovenstående, kan det følgelig bekreftes at bestemmelser i bi- og multilaterale avtaler på trygdeområdet, som i medhold av EØS-loven eller folketrygdloven er gjort til del av norsk rett, i tilfelle motstrid går foran de ellers gjeldende bestemmelsene i folketrygdloven.»

Jeg takker statsråden for at det sjølsagt er samsvar mellom det hun sier i meldinga, og det hun sier i svaret. Det som imidlertid er ganske spesielt, er at regjeringspartiene ikke kunne underskrive på dette faktum. Det er en svakhet.

Helt til slutt vil jeg peke på at det som er kjernen i saken, er tiltak mot velferdseksport og «tiltak som foreløpig ikke er ferdig utredet, men som det vil kunne være naturlig å vurdere nærmere», som regjeringa sier det. På det punktet får regjeringa en samlet komités tilslutning, hvor en sier at målsettingen er

«å redusere eksporten av norske velferdsytelser. Komiteen tar til etterretning at EØS-avtalen avgrenser hva Norge kan gjøre av innstramminger for å avgrense trygdeeksporten».

Eigil Knutsen (A) [15:28:18]: Eksport av velferdsytelser er noe flere partier har vært opptatt av lenge. Regjeringspartiet Fremskrittspartiet er kanskje de som har markert seg sterkest og har i en årrekke markert seg som motstander av trygdeeksport – gjerne til spesifikke land. Til tross for fem år i regjering har altså eksporten av trygdeytelser fortsatt å øke.

I Arbeiderpartiet skrev vi følgende gode formulering i partiprogrammet før 2013-valget:

«Dagens flyttestrømmer gjør det naturlig å se nærmere på om regelverket er i takt med den nye virkeligheten. I videreutviklingen av velferdssamfunnet legger vi mer vekt på tjenester enn kontantoverføringer. (...) Arbeiderpartiet vil utrede kjøpekraftsjustering av eksportbare ytelser fra folketrygden, med unntak av uføretrygd og alderspensjon».

Meld. St. 40 for 2016–2017, Eksport av norske velferdsytelser, er en god start for å oppfylle våre mål som omhandler bærekraft i ordningene, legitimitet i befolkningen og enkeltindividers opptjente rettigheter.

Velferdsordningene våre må være bærekraftige fordi handlingsrommet i framtidige budsjetter blir stramme og vil kreve at ytelsene treffer dem de er ment for. Da må vi sørge for at ordninger som barnetrygd, kontantstøtte – hvis vi skal ha det – og utdanningsstøtte er innrettet slik at de oppnår målene Stortinget ønsker, enten det er bedret økonomi for barnefamilier eller utdanning for norske statsborgere i utlandet.

Legitimitet i ordningene er kanskje det viktigste vi gir et lite bidrag til her i dag. Eksporten av ytelsene som omtales i stortingsmeldingen, setter ikke velferdsstatens bærekraft på prøve. Men vi må sørge for at legitimiteten opprettholdes ved å motvirke eksport av ordninger som bryter med arbeidslinjen, og som oppfattes som lite rettferdig.

Stortingsmeldingen er nemlig tydelig på at dagens trygdeeksport ikke setter velferdsstatens bærekraft på prøve. Trygdeeksporten var i 2016 på 1,7 pst. av folketrygdens utbetalinger. Eksporten har dog økt kraftig de siste tiårene, og det er grunn til å tro at økningen vil fortsette med mindre vi tar grep.

Regjeringen skal nå utlyse et utredningsoppdrag for å framskrive utviklingen i framtidig trygdeeksport med et langt tidsperspektiv. Dette blir et viktig arbeid, og tematikken bør være passende til å inkluderes i neste perspektivmelding.

Noen vil hevde at internasjonale regler begrenser handlingsrommet vårt i denne saken. Det medfører en viss grad av riktighet. Eksport av trygdeytelsene er hjemlet gjennom EØS-avtalen samt bi- og multilaterale avtaler og ikke minst gjennom nasjonalt lovverk.

Komiteen bemerker:

«De begrensningene i handlingsrommet som følger av Norges folkerettslige forpliktelser, gjør det utfordrende å gjennomføre effektive tiltak mot trygdeeksporten.»

Det er derfor viktig å påpeke at dette er forpliktelser vi selv har valgt å ta på oss. Trygdeeksport er ikke vedtatt av et overnasjonalt organ vi er med i mot vår vilje – tvert imot har Norge selv gått aktivt inn i avtalene som hjemler dette.

Jeg vil til slutt komme inn på eksport av utdanningsstøtte. Eksport av utdanningsstøtte er et fantastisk bilde på at norske statsborgere har blikket vendt utover og søker utdanning i andre land. Rundt 17 000 studenter får støtte til utdanning i utlandet. Nesten alle er tilbake i Norge noen år etter endt utdanning. Dette styrker Norge som nasjon på alle mulige måter. Vårt næringsliv, offentlig sektor og organisasjoner drar nytte av at deres ar-

beidstakere og framtidige ledere har studert og fått impulser fra andre steder enn Oslo, Bergen, Trondheim osv.

Derfor bør ikke regjeringen eller Stortinget være redd for eksport av utdanningsstøtte, all den tid dette er en støtte som tjener fellesskapet godt, både på kort og på lang sikt.

Heidi Nordby Lunde (H) [15:32:52]: I 2016 utgjorde den samlede velferdseksporten 10,7 mrd. kr, fordelt på 7,1 mrd. kr på trygd og 3,6 mrd. kr på utdanningsstøtte. Selv om dette foreløpig ikke gir noen stor grunn til bekymring, vil det på noe sikt kunne utvikle seg til å bli en økonomisk utfordring.

I Jeløya-erklæringen gjentok regjeringen ambisjonen fra Sundvolden-plattformen om å vurdere tiltak som kan begrense og stanse eksport av velferdsytelser, bl.a. arbeide for aksept i EU for kjøpekraftsjustering av velferdsytelser. Regjeringen varsler imidlertid at det ikke er ønskelig å begrense folks mulighet til å ta med seg pensjoner og uføretrygd under utenlandsopphold. Dette er ytelser som normalt er opptjent over lang tid med arbeid og bosetting i Norge.

I meldingen presenteres både de nasjonale og internasjonale regelverkene som regulerer eksport av trygdeytelser og utdanningsstøtte. Ja, det erkjennes at Norges internasjonale forpliktelser begrenser det handlingsrommet vi har for å begrense velferdseksport, men vi skal huske på at dette også sikrer folks opparbeidede rettigheter gjennom å ha arbeidet i Norge, og som representanten Knutsen påpekte, gjennom avtaler vi har ønsket å gå inn i, og avtaler som tjener Norge vel.

Det har allerede blitt gjort endringer og innstramninger for å begrense såkalt velferdseksport, eksempelvis innstramming i retten til barnetrygd under utenlandsopphold. Etter barnetrygdloven er det et vilkår for rett til barnetrygd at barnet er bosatt i Norge. Det er presisert at utbetaling av pensjon eller uføretrygd faller bort under soning av straff i utlandet. Utbetalinger av offentlige ytelser og barnebidrag når en av foreldrene har bortført et barn til utlandet, har blitt stanset, for å nevne noe.

Tiltak som har blitt vurdert, men som det foreløpig ikke går videre med, er f.eks. omlegging av kontantstøtte til en kommunal yttelse. I tillegg er det en rekke tiltak som regjeringen ønsker å vurdere nærmere i framtiden, som f.eks. stans av ytelser til personer som har reist utenlands for å unngå strafferettslig forfølgning, og stans av ytelser til personer som blir utvist fra Norge på grunn av straffbare handlinger. Det gjøres med andre ord mye godt arbeid innenfor dette området.

I tillegg mener regjeringen at det er prinsipielt riktig å foreta en kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte når disse ytelsene eksporteres til andre EØS-

land. Med dette menes å justere de beløpene for trygdeytelser som utbetales til utlandet, etter kostnadsnivået i det aktuelle landet. Dermed blir den reelle verdien av ytelsen den samme som om pengene var brukt i Norge. Det fremstår som urimelig at utenlandsbosatte familier får vesentlig større kjøpekraft enn familier som bor i Norge med de samme ytelsene. Kjøpekraftsjustering er derfor viktig for å opprettholde legitimiteten til disse velferdsytelsene.

Det er foretatt beregninger som viser at summen av norsk barnetrygd og kontantstøtte i 2015 utgjorde 15,8 pst. av en gjennomsnittlig årslønn i Norge. I Polen utgjorde summen av disse norske ytelsene imidlertid 95,8 pst. av gjennomsnittlig årslønn, og i Litauen hele 122,3 pst. Dette kan svekke incentivene for yrkesdeltakelse blant utenlandsbosatte ektefeller av EØS-borgere som arbeider i Norge, for å nevne noen av de negative konsekvensene.

Kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte er krevende. Dette er ytelser som i utgangspunktet bare kan eksporteres innenfor EØS. Innenfor EØS er det imidlertid regler om trygdekoordinering, som innebærer at trygdeytelser ikke skal stanses eller reduseres fordi mottakeren eller barna bor i et annet land. Storbritannia hadde faktisk tatt initiativ til endringer på dette området, men som vi alle vet, har disse planene foreløpig blitt lagt til side. Men det er flere land som har tatt til orde for endringer, og Norge bør få avklart hvilke muligheter som foreligger for kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte.

Med Stortingets tilslutning vil regjeringen ta kontakt med EFTAs overvåkingsorgan, ESA, og få avklart hvilke muligheter som foreligger for kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte. Men Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre mener det har vært viktig å sikre en bred forankring før ESA kontaktes for å få avklart hvilke muligheter som foreligger for å gjøre nettopp dette. Det ville vært prematurt å framlegge et utkast til bestemmelse før denne forankringen er avklart. Utformingen av en slik bestemmelse må utredes, men vi imøteser selvsagt forslaget til lovbestemmelse når den kommer.

Komiteen slutter seg til regjeringens målsetting om å redusere eksporten av norske velferdsytelser og også at regjeringen følger opp de tiltakene som det er naturlig å vurdere nærmere. Da mener vi at regjeringen har fått den brede forankringen som vi mente var viktig i utgangspunktet.

Erlend Wiborg (FrP) [15:37:33] (komiteens leder): Norge har og skal ha et godt velferdssystem, som fanger opp dem som har behov for ytelser og hjelp. Vi betaler alle inn til fellesskapet, slik at samfunnet kan hjelpe en når en brått blir syk, arbeidsledig, pensjonist eller får

barn – eller andre ganger når en har behov for hjelp. Dette velferdssystemet har bred støtte Norge, men samtidig må vi alltid ha et kritisk blikk på alle velferdsordninger for å sikre at de når dem som trenger det mest, og at ordningene er tilpasset den tiden vi til enhver tid lever i.

Det velferdssystemet vi har i Norge, er noe av det beste man har i verden, det mest lukrative. Store deler av verden er ikke i nærheten av å ha de ordningene vi har, og når vi kombinerer det med det høye lønns- og prisnivået vi har i Norge – som også flere velferdsytelser gjenspeiler – sier det seg selv at det er flere som ønsker å få tilgang til disse velferdsytelsene.

Fremskrittspartiet har som grunnsyn at norske velferdsytelser som hovedregel bør gå til norske statsborgere og andre som bor og arbeider i Norge. Det betyr f.eks. at en norsk pensjonist som gjennom et langt liv har betalt skatt og trygdeavgift, selvfølgelig skal kunne ta med pensjonen dit han eller hun ønsker. Men hvis det dreier seg om personer som knapt har satt sine ben i Norge, synes vi det blir galt at de skal motta norske velferdsgoder.

Derfor har Fremskrittspartiet tatt opp denne problemstillingen flere ganger. Jeg hadde en interpellasjon i 2014 om trygdeeksport. I den debatten var det to representanter fra Arbeiderpartiet som deltok, bl.a. dagens president, og undertegnede og Fremskrittspartiet fikk kritikk for i det hele tatt å ta opp denne problemstillingen. Arbeiderpartiet mente at dette ikke var noe problem. Jeg er veldig glad for at det nå ser ut til at Arbeiderpartiet har endret oppfatning, for det er viktig, bl.a. for å sikre legitimiteten i systemet, at norske velferdsgoder ikke eksporteres dit de i utgangspunktet ikke burde være.

Jeg er glad for at vi nå har en regjering som tar tak i denne utfordringen – også før utfordringen blir altfor stor. De siste fire årene har det allerede blitt behandlet flere saker der vi har fått strammet inn muligheten til trygdeeksport, og nå får vi denne meldingen, som tydelig viser at regjeringen tar dette på høyeste alvor og ser på hvilke handlingsrom vi har. Når man da kommer til kjøpekraftsjusteringen av barnetrygd og kontantstøtte, mener jeg det er et viktig steg på veien. Jeg er glad for at vi har en regjering som våger å ta disse vanskelige og problematiske sakene opp i EU-systemet, for å kunne få gjennomslag for dette.

Så dette er en gledens dag, dette er en god start, men vi kan ikke – når man etter hvert forhåpentligvis får på plass kjøpekraftsjusteringen av barnetrygd og kontantstøtte – hvile med dette. Det er fortsatt flere grep som bør tas i årene fremover, slik at vi sikrer at norske velferdsgoder faktisk går til norske borgere og til dem som bor i og betaler skatt til Norge.

Statsråd Anniken Hauglie [15:41:38]: Som den framlagte meldingen viser, er det etter hvert mange mennesker som velger å benytte seg av adgangen til å motta norske velferdsytelser mens de oppholder seg i utlandet. I 2016, det seneste året som det foreligger endelig statistikk for, var den samlede eksporten av trygdeytelser og utdanningsstøtte på om lag 10,7 mrd. kr. Det er et betydelig beløp, som i hovedsak består av trygdeutbetalinger på 7,1 mrd. kr og utdanningsstøtte på 3,6 mrd. kr. Denne eksporten øker fra år til år, og det er grunn til å tro at også de mekanismene som driver denne utviklingen, vil vedvare. Jeg mener derfor det ikke kan ses bort fra at velferdseksporten på sikt vil utvikle seg til å bli en økonomisk utfordring. I lys av dette ønsker regjeringen, slik det framgår av Jeløya-erklæringen, å vurdere tiltak som kan begrense og stanse eksporten av velferdsytelser. Jeg er glad for at en samlet komité har sluttet seg til denne overordnede målsettingen.

Som omtalt i meldingen er det imidlertid slik at de begrensningene i handlingsrommet som følger av Norges folkerettslige forpliktelser, gjør det utfordrende å gjennomføre effektive tiltak mot velferdseksport. I meldingen presenteres en del eksportbegrensende tiltak som regjeringen allerede har gjennomført eller foreslått. Videre presenteres enkelte tiltak som ikke er ferdig utredet, men som det vil være naturlig å utrede nærmere. Jeg er glad for at en samlet komité også gir sin tilslutning til at det arbeides videre med dette.

Et av disse tiltakene – som allerede har fått en viss oppmerksomhet, også i denne salen nå – er kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte som eksporteres til andre EØS-land. Kjøpekraftsjustering innebærer at ytelsene omregnes ut fra forholdet mellom den kjøpekraften det gir i henholdsvis Norge og det aktuelle bostedslandet, slik at den reelle verdien blir den samme som om pengene blir brukt i Norge. Dersom Stortinget gir sin tilslutning til dette, vil regjeringen ta kontakt med EFTAs overvåkningsorgan, ESA, for å få en avklaring på hvilke muligheter som foreligger for å innføre en slik løsning.

Det pågår nå en debatt om dette innad i EU. Flere initiativ er også tatt fra ulike EU-land etter at denne stortingsmeldingen er lagt fram. Men selv om vi vet at dette diskuteres i andre EU-land, mener regjeringen likevel det er viktig og riktig å sikre at et såpass kontroversielt tiltak som vi vet at dette er, har en bred forankring i Stortinget før vi går i dialog med ESA. Slik det framgår av meldingen, er det nemlig også innad i EU betydelig motstand mot å åpne for kjøpekraftsjustering av eksporterte familieytelser, men diskusjonen om emnet kan på ingen måte anses som avsluttet. I Jeløya-erklæringen er det uttrykkelig sagt at regjeringen ønsker å arbeide for aksept i EU for kjøpekraftsjustering av velferdsytelser. Det ar-

beides planmessig og i samarbeid med andre land som har interesse av dette, med å påvirke EUs organer og de enkelte EU-landene med sikte på å oppnå endringer i rettstilstanden på dette området.

Jeg vil samtidig understreke at det i meldingen varsles at regjeringen ikke ønsker å innføre tiltak som begrenser adgangen til eksport av folketrygdens pensjoner og uføretrygd. Dette er ytelser som er opptjent over lang tid, med arbeid eller bosetting i Norge, og sånn sett er i en litt annen kategori enn kjøpekraftsjustering av familieytelsene. Men jeg merker meg for øvrig stor tilslutning til hovedintensjonen i meldingen, og det lover også godt for framtidige forslag og initiativ som går i innstrammende retning.

Morten Wold hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Eigil Knutsen (A) [15:45:41]: Jeg vil starte med å takke statsråden for en god gjennomgang av sakens innhold.

I representanten Wiborgs uttalelser, som statsråden skal slippe å svare for, kommenterte han og hevdet nærmest at enkelte har snudd. Det er ikke riktig – i det minste for mitt parti – men det handler mer om proporsjonene i språkbruken på denne utfordringen vi står overfor.

Som jeg sa i mitt innlegg innledningsvis, mener Arbeiderpartiet og jeg at det i stor grad er legitimiteten i ordningene vi gjør noe med i dag. Statsråden var også så vidt inne på bærekraften i ordningene på sikt. Kontantstøtten til utlandet øker mellom 2016 og 2021 med 15 mill. kr, mens den totale økningen er på en halv milliard kroner fram til 2021. En halv milliard kroner har jo blitt diskutert mye i dette hus de siste ukene, til kontantstøtten som økes, men det er også med vitende og vilje. Og barnetrygden til utlandet øker med 50 mill. kr.

Mitt spørsmål til statsråden er: Hvilke grep som blir gjort her i dag, vil bedre bærekraften i ordningene på sikt?

Statsråd Anniken Hauglie [15:46:50]: Som vi har redegjort for i meldingen, er det flere tiltak som allerede er gjennomført. Vi vil også redegjøre for initiativ som vi ønsker å utrede videre om eksportbegrensende tiltak. Det er også ramset opp i meldingen hva man ønsker å gå videre med.

Det er heller ikke lenge siden at vi vedtok å stramme inn botidskrav for å motta kontantstøtte, noe som også vil gi en betydelig innstramming. Så det er mange tiltak vi nå utreder nærmere for å se på mulighetene for å kunne stramme inn. Men som vi også sier i meldingen, er det en del utfordringer, både – selvfølgelig – med de av-

taler vi er forpliktet til å følge, og med en del av våre folkerettslige forpliktelser når det gjelder eksport.

Vi kommer tilbake til Stortinget når vi har utredet ferdig de øvrige tiltakene som vi har skissert i meldingen.

Eigil Knutsen (A) [15:47:45]: Komiteen og Stortinget er enige om at en skal gjøre noe med barnetrygden og kontantstøtten, å kjøpekraftsjustere dem, mens alderspensjonen skal en ikke gjøre noe med. Det er alle enig i. Det er derfor vi også har reagert noe på problemskrivelsen i denne saken, når barnetrygdutbetalingene til utlandet som sagt vil øke med 50 mill. kr fram til 2021, og for kontantstøtten vil økningen være 15 mill. kr med dagens regelsett, mens alderspensjonsutbetalingene til utlandet – hvis jeg leser meldingen riktig – vil øke med 1,3 mrd. kr. Derfor spør jeg statsråden om kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte gjør velferdsstatens ordninger mer bærekraftige enn i dag?

Statsråd Anniken Hauglie [15:48:43]: Dette alene vil neppe bidra til å gjøre det særlig mer bærekraftig, men det er summen av de forslagene vi har, og som vi ønsker å utrede nærmere. Det er også en betydelig eksport av andre ytelser – både sykepenger og dagpenger er jo ytelser som også eksporteres i stor grad. Noe av utfordringen der er at mens vi pålegger egne borgere et betydelig oppfølgingsregime og aktivitetskrav når de bor i Norge og mottar f.eks. sykepenger og dagpenger, er det vanskeligere å ha det samme oppfølgingsregimet når man eksporterer ytelsene ut av landet – og legger til grunn, selvfølgelig, at om man tar med seg sykepengene til et annet land, skal de ha den samme oppfølgingen og de samme aktivitetskravene. Men det sier seg jo selv at det er vanskeligere for Nav å skulle følge opp at det faktisk også skjer. Vi mener at vi er nødt til å passe på og sørge for at de samme aktivitetskravene og sanksjonene som vi påfører dem som mottar ytelsene i Norge, også pålegges dem som mottar ytelser når de bor i utlandet. Det er krevende, men vi skal jobbe videre med det.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [15:49:58]: Først vil jeg takke statsråden for en nøktern vurdering av hva som er mulighetene på området.

Statsråden sa at det er en betydelig motstand innenfor EU mot begrensninger på trygdeeksport, som jeg viste til i mitt innlegg. De grunnprinsippene som EU legger til grunn, er de som begrenser det. Det er det som bl.a. kalles eksportabilitet, altså reduksjon i ytelser som gjelder for folk som bor i andre land.

Statsråden hadde en nøktern vurdering, i motsetning til komiteens leder, som ga inntrykk av at en vil få på

plass kjøpekraftsjustering av barnetrygd og kontantstøtte, som om det også var store beløp. Det er jo små beløp i forhold til de andre ordningene.

Mitt spørsmål er knyttet til EØS-avtalens ESA-organ. Regjeringen sier at den vil forespørre ESA om det er i henhold til EØS-avtalen å kjøpekraftsjustere utbetalinger av barnetrygd og kontantstøtte, og spørsmålet er: Hvis ESA sier nei, hva gjør regjeringen da?

Statsråd Anniken Hauglie [15:51:03]: Jeg skal ikke spekulere i hva vi skal gjøre hvis ESA sier nei, på nåværende tidspunkt. Nå får vi først få Stortinget til å gi oss tid til å gå videre med det. Grunnen til at det har vært viktig for oss å få denne forankringen, er nettopp fordi forslaget er kontroversielt og omdiskutert også i Europa.

Det er klart at det vil være krevende hvis Norge skulle kjøre bevisst mot et traktatsbrudd – med de konsekvensene det eventuelt ville hatt. Det vi er opptatt av nå, er å ha avklaringer rettet mot ESA, men vi vil selvfølgelig også forfølge det politiske sporet. For vi ser, som jeg sa i mitt innlegg, at etter at denne meldingen ble lagt fram, er det tatt flere initiativ fra den tyske regjering, fra den danske regjering og også fra den østerrikske som går i retning av at man ønsker kjøpekraftsjustering.

Så vet vi også at det har kommet motinitiativ fra de landene som er imot dette, hovedsakelig land fra Øst-Europa, hvor man da ikke ønsker det. Så vår oppgave vil naturligvis også være å jobbe politisk overfor våre kollegaer i Europa for å få gjennomslag for vårt syn.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [15:52:05]: Vi får nå en forklaring som viser – nok en gang – at EØS-avtalen overstyrer det som kan være Stortingets vilje også på dette området.

Det som er neste spørsmål, er hvis en skulle gå inn på kjøpekraftsjustering, vil da statsråden gå inn for at det skal gjelde all eksport av barnetrygd og kontantstøtte? Skal det også gjelde eksport til Sverige og til Danmark? Skal det også gjelde eksport til nordmenn som bor i utlandet i forbindelse med ulike oppdrag de har der? Vil det her komme nok en rekke unntak fra kjøpekraftsjusteringen og dermed at vi – nok en gang – får et svært komplisert regelverk med et stort byråkrati, eller skal det gjelde alle overalt, slik at det blir likt for alle?

Statsråd Anniken Hauglie [15:53:00]: Dette må vi komme tilbake til, men Danmark og Sverige er jo en del av EU, så det vil være vanskelig å se for seg at vi skulle ha ulike regimer for de ulike EU-landene.

Representanten Lundteigen framstiller EØS-avtalen som et problem for nordmenn i denne sammenheng, eller for Norge. Den er jo ikke det. Det er bra for nordmenn at man har denne eksportmuligheten, at man har

muligheten til å ta med seg trygdeytelsene mellom landene også. Det er et betydelig antall nordmenn som jobber i utlandet, og de fleste av disse avtalene inngår vi nettopp også fordi det er en fordel for norske borgere. I meldingen nevner vi bl.a. en pågående prosess om en avtale med Sør-Korea. Det er i dag en stor norsk koloni i Sør-Korea som ikke har muligheten til å ta med seg opparbeidede rettigheter i Sør-Korea tilbake, og det er bakgrunnen for at vi ønsker å inngå en avtale med nettopp det landet.

Så i all hovedsak er trygdeavtalene viktig for norske borgere også. Nedsiden, hvis man kan si det, i Lundteigens terminologi, vil være at det gjelder begge veier. Men EØS-avtalen er bra for Norge og for nordmenn, og så ønsker vi å kjøpekraftsjustere disse ytelsene.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [15:54:04]: Senterpartiet er for at en skal ha trygdeavtaler med ulike land, på samme måten som en har handelsavtaler med ulike land. Det som var mitt anliggende her, er EØS-avtalen, som nok en gang viser seg å være dynamisk, og som går inn på områder som i hvert fall EØS-tilhengerne – da det ble vedtatt i Stortinget i 1992 – sa at ikke skulle gjelde, men som det nå viser seg at gjelder. Det som da er kjerne spørsmålet, er, som statsråden nå har bekreftet, at EØS-avtalen er den som legger de viktigste begrensningene på i hvilken grad vi har mulighet for å begrense trygdeeksporten. Det er en realitet som er en helt annen realitet enn det komiteens leder, Wiborg, gir inntrykk av, at her kan Fremskrittspartiet få gjennomslag for betydelige reduksjoner i trygdeeksporten, noe som ikke er korrekt, fordi det er EØS-avtalen som begrenser det hele – og en EØS-avtale som regjeringen står bak.

Statsråd Anniken Hauglie [15:55:07]: Jeg er usikker på hva spørsmålet egentlig var, men det er klart at inngåtte internasjonale konvensjoner og avtaler, det være seg EØS-avtalen, nordiske konvensjoner eller bilaterale avtaler som er inkorporert i norsk rett, har selvfølgelig også forrang. Sånn vil det være, men det er jo bra for Norge at man har denne typen avtaler, fordi det styrker norske borgere i utlandet. EØS-avtalen er også bra for norske bedrifter.

Når det gjelder akkurat det med trygdeeksport til Europa, er vi opptatt av nettopp å kjøpekraftsjustere barne- og familieytelsene, og der kommer vi til å påvirke våre europeiske kollegaer når vi møter dem. Jeg har selv hatt flere møter både med kommissærer og også saksordførere for flere av sakene som er i Europa nå. Så vi kommer til å jobbe politisk, men vi skal selvfølgelig også ta dette opp med ESA, nå som Stortinget forhåpentligvis kommer til å vedta det.

Presidenten: Replikskordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, har en taletid på inn-til 3 minutter.

Hanne Dyveke Søttar (FrP) [15:56:14]: Denne meldingen er ikke den største meldingen som Stortinget har fått, verken i omfang eller i sidetall, men den er viktig, antagelig viktigere enn folk tror. Utbetalingene til utlandet har økt mye de siste årene, mer enn doblet seg fra 2004 til 2016, og ingenting tyder på at dette vil stoppe. Det er derfor viktig å ta grep, slik regjeringen nå har gjort. Men det er også viktig å se på de forskjellige ytelsene på ulike måter, da det ligger forskjellige premisser til grunn for hvorfor de er innvilget. Pensjoner og uføretrygd er f.eks. ytelser der man ikke ønsker begrensninger, mens kontantstøtte og barnetrygd er eksempler på området hvor det er naturlig å se på om man kan gjennomføre eksportbegrensende tiltak.

Meldingen nevner også en del tiltak for å begrense trygdeeksporten, som det er naturlig å se videre på, men da meldingen kom, var ikke disse ferdige, så dette temaet vil ikke få noe endelig punktum i dag, heldigvis.

Ett av tiltakene som jeg synes er spesielt godt, gjelder offentlige ytelser til folk som er på rømmen. Så det var en fryd i fjor høst da daværende justisminister, Per-Willy Amundsen uttalte at nå er det slutt, festen er over. Han sa videre at nå kommer lovforslaget som stopper utbetalingene av trygd og pensjoner til rømlinger, og at det offentlige ikke skal finansiere folk som er på flukt fra lovens lange arm. Og i desember kom denne proposisjonen, som bl.a. legger opp til å stoppe tilgangen på offentlige ytelser for personer som er dømt eller mistenkt for alvorlig kriminalitet, og som unndrar seg straff eller straffeforfølgning.

Det er gledelig at det er en enstemmig komité som slutter seg til regjeringens målsetting om å få til en reduksjon i eksporten, og det er også en enstemmig komité som gir sin tilslutning til at regjeringen skal følge opp de tiltakene som nevnes i meldingen, men som da den kom, ikke var ferdig utredet.

Stortingsmeldingen og de sakene som nå kommer, er virkelig flere skritt i riktig retning. Velferdseksporten har økt vesentlig de siste ti årene, og den er økende. Selv om omfanget i dag heldigvis ikke har nådd nivåer som gir grunn til stor bekymring, er det viktig og riktig av regjeringen nå å starte denne jobben og fullføre den.

Svein Roald Hansen (A) [15:59:06]: Det jeg oppfatter som den røde tråden i det man er enig om her, er legitimiteten til ordningene. Dette er en problemstilling som «vår» Anniken – i samme departement som statsråden – begynte å arbeide med under den rød-grønne regjeringen, Anniken Huitfeldt, så dette har vært et tema lenge.

Jeg synes noe av det nyttigste ved den meldingen som regjeringen la fram, var å realitetsorientere oss når det gjelder omfanget av hva vi snakker om. Det svevde rundt en forestilling om at det var massevis av penger som ble sendt ut av landet unødvendig, og som truet velferdsstatens bærekraft. Særlig Fremskrittspartiet yndet å synge den melodien. Men hva er det vi ser? Jo, den store delen handler om pensjon og uføretrygd, som alle er enige om at vi ikke skal gjøre noe med. Det skulle bare mangle at norske pensjonister ikke skulle kunne reise til det Fremskrittspartiet pleide å betegne som «sydligere» land, slippe unna kulda og frosten i Norge. Så det er vi enige om, det gjør vi ingenting med.

Så har vi utdanningsstøtte, hvor konklusjonen er at det er en fordel, det virker etter hensikten. De aller, aller fleste kommer tilbake med gode erfaringer, selv om det også omfatter EØS-borgere som bor i Norge og får med seg utdanningsstøtte ut. Ledighetstrygden er et annet eksempel hvor det er utfordringer, som statsråden sa, men hvor regjeringen konkluderer med at vi har andre virkemidler til å håndtere det. Det er jo også slik i EØS-avtalen at hvis man velger å vende hjem og har opparbeidet ledighetstrygd i Norge, så skal hjemlandet betale ledighetstrygden hvis man velger å dra dit for å søke jobb.

Det koker ned til barnetrygd og kontantstøtte, som man nå skal se på om er mulig å kjøpekraftjustere. Det er ikke store beløp, og det er en ordning vi har hatt i Norden siden 1950-tallet, uten at noen har løftet et øyelokk.

Det er også en annen side ved dette som vi skal ha i bakhodet, og det er: Hva hvis den polske snekkeren som har familien hjemme og får barnetrygden sendt til Polen – og får den justert ned – velger å ta barna og mor til Norge? Da er det full barnetrygd pluss barnehageplass og/eller skoleplass. Så det har sine sider. Det er enighet om at vi skal forsøke å gjøre noe med det, men det viktigste er at dette forteller at omfanget er til å leve med, også om det skulle vise seg at vi ikke får gjennomslag for kjøpekraftjustering.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 8.

Sak nr. 9 [16:02:11]

Interpellasjon fra representanten Hadia Tajik til arbeids- og sosialministeren:

«Dei siste åra har organisasjonsgraden i arbeidslivet gått ned. Ved utgangen av 2016 fallt for fyrste gong organisasjonsgraden til under 50 prosent. Dette er alvorleg av fleire grunnar: Me veit at det er ein samanheng mellom eit organisert arbeidsliv, høg verdiskaping og arbeidet mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. I tillegg veit me at eit organisert arbeidsliv har mykje å seie for å

redusere arbeidsløyse og forskjellar mellom folk, og gjennom koordinerte lønnsoppgjer. Høg grad av organisering gjer òg at kvar enkelt arbeidstakar står sterkare: Ein rapport frå Institutt for samfunnsforskning viser at dersom minst halvparten av dei tilsette på ein arbeidsplass er organisert, så aukar det lønna med 14–15 prosent. Kva initiativ vil regjeringa ta for å bidra til eit organisert arbeidsliv?»

Hadia Tajik (A) [16:03:19]: Eg har invitert til denne interpellasjonsdebatten fordi organisasjonsgraden har avgjerande betydning for arbeidslivet vårt. At arbeidstakarar og arbeidsgjevarar er organiserte, bidreg til svært viktige forhold i samfunnet vårt. Det gjev oss eit seriøst arbeidsliv, det gjev oss koordinerte lønnsoppgjer, som òg gjer det mogleg å kjempa mot arbeidsløyse, det gjev reduserte forskjellar mellom folk, og det gjev auka verdiskaping. Desse samanhengane er påpeikte frå fleire hald, bl.a. i NordMod-arbeidet til Fafo, der Jon Erik Dølvik i 2013 skriv at dette har betydning både for maktrelasjonen i arbeidslivet og for tillit i samfunnet generelt. Men òg Holden III-utvalet i 2013 og Cappelen-utvalet i 2016 påpeiker kor viktig det er at myndigheitene støttar opp om koordinert lønsdanning, og at dette er noko som heng saman med organisasjonsgraden. Òg Arbeidstilsynet har i fleire samanhengar understreka samanhengane mellom eit organisert og eit seriøst arbeidsliv. Dei har òg påpeikt korleis arbeidstakarar i bransjar som er spesielt utsette for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, er sårbare nettopp når dei ikkje er fagorganiserte, for då har dei ikkje eit lag, nokon å søkja råd hos eller få hjelp frå som er lett tilgjengeleg for dei.

Organisasjonsgraden i Noreg er høgare enn i mange andre land. Likevel har han falle litt dei siste åra. På 1990-talet var 57 pst. av arbeidstakarane organiserte, no er under 50 pst. organiserte. Me veit òg at forskjellane er ganske store i ulike delar av arbeidslivet. I offentleg sektor er omtrent 80 pst. av dei tilsette organiserte. I privat sektor er under 40 pst. organiserte. Blant arbeidsgjevarane veit me at organisasjonsgraden i privat sektor er i underkant av 70 pst., i offentleg sektor er organiseringsgraden 100 pst. – sjølvsagt. Me veit at unge arbeidstakarar har jamt over lågare organiseringsgrad. Slik var det òg før, men sett i lys av korleis arbeidslivet vårt endrar seg, kva næringar som veks mest, samtidig som store kull som har pleidd å ha høg organiseringsgrad, går av med pensjon, er det noko som kan gje oss langsiktige problem. Arbeidsinnvandring har òg betydning. Me veit f.eks. at organiseringsgraden er lågare blant innvandra- rar enn i befolkninga elles.

Summen av desse endringane er noko som bekymrar oss i Arbeidarpartiet. Me meiner det er nødvendig å gje-

ra noko med det, av fleire grunnar. På arbeidstakersida er høg organisasjonsgrad viktig fordi det gjev tryggleik for den enkelte, men òg fordi det gjev forhandlingsmakt i møte med arbeidsgjevarane. På arbeidsgjevarsida er organisering viktig for å få til koordinering i lønnsoppgjera og fordi det gjer at bedriftene i mindre grad treng å konkurrera på løns- og arbeidsvilkår. For myndigheitene er òg eit organisert arbeidsliv viktig fordi det gjer at arbeidslivet vert meir seriøst. Det styrkjer grunnlaget for trepartssamarbeidet, og det gjev stabilitet til arbeids- og samfunnsliv. Det styrkjer òg myndigheitene si evne til ansvarleg økonomisk styring ved bl.a. koordinert lønsdanning mellom partane.

Eg vil meina at myndigheitene ikkje berre bør vera taknemlege for høg organisasjonsgrad, dei bør òg sjølve bidra til å oppretthalda den høge graden av organisering. Det vil Arbeidarpartiet, men det vil så langt ikkje Høgre, Framstegspartiet eller Venstre. Dette seier eg fordi eg spurde statsminister og Høgre-partileiar Erna Solberg om desse tinga her på Stortinget den 7. februar. Då sa ho:

«Egne tiltak, utover dem vi har i dag, mener regjeringen ikke er nødvendig.» Det er me ueinige i.

Ofte når me tek opp desse tinga, er responsen nettopp at det må organisasjonane ordna sjølve. Dei må gjera seg meir attraktive, dei må rekruttera fleire. Det må dei sjølvsagt, men sidan høg organisasjonsgrad er eit gode for samfunnet som heilskap, er det òg ei felles oppgåve for oss politisk å bidra til å auka han. Eg tillèt meg difor å påpeika nokre måtar å auka organisasjonsgraden på som myndigheitene kan vera med og bidra til.

1. Respekt for partssamarbeidet. Det vil eg påstå at regjeringa ikkje viser. Det såg me allereie under endringane av arbeidsmiljølova i 2015 – ei samla arbeidstakerside og fleire på arbeidsgjevarsida var imot. Likevel vart endringane tvinga igjennom av regjeringa. Og her er poenget: Når regjeringa ikkje respekterer partssamarbeidet, svekkjer det òg betydninga av det organiserte arbeidslivet. Det ville aldri falle Arbeidarpartiet inn å opptre på den måten. Når ein gjennomfører store endringar i arbeidslivet, bør ein gjennomføra dei i samarbeid med partane, og motførestillingar frå partane bør ein lytta til. Me såg eit nytt eksempel no nyleg, då regjeringa sette ned ei ekspertgruppe for å kjempa mot eit useriøst arbeidsliv. Då fekk partane i arbeidslivet ikkje vera med. Byggenæringens Landsforening og Fellesforbundet har til og med sendt eit felles brev til regjeringa. Partane står med andre ord saman i denne saka. Det er regjeringa som har valt å distansera seg og halda dei utanfor.
2. Å fjerna hinder mot organisering, som usikre tilsetjingskontraktar og ein utstrekt bruk av innleigd

arbeidskraft. Arbeidarpartiet vil ha slutt på såkalla faste tilsetjingar utan løn mellom oppdrag. Me ønskjer å fjerna det generelle høvet til mellombels tilsetjing, som både er unødvendig, og som Institutt for samfunnsforskning nyleg har dokumentert. Det er snakk om folk som elles ville vore fast tilsette, som no i staden vert mellombels tilsette. Dette er viktig. Me har òg mange eksempel på folk som har vore innleigde, og som opplever at dei vert straffa om dei tek opp kritikkverdige forhold, eller om dei viser engasjement som tillitsvalde eller interesse for fagforeiningsarbeid. Straffa er ganske enkelt at dei ikkje vert leigde inn igjen – anten for ei stund, eller ikkje i det heile. Med andre ord er denne typen tilsetjingsformer eit hinder mot organisering.

3. Å styrkja verkemidla til fagorganisasjonane. Det kan ei regjering gjera. Då bruker ein f.eks. lovverket til å styrkja den juridiske posisjonen til fagorganisasjonane, f.eks. gjennom kollektiv søksmålsrett. Det er eit verktøy som kan vera med og hindra sosial dumping, sikra lik arbeidstid og ikkje minst sikra at innleigde arbeidstakarar òg følgjer dei HMS-krava som til kvar tid gjeld. Fagorganisasjonar melder at då dei tidlegare hadde denne retten, bidrog det til å løysa konflikhtar før domstolane. Berre det at dei hadde denne retten, gjorde altså at arbeidsgjevarane visste at dei kunne hamna i domstolen, og det gjorde at det vart lettare å finna løysingar – før ein nådde dette punktet.
4. Å auka kunnskapen om det organiserte arbeidslivet. Her opplever me heldigvis at det er brei politisk einighet. Sjølv regjeringsspartia meiner det er fint at skuleungdomar lærer noko om betydninga av det organiserte arbeidslivet. Men eg må innrømme at eg ikkje kan sjå at det har skjedd så mykje. Er dette noko som er omsett i handling, og kva har i så fall regjeringa gjort for å få til dette? Eg tillèt meg samtidig å føreslå at det burde vera ein større del av introduksjonsprogramma og norskopplæringa for innvandrarane, når me veit at organisasjonsgraden er lågare blant innvandrarar, og når me veit at manglande meistring i språk og lite nettverk gjer at ein er ekstra sårbar. Då er kunnskapar om korleis me gjer ting i Noreg, viktig.
5. Å auka frådraget for fagforeiningskontingenten. Det ønskjer LO, Unio, YS og Akademikerne, og det er ein god idé. Det viser at me meiner at fagforeiningsmedlemskap er viktig, faktisk så viktig at myndigheitene vil stimulera til det òg økonomisk. Frådrag eller skatteuttak er jo elles eit verkemiddel som denne regjeringa ikkje er framand for å bruka når det gagnar dei som har mest frå før.

Dette er fem eksempel på initiativ som myndigheitene kan ta, og det er eksempel på ting som Arbeidarpartiet ville ha gjort.

Statsråd Anniken Hauglie [16:13:46]: La meg aller først takke representanten Tajik for å sette et viktig spørsmål på dagsordenen.

Jeg deler representantens syn på betydningen av å ha et organisert arbeidsliv. Det er viktig for medvirkning og samarbeid på arbeidsplassen, i utviklingen av de enkelte næringer og i samfunnet som helhet.

Regjeringen vil, i tråd med regjeringsplattformen, legge til rette for et organisert arbeidsliv og et velfungerende og effektivt trepartssamarbeid. Vi ønsker å bidra til å videreutvikle det beste i den norske modellen. Det er en konkurransefordel for Norge at vi har et likestilt og inkluderende arbeidsliv med høy organisasjonsgrad.

I vårt arbeidsliv er det flere organiserte arbeidstakere og bedrifter enn i de fleste andre europeiske land, men vi har en lavere organisasjonsgrad enn våre nordiske naboland. Slik har det mer eller mindre alltid vært. En av årsakene kan være at vi har mange små bedrifter, hvor det ikke har vært samme tradisjon for å organisere seg.

Et interessant utviklingstrekk som ikke har fått så mye oppmerksomhet, er at de private bedriftenes organisasjonsgrad har økt betydelig – fra 50 pst. på 1980-tallet til om lag 67 pst. i dag. Dette bidrar til å styrke det organiserte arbeidslivet. Flere forskere som har studert virkemåten til den norske modellen, legger vekt på betydningen av at vi har organiserte arbeidsgivere. Det må som kjent to parter til for å skape samarbeid.

Jeg er opptatt av at vi må ha et godt kunnskapsgrunnlag for arbeidslivspolitikken. Arbeids- og sosialdepartementet har over flere år fått gjennomført et forskningsprosjekt om hvordan organisasjonsgraden og tariffavtaledekningen utvikler seg. Fafo, som er ansvarlig for prosjektet, har gått gjennom tallgrunnlaget på nytt og kommet fram til et noe lavere anslag enn tidligere. Ifølge deres tall var organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv 50,4 pst. i 2006. Ti år senere var den 49 pst. Det i seg selv er ingen dramatisk endring, noe også LO-leder Hans-Christian Gabrielsen nylig uttalte til NRK.

Hovedutfordringen er at sysselsettingen øker mest innen privat tjenesteyting. Dette er samtidig den delen av arbeidslivet hvor det har vært minst vanlig å være medlem i en arbeidslivsorganisasjon. Ikke minst for organisasjonene selv er det en utfordring å nå fram til arbeidstakere i bransjer og virksomheter med lite tradisjon for organisering. Samtidig må det også være oppmuntrende at en ny kartlegging utført av Arbeidsforskningsinstituttet og Fafo viser at så mange som fire av ti uorganiserte oppgir at de kan være interessert i å organisere seg. Unge arbeidstakere er de som viser størst in-

teresse. Vi vet at den unge generasjonen er opptatt av utviklingsmuligheter og kompetanseutvikling. Jeg tror derfor at de fagforeningene som jobber systematisk og strategisk for å styrke medlemmenes kompetansemuligheter, også er de som vil lykkes i å tiltrekke seg nye medlemmer.

De utfordringene vi finner i utsatte bransjer og næringer, må takles i samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet. Derfor har vi invitert til trepartssamarbeid i bransjeprogrammene innenfor renhold, uteliv og transport. Informasjonstiltak for å fremme organisering er blant temaene som er på agendaen i disse bransjeprogrammene. Våren 2015 ble det etablert en arena for å styrke den politiske dialogen mellom departementet og partene i programmene.

Hovedorganisasjonene på arbeidstakersiden har gått sammen om en felles innsats for økt organisasjonsgrad. De samarbeider nå om en kartlegging for å finne ut mer om årsakene til at arbeidstakere ikke organiserer seg. De planlegger informasjonstiltak og vil se på hvordan de kan samarbeide med de andre partene i arbeidslivet for å øke organiseringen.

NHO har på sin side tatt til orde for å styrke det organiserte arbeidslivet som et av sine anbefalte tiltak for å bekjempe arbeidslivskriminalitet.

Dette er gode initiativ. Jeg har invitert partene til å følge opp temaet på det førstkommende møtet i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd 6. mars – altså tirsdag til uken.

Regjeringen legger vekt på å ha dialog med alle organisasjonene i arbeidslivet. Selv om det kan være uenighet i enkeltsaker, er det en grunnleggende enighet om verdien av å samarbeide. Innenfor trepartssamarbeidet har vi de siste årene inngått en avtale om inkluderende arbeidsliv, utarbeidet en strategi mot arbeidslivskriminalitet, vi har samlet oss om et hurtigspor for å inkludere flyktninger i arbeidslivet og fornyet samfunnskontrakten for flere læreplasser i videregående opplæring. Trepartssamarbeidet er etter min vurdering myndighetenes viktigste bidrag til å fremme et organisert arbeidsliv.

I forbindelse med lønnsdannelsen blir det tydelig at samfunnet som helhet har mye å tjene på å ha et godt organisert arbeidsliv. Holden III-utvalget uttrykte dette på en god måte:

«For å opprettholde en koordinert lønnsdannelse må den vedlikeholdes både av institusjonene i inntektspolitikken og organisasjonene selv. Høy organisasjonsgrad kan lette koordineringen og gi en lønnsdannelse som bedre ivaretar hensynet til høy sysselsetting og lav ledighet. Både partene og myndighetene må støtte opp om koordineringen.»

Vi har et godt utgangspunkt. Nærmere 70 pst. av alle arbeidstakere arbeider i virksomheter som er dekket av

tariffavtale. I tillegg er det sannsynligvis enda flere virksomheter som frivillig følger opp de lønns- og arbeidsvilkår som partene forhandler fram, eller som følger dem fordi det kreves i offentlige anskaffelser.

Oppslutningen om organisasjonene på både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden er et fundament for å sikre et seriøst arbeidsliv. Vi har en felles interesse av å bekjempe dem som vil undergrave det.

Utfordringene for organisasjonene i arbeidslivet er å synliggjøre hvilken betydning det har for den enkelte og for samfunnet å være medlem. Det handler om å gjøre seg relevante og møte vår tids utfordringer med nye arbeidsformer og relevante tilbud.

Myndighetene skal bidra med sitt, ikke minst når det gjelder samarbeid med organisasjonene om å løse viktige samfunnsutfordringer. Jeg ser fram til videre dialog om disse viktige spørsmålene.

Hadia Tajik (A) [16:20:49]: Eg takkar statsråden for svaret.

Eg registrerer at statsråden innleidde med å seia at regjeringa i Jeløya-plattformen understrekar at ein vil leggja til rette for trepartssamarbeidet og det organiserte arbeidslivet. Men det var vanskeleg å identifisera i dette innlegget akkurat kva regjeringa har tenkt å gjera. Statsråden gav nokre enkle eksempel, ho påpeikte at dei ønskjer eit godt kunnskapsgrunnlag, at dei ønskjer kartlegging. Det synest eg er heilt fint – det handlar om å få kunnskap på bordet. Det opplever eg at alle parti er einige om, og på sett og vis skulle det berre mangla at ein aukar kunnskapsgrunnlaget her.

Ein annan ting eg merka meg, var bransjeprogram innanfor enkelte sektorar. Det synest eg òg er fint, men det skulle strengt tatt berre mangla. Det er nokre sektorar som er spesielt utsette for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, og mange av oss har vore pådrivarar for å oppretta slike bransjeprogram. Det vart også nemnt at Arbeidslivspolitisk råd den 6. mars skal snakka om desse tinga. Det òg er fint, men det skulle berre mangla.

Og det var det – det var det me fekk høyra av tiltak og initiativ. Så eg vil gjerne spørja rett ut: Er det riktig forstått at statsråden ikkje har nokon planar om å setja i verk nye tiltak for å auka organisasjonsgraden?

Utover desse tinga vart det stort sett berre gjeve beskrivingar av kva organisasjonane sjølve kan gjera, og kva som er utfordringane deira. Eg merkar meg òg at statsråden ikkje tok opp kritikken som er komen frå Fellesforbundet og Byggenæringens Landsforening, om at dei ikkje har vore involverte i ein viktig del av arbeidet mot sosial dumping. Eg skulle gjerne ha høyrte statsråden ta for seg korleis ho har tenkt å handtera den kritikken frå desse to viktige aktørane.

Det siste eg har lyst til å seia, er at me dei siste åtte åra har sett at sysselsetjinga har falle med 4 prosentpoeng. Den vesle veksten me har sett innanfor sysselsetjing i det siste, er i all hovudsak isolert til bygg og anlegg, og til utleige av arbeidskraft. Då veit me samtidig at dette er dei bransjane der me har størst problem med sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Det er òg dei bransjane der me har lågast organisasjonsgrad. Då veit me at det er noko som kan ramma både enkeltmenneske og familiar og arbeidslivet vårt, men på sikt er dette òg ei utvikling som vil kunna ramma produktivitsveksten til dette landet – altså evna vår til å produsera verdier som kan finansiera velferda.

Noko av det me treng no for å koma på rett kjøl, er faste, høgproduktive stillingar og trygge og kompetente arbeidstakarar, men ikkje minst treng me ein auka organisasjonsgrad i heile arbeidslivet, for å sikra at det me håper skal verta framtidig vekst, òg kjem innanfor sektorar som er trygge for folk.

Statsråd Anniken Hauglie [16:24:05]: Jeg må innrømme at jeg lyttet nøye da representanten Tajik holdt sitt hovedinnlegg og kom med flere forslag til tiltak som kunne øke organisasjonsgraden. I realiteten var ikke det spesielt spenstige forslag, og det er heller ikke slik at fordi man ikke gjør det partene til enhver tid vil, respekterer man ikke partssamarbeidet. Slik kan det ikke være – selvfølgelig respekterer vi partssamarbeidet, men det er ikke gitt at partene alltid får gjennomslag for det man ønsker, på den måten man vil.

Til det som Tajik også tok opp i sitt andre innlegg, nemlig kritikken fra Fellesforbundet om ekspertutvalget: Det er ikke slik at Fellesforbundet og BNL ikke skal bli hørt i det utvalget. De skal i aller høyeste grad involveres, men de skal involveres på en litt annen måte enn det partene selv skulle ønske. De skal delta i en referansegruppe, og de skal selvfølgelig også bli hørt underveis.

Vi har mange prosesser gående med partene i de fleste sektorer. De deltar i ulike råd og utvalg, programmer og annet for å være med på å påvirke politikken på områder som er viktige for dem, for deres medlemmer og for deres bransjer. Jeg vil tro at noe av det viktigste for en organisasjon er å få gjennomslag nok til at den også er relevant for sine medlemmer – at medlemmene ser at det å melde seg inn i denne fagforeningen betyr at en vil få reell innflytelse over områder som er viktige for en selv og ens kolleger. Her bidrar regjeringen i aller høyeste grad til å involvere organisasjoner på flere områder som er av stor betydning for medlemmene.

Men igjen mener jeg det vil være helt feil å si at én organisasjon skal kunne få veto rett over politikken til en regjering. Vi vet også at når man snakker om partene, betyr det ikke alltid at partene er helt enig seg imellom;

det kan være motstridende interesser dem imellom. Da er det viktig at også regjeringen forsøker å balansere de ulike hensynene.

Et av tiltakene som Tajik ramset opp, var det som handler om innleie. Regjeringen sendte allerede i fjor ut flere forslag til hvordan man kan begrense det. Her kommer vi tilbake til Stortinget i løpet av noen uker, så det anser jeg som utkvittert.

Det er mulig at man skal ta mer av dette inn i læreplanene. Da er vi over i et annet ansvarsområde enn mitt, dette må kunnskapsministeren svare for. Men vi vet at skal noe inn i læreplanene, er det også noe som skal ut.

Flere, til og med medlemmer i organisasjonene selv, har også påpekt at de mener – og det mener jeg er et tankekors som organisasjonene må ta inn over seg – at flere av organisasjonene oppfattes som for partipolitiske. Det må være en utfordring at medlemmene selv sier det – det må i hvert fall være et klart signal til organisasjonene, om de kanskje bør være mer nøytrale enn det medlemmene selv oppfatter dem som i dag.

Lise Christoffersen (A) [16:27:24]: Takk til interpellanten for nok en gang å utfordre arbeidsministeren på hva Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre akter å gjøre for et organisert arbeidsliv. Så langt har ikke dette stått særlig høyt på regjeringas dagsorden, dessverre. Snarere er det sann at hver gang Arbeiderpartiet har tatt opp dette spørsmålet, er det tommelen ned. Regjeringa vil ikke engasjere seg.

Interpellanten viste til statsministerens svar til henne for en måned siden: Statsministeren kunne ikke se poenget med at regjeringa skulle engasjere seg. Både statsministeren og andre representanter for Høyre har stadig gjentatt at det er organisasjonene som selv har ansvar for å gjøre seg attraktive.

I spørretimen i går fikk finansministeren spørsmål om det samme. Hun svarte veldig lite konkret – i samme gate som statsministeren – og avsluttet med å si:

«men det handler også om å sikre at de som av ulike årsaker velger ikke å være organisert, også har gode, ordnede betingelser på arbeidsplassen sin».

Det er jo i tråd med Fremskrittspartiets prinsippprogram, der det står:

«Et fritt arbeidsmarked fungerer (...) ikke godt så lenge monopollignende organisasjoner inngår avtaler sentralt for arbeidstakere og arbeidsgivere. Vi går inn for full organisasjonsfrihet, hvor retten til å være organisert skal stå like sterkt som retten til å være uorganisert.»

Fremskrittspartiet har fått god uttelling i Jeløya-erklæringen, for der kan vi lese:

«Mange arbeidstakere ønsker mer fleksibilitet for å gjøre det enklere å kombinere jobb og privatliv. Re-

gjeringen vil derfor fortsette arbeidet med å modernisere og tilpasse arbeidsmiljøloven til det arbeidslivet som både arbeidstakere og arbeidsgivere ønsker. Regjeringen anerkjenner at mange arbeidstakere velger å være uorganisert.»

Så da er jo katta egentlig ute av sekken – som den var da Stortinget behandlet Arbeiderpartiets forslag til handlingsplan nummer 5 mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet for under ett år siden. Da ble et forslag fra oss om at regjeringa i samarbeid med partene i arbeidslivet skulle finne tiltak for å øke organisasjonsgraden i det norske arbeidslivet, herunder trappe opp fagforeningsfradraget til det dobbelte, nedstemt av stortingsflertallet.

Arbeidsministeren gjentar til stadighet hvor opptatt regjeringa er av å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Nå er vel det en sannhet med modifikasjoner, for er man opptatt av å bekjempe noe, bør man jo også være opptatt av å ta i bruk de virkemidlene man har. Men både Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre har dessverre en dårlig historie i så måte, både i regjering og i opposisjon.

Under den rød-grønne regjeringa fremmet vi tre handlingsplaner mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet – handlingsplan 1 i mai 2006, handlingsplan 2 i oktober 2008, handlingsplan 3 i mai 2013. Dagens regjeringspartier stemte imot samtlige.

De stemte imot innsynsrett for tillitsvalgte, de stemte imot påseplikt og informasjonsplikt. De stemte imot å innføre norske vilkår i kommunale anbud i tråd med ILO-konvensjon 94, de stemte imot å stramme inn på arbeidsleie mellom bedrifter, de stemte imot en sjupunktsstrategi for å styrke arbeidstakerrettigheter internasjonalt, de stemte imot solidaransvar, imot regionale verneombud, de stemte imot å få den første stortingsmeldinga om et seriøst arbeidsliv i denne salen, imot kollektiv søksmålsrett, som de opphevet så fort de kom i regjering.

Under Solberg-regjeringa har stortingsflertallet stemt ned over 50 forslag til tiltak fra Arbeiderpartiet mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i våre handlingsplaner nummer 4 og 5, foruten å ha stemt imot våre forslag om særskilte tiltak innen transportnæringen, både på bakken og i lufta.

Det er ikke bare Arbeiderpartiet som er misfornøyd. Det var også Riksrevisjonen. Nå går det bedre, ifølge regjeringa sjøl, men det gjør jo ikke det. Vi kan styrke tilsyn og kontrollmyndigheter så mye vi vil. De vil aldri greie å rekke over alt. Men regionale verneombud, som høyrepartiene har stemt imot, kan det, særlig når de kan spille på lag med titusenvis av skolerte tillitsvalgte med innsynsrett og mulighet til å fremme kollektivt søksmål mot useriøse og kriminelle arbeidsgivere. Fafo har vist at tiltak mot sosial dumping virker der arbeidstakerne er

organisert. Men det evner ikke regjeringa å se, eller – kanskje verre – vil ikke se, på grunn av ideologiske skygger. Arbeidsfolk er de første som taper på det – til slutt undermineres velferden for alle.

Nils T. Bjørke hadde her teke over presidentplassen.

Heidi Nordby Lunde (H) [16:32:24]: Et godt organisert arbeidsliv er viktig for både arbeidstakere og arbeidsgivere. Et ryddig arbeidsliv med avklarte rettigheter og arbeidsforhold burde i seg selv være attraktivt for alle parter. Derfor vil jeg takke interpellanten for å ta opp denne debatten for å se på årsaker til en svakt fallende organisasjonsgrad de siste årene.

Ifølge YS' arbeidslivsbarometer føler nærmere én av tre uorganiserte at fagforeningene ikke ivaretar deres interesser – én av tre. I samme arbeidslivsundersøkelse svarer hele 39 pst. at fagforeningene er for tett koblet til politiske partier. Det siste bør være et tankekors for interpellanten, det første bør være et tankekors for organisasjonene.

Samtidig er det mye som kan tyde på at norsk arbeidsliv hovedsakelig er trygt, ryddig og anstendig. En ansatt i Steam Kaffebær ved Egertorget svarte da VG spurte i januar i år:

«Jeg vil gjerne være organisert, men det er ikke så naturlig i en privateid og relativt liten kjede, hvor vi opplever at vi behandles bra.»

Hun fortalte at den private kjeden hadde lønn etter tariff og bransjens beste arbeidstid. De såkalte gratispassasjerene er kanskje trepartssamarbeidets ektefødte barn – vi har fått det trygge arbeidslivet vi ville ha, hvor folk flest føler seg ivaretatt.

De fleste norske næringslivseiere og arbeidsgivere er anstendige og ønsker ryddige arbeidsforhold, om ikke av hensyn til sine ansatte, selv om jeg har tro på at det er tilfellet, så i hvert fall av hensyn til bunnlinja. Fornøyde ansatte er mer produktive og lojale, noe som gir bedre inntjening. Et anstendig og ryddig arbeidsliv skal og må lønne seg for alle parter. Derfor er det viktig at vi følger opp politisk med oppdaterte lover og reguleringer og slår hardt ned på arbeidslivskriminalitet og useriøse virksomheter som utnytter mennesker og undergraver seriøse aktører. Det mener jeg denne regjeringen gjør.

Men når én av tre ikke føler at fagforeningene ivaretar deres interesser, er det da en politisk oppgave å senke terskelen for dem, eller å løse opp den sterke partitilknytningen som nesten 40 pst. av de uorganiserte oppfatter som et problem?

Vi har fagforeninger og arbeidsgiverorganisasjoner som opplever medlemsvekst. Unio har hatt en jevn vekst de siste årene, og NHO-foreningen Abelia forteller at mer enn 60 gründerbedrifter meldte seg inn hos dem

i løpet av bare et par måneder. Disse gründerbedriftene står for framtidens arbeidsplasser, men snakker fagforeningene til framtidens arbeidstakere?

Det er ikke sikkert at arbeidstakere i teknologiorienterte kunnskapsbedrifter føler at organisasjoner som går til generalstreik mot moderate endringer i arbeidsmiljøloven, appellerer til dem, ei heller de som står på plenen foran Stortinget og viser fingeren til en statsråd de er uenige med.

Likevel mener jeg at partene i arbeidslivet har et stort potensial i det moderne arbeidslivet. Det kan være lover og reguleringer som står i veien for å skape nye arbeidsplasser, der det lønner seg å være flere sammen for å få endret disse. Det kan være lover og reguleringer som gjør det vanskelig å kombinere familie og arbeidsliv gjennom turnusordninger som f.eks. ikke er tilpasset å ha barna annen hver helg. Det er mange grunner til å være organisert, bl.a. fordi staten, som er en av partene i arbeidslivet, ikke alltid har rett.

I fjor skrev LO-Aktuelt om 25 forslag for å øke organisasjonsgraden. Ett av dem var å profesjonalisere rekrutteringsarbeidet, altså å stille spørsmålet: «Vil du bli medlem av fagforeningen vår?» Når fagforeningene ikke engang spør om folk vil bli medlem, synes jeg det er litt spesielt å be om politiske virkemidler for å få det til.

Når det gjelder LO, skrev NRK at litt lavere organisasjonsgrad knapt høstet et skuldertrekk fra LO-leder Hans-Christian Gabrielsen. Han påpekte at det på 1970-tallet var 51,5 pst. som var organisert, i dag er det 49,1 pst. Som han sa: «Det er ingen dramatisk og stor nedgang vi snakker om.»

Men når det er sagt, er det alvorlig når et lite mindretall, 2 pst., sier at de ikke tør å fagorganisere seg av frykt for negative reaksjoner fra arbeidsgiveren. Organisasjonsfrihet betyr frihet til ikke å organisere seg så vel som frihet til å organisere seg, og begge skal respekteres. Men ikke å organisere seg fordi man er redd for negative reaksjoner, er et signal om at noe er galt. Vi skal huske på, og være takknemlige for, at det ofte er fagforeningene og deres medlemmer som fungerer som varslere av useriøse aktører og uryddige arbeidsforhold. Det er også derfor samspillet mellom arbeidsgiverorganisasjonene og arbeidstakerorganisasjonene er så viktig. De har en gjensidig interesse av at aktører som undergraver et seriøst og anstendig arbeidsliv, blir avdekket og fulgt opp.

Jeg mener regjeringen tar partene i arbeidslivet seriøst, noe som er synlig både i dialogen med partene og i saker som bekjempelse av arbeidslivskriminalitet. At det har blitt opprettet hele syv sentre til å bekjempe arbeidslivskriminalitet på under fem år, mener jeg viser dette. At vi ikke er enig i alle saker, som kollektiv søksmålsrett, handler om respekt for dem som ikke vil la seg misbruke i konflikter de ikke nødvendigvis er enig i. Det

burde også være et tankekors for fagforeningene som ønsker flere medlemmer.

Erlend Wiborg (FrP) [16:37:31]: Jeg tror det er viktig å heve blikket litt og ta inn over seg realitetene. Det er at norsk arbeidsliv i all hovedsak fungerer godt. Det er et godt forhold mellom arbeidsgivere og arbeidstakere på de aller, aller fleste arbeidsplasser, både på arbeidsplasser der folk velger å være organisert, og på arbeidsplasser der folk velger ikke å være organisert.

Både Fremskrittspartiet og jeg er enig i at det er bra at Norge har en høy organisasjonsgrad, og jeg tror at for de fleste er det fornuftig å være organisert. Men så velger folk forskjellig – noen har også gode grunner til ikke å være organisert, og det er noe vi må respektere. Ansvar for eventuelt å øke organisasjonsgraden må selvfølgelig ligge hos partene selv, hos de organisasjonene som ønsker å få enda flere medlemmer.

Representanten Lise Christoffersen hadde en utmerket opplesning her fra både Fremskrittspartiets program og Jeløya-plattformen. Jeg synes hun tar opp viktige momenter der, og jeg kunne gjerne tenkt meg at hun fortsatte opplesningen. Men siden hun først leste litt fra Fremskrittspartiets program, tenkte jeg likeledes å lese hva den daværende, rød-grønne regjeringen kom med i Meld. St. 29 fra 26. august 2011. På side 156 i denne stortingsmeldingen fra den rød-grønne regjeringen står det:

«Eit tillitsbasert og effektivt partssamarbeid med høg legitimitet føreset oppslutning om organisasjonane. Likeins er det ei viktig side ved demokratiet vårt at arbeidstakarar og arbeidsgivarar skal stå fritt til å stifte og drive organisasjonar, og fritt kunne slutte seg til den organisasjonen dei ønskjer, eller la vere å organisere seg. Styresmaktene har ansvar for å leggje til rette for eit godt arbeidsliv for alle arbeidstakarar og arbeidsgivarar – både organiserte og uorganiserte.»

Jeg synes dette er en god formulering fra den rød-grønne regjeringen, for vi som politikere har faktisk et ansvar for å ivareta alle arbeidstakere i Norge, uavhengig av om man velger å være organisert eller ikke. Vi skal lage rammeverket som gjør at det er trygt å gå på jobb i Norge, at det skal være anstendige lønns- og arbeidsforhold, helt uavhengig av om man er organisert eller ikke. Da synes jeg det er litt spesielt – særlig ut fra historien til Arbeiderpartiet, som opprinnelig ønsket å stå opp for arbeidstakerne som var nederst ved bordet – at det har endret seg til at man kun skal fokusere på den delen av befolkningen som er organisert.

Jeg tror det er mange grunner til at organisasjonsgraden synker. Arbeiderpartiet tar stadig opp fagforeningsfradraget, at det er det ultimate. Arbeiderpartiet påpekte det også i valgkampen og fikk kritikk fra NRK Detektor,

som ettergikk påstanden – f.eks. uttalte forsker Kristine Nergaard i Fafo at det finnes ingen forskning, slik Arbeiderpartiet hevder, på at det er en sammenheng mellom organisasjonsgraden og fagforeningsfradraget.

Jeg tror det er flere grep flere av fagforeningene selv kan gjøre for å øke antall medlemmer. Det ene er, som representanten Nordby Lunde var inne på, å se til de organisasjonene som lykkes, men jeg tror også det handler om de tilbagemeldingene man får. Ta f.eks. LOs medlemmer – det var 38,4 pst. av LO-medlemmene som stemte på Arbeiderpartiet, de resterende stemte på andre partier. Allikevel mottok Arbeiderpartiet i valgkampåret 2017 26 815 452 kr i partistøtte fra arbeidstakerorganisasjoner. Veldig mange opplever at Arbeiderpartiet lar seg styre av LO, og at LO har et mål om å hjelpe Arbeiderpartiet mer enn å hjelpe den jevne arbeidstaker. Jeg tror det er dit man bør rette mye av oppmerksomheten hvis man ønsker en høyere organisasjonsgrad.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [16:42:44]: Jeg vil takke representanten Hadia Tajik for en svært viktig interpellasjon.

Det er en dramatisk reduksjon i organisasjonsgraden i privat næringsliv på ansattssida. Siden 1994 har det gått stadig nedover, og dette er utrolig negativt for et seriøst arbeidsliv. Riksrevisjonen – alle – påpeker det, og det som er utviklingen i praksis, er sterkere enn det som hittil har kommet fram i statistikkene. Jeg vil understreke at dette gir en ubalanse i maktforholdene til de ansattes ulempe. Vi må aldri glemme at arbeidsgiveren har styringsrett. Hvis ikke arbeidsgiveren da har en anstendig, sterk og faglig ordentlig motpart, får vi en ubalanse til den ansattes ulempe. Det er en utrygghet som brer seg til stadig flere yrkesgrupper, og vi har en enorm jobb som folkevalgte i å korrigere markedskreftene, korrigere innholdet i den private eiendomsretten, slik at vi får balanserte maktforhold.

Senterpartiet vil øke respekten for partssamarbeidet. Regjeringa nedsetter nå ekspertutvalg uten folk fra arbeids- og næringslivet. Oppfølging av tiltak fra «Enkelt å være seriøs» i bygg- og anleggsbransjen er et veldig godt eksempel. Opposisjonen her i Stortinget må nå samle seg og kreve at fagfolk med skoa på blir med. Det er helt uhørt om ikke det skjer, for det er både fra arbeidsgiversida og fra arbeidstakersida en best kjenner hvordan dette skjer, og hvilke virkemidler de useriøse bruker. Det er på alle måter uklokt, det som regjeringa nå gjør.

Et velorganisert arbeidsliv er en forutsetning for et trygt familieliv. Jeg ser dessverre at ingen fra Kristelig Folkeparti har meldt seg i denne debatten. Jeg vil appellere til Kristelig Folkeparti om å tenke igjennom hvordan et velorganisert arbeidsliv har sammenheng med

og er forutsetningen for et trygt familieliv. Folk må vite i god tid når de har fri fra arbeidet. En må ha trygghet for arbeid og dermed trygghet for lønn. Det er behov for flere faste ansettelser. Vi må få definert fast ansettelse. Vi må få gjort det ulovlig å ha slike ansettelsesforhold som NHO Service og Handel driver med, nemlig fast ansettelse uten lønn mellom oppdrag. Vi må innskrenke de midlertidige ansettelsene. Vi må innskrenke lovlig bruk av bemanningsselskaper.

Stortingets viktigste oppgave når det gjelder organisering, er å sikre den fulle sysselsettingen, sikre balansen mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft, slik at også de av oss som ikke har full arbeidsevne, får en mulighet til å delta i arbeidslivet. Det er umulig å realisere med fri arbeidsinnvandring fra EØS-området. EØS undergraver både full sysselsetting og norske lønns- og arbeidsvilkår. Senterpartiet arbeider systematisk for å komme vekk fra fri arbeidsinnvandring, til regulert arbeidsinnvandring, hvor det kreves fast jobb på norske lønns- og arbeidsvilkår og bolig før arbeidstillatelse blir gitt.

Senterpartiet er positive til å gjøre fagorganisering billigere for folk ved at fagforeningskontingentbeløpet som gir fradrag i inntekt, økes. Jeg kan gjerne stille meg bak det som den rød-grønne regjeringa sa, og som representanten Wiborg var inne på, at det må være opp til den enkelte, være fritt, om en vil organisere seg eller ikke, men jeg vil sterkt understreke at vi som folkevalgte må legge til rette for at de ansatte skal se en fordel ved å organisere seg. Det skal være lønnsomhet ved å organisere seg. De som organiserer seg, skal komme bedre ut. Det er noe av det sentrale i det spørsmålet vi står overfor.

Det er viktig at vi får sterkere fagorganiseringer både på arbeidstakersida, på arbeidsgiversida og blant de sjølstendige, og det er viktig at fagorganisasjonene er saklig og faglig sterke. Jeg vil understreke at vi skal være partipolitisk uavhengige når fagorganisasjoner og politiske partier er enige i sak. Når de er enige i sak, må fagorganisasjonene støtte de partiene som går for det samme standpunktet. Tidligere leder i Fagforbundet, Jan Davidsen, har på en forbilledlig måte gjennomført dette i praksis, og det er noe som mange har mye å lære av.

Jeg vil til slutt si at alle vil tjene på en høyere organisasjonsgrad. Senterpartiet arbeider for at flere skal bli organisert. Det å øke organiseringen i privat sektor med 10 pst. er ikke noe urealistisk mål.

Solfrid Lerbrekk (SV) [16:47:56]: Eg vil begynna med å takka representanten Tajik for å reisa ein veldig viktig debatt. Eg er i veldig stor grad enig i dei forslaga til tiltak som Tajik nemnde.

Me i SV ser med stor bekymring på at organisasjonsgraden i Noreg fell. Spesielt gjeld dette nye bransjar, som

tenesteytande sektor og it-bransjen, f.eks., men me ser òg ei brutalisering overfor unge arbeidstakarar som vel å organisera seg, bl.a. hos velferdsprofitørar i barnevernet. Eg vil sitera ei eg snakka med for eit par dagar sidan. Ho jobbar i det private barnevernet. Eg spurde om ho var organisert, og ho svarte: «Ja, men det er hemmeleg, for eg ser korleis sjefane behandlar og snakkar til dei som er opent medlem av klubben.»

Ein av dei tydelegaste trendane me ser, er at tilsette i bemanningsbyrå og dei som har andre former for mellombelse kontraktar, ikkje organiserer seg. Dette har no vorte så tydeleg at fagforeiningane seier at fast tilsetjing er ein føresetnad for å tora å organisera seg i dagens arbeidsmarknad. Det er ikkje rart. Når ein person berre får mellombelse kontraktar og er prisgjeven velviljen til sjefen, gjer ein så klart alt for å få vidare jobb og inntekt.

Det er utruleg synd, for det er gjerne dei personane som er i ei utrygg stilling, som spesielt har behov for ein klubb i ryggen. Dette er grunnen til at me i SV går inn for å gjeninnføra kollektiv søksmålsrett og å leggja riktige tariffavtaler til grunn for å ha tilgang til innleige. Dette er noko som vil bidra til auka organisasjonsgrad.

Innleige av arbeidskraft representerer ein betydeleg del av det som vert avdekt som arbeidslivskriminalitet. Regjeringa seier klart og tydeleg i plattformen si at eit organisert arbeidsliv er ein konkurransefordel for Noreg. Då er det merkeleg at regjeringa vel å anerkjenne dei som ikkje er med i ei fagforeining.

Organisering i arbeidslivet er eit av dei aller beste verktøya for å få bukt med arbeidslivskriminalitet, men òg for å få eit samfunn med små forskjellar. Det er på tide å ta politiske grep no for å bidra til å auka organisasjonsgraden.

Bjørnar Moxnes (R) [16:51:25]: I plattformen fra Jeløya gikk regjeringen til det absurde skritt å skrive inn at de anerkjenner dem som velger ikke å være fagorganisert. Det skjer samtidig som organisasjonsgraden har falt til under 50 pst. Vi får berømme de borgerlige for en usedvanlig dårlig timing med plattformen sin. Signalet som regjeringen sender ut med dette, er naturligvis svært urovekkende.

Vi i Rødt er glade for at vi fikk flertall for at regjeringen må fremme en sak til Stortinget med forslag som kan bidra til å øke organisasjonsgraden. Nå må regjeringen levere på det og ikke bare peke på fagbevegelsen.

Frontfagsmodellen handler om at fagbevegelsen samordner lønnskrav for at bedriftene skal være konkurransedyktige. Men nå ser vi at eierne stikker av med en stadig større del av kaka – ifølge ferske tall som LO la fram denne uken. Hvorfor skal fagbevegelsen fortsette å holde igjen når eierne tar en stadig større del av verdi-

skapingen og regjeringen ikke legger til rette for økt organisering?

Innen varehandel ser vi at det er lav organisasjonsgrad. Et eksempel på det er Rema 1000. Odd Reitan er blitt en av Norges aller rikeste på Rema-butikkene, mens de ansatte er blant Norges dårligst betalte. De ansatte har i aller høyeste grad gjort sitt for å skape de verdiene Reitan lever av, men de får ikke sin rettmessige andel av verdiene. Reitan slipper å møte til lønnsforhandlinger, bl.a. fordi de fleste av Rema-butikkene ikke er eid direkte av ham. Denne franchise-modellen er et typisk eksempel på en organisering av arbeidslivet som ikke tilrettelegger for bedriftsdemokrati, deltakelse eller påvirkning for de ansatte, noe som er selve målet med fagorganisering.

Etter streiken i hotell- og restaurantbransjen fikk de ansatte endelig lokal forhandlingsrett. Det var en viktig seier. Men i de lokale forhandlingene fikk de ansatte null kroner i tillegg. Eierne av disse hotellkjedene er blant Norges aller rikeste: Olav Thon, Petter Stordalen og Christian Ringnes. Hva vil regjeringen bidra med for at de reelle arbeidsgiverne og eierne må møte ved forhandlingsbordet når fagbevegelsen organiserer og forhandler?

Fagbevegelsen sier selv at løsarbeidere og midlertidighet er det største hinderet for økt organisering. Dette er en gruppe arbeidstakere som regjeringen selv har satt i en sårbar og avhengig posisjon der få tør å organisere seg. Hva gjør regjeringen for å få ned andelen innleide og andelen midlertidig ansatte?

LOs nestleder, Peggy Hessen Følsvik, skrev noe klokt i Dagsavisen før jul. Hun skrev:

«Sammen med arbeidsgiverorganisasjonene spiller fagbevegelsen en avgjørende rolle i utformingen av lover og regelverk som styrer vilkår i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. At arbeidslivets parter er en så integrert del av samfunnsstrukturen og er med på å ta et så stort samfunnsansvar, har bidratt til likestilling, omstillingsevne og produktivitet. Det er avgjørende for den nordiske modellens framtid at våre politikere forsvare og utvikler nettopp dette.»

Mener egentlig regjeringen at fagbevegelsen spiller en positiv rolle for å øke produktiviteten i Norge? Hvis svaret er ja, hva vil da regjeringen gjøre for å øke organisasjonsgraden og sikre at fagbevegelsen er en sterk og viktig samfunnsaktør i Norge framover?

De har ikke valgt å øke fagforeningsfradraget, selv om prisene ellers i samfunnet øker. Det første de gjorde da de overtok, var å vrake et viktig verktøy for fagbevegelsen, nemlig den kollektive søksmålsretten. Og regjeringspartiene gikk imot alle forslagene om regulering av og forbud mot bemanningsbransjen innen bl.a. byggebransjen, i Oslofjordområdet. Dette er forslag som kan

rydde opp i arbeidslivet og gi flere organiserte arbeidere, og det går altså regjeringen imot. Det er et tydelig signal til landets organiserte arbeidere.

Bente Stein Mathisen (H) [16:56:42]: Jeg vil også takke interpellanten for å ha reist en veldig viktig sak. Den nordiske – eller norske – arbeidslivsmodellen kjenne- tegnes av et godt organisert arbeidsliv, noe vi er stolte av på både høyre- og venstresiden i norsk politikk. Vi har en lang og god tradisjon og erfaring med en sterk fagbevegelse i tett samarbeid med en sentralisert arbeidsgiverorganisering, og også en tradisjon for politisk konsensus mellom de store politiske partiene. Det er viktig. Det dreier seg om sosialt ansvar, om partenes gjensidige anerkjennelse av rettigheter og plikter – plikter som ikke bare gjelder lov- og avtaleverket, men også om hva vi mener er det beste for landet vårt. Det dreier seg om verdiskaping, og det dreier seg også om arbeid mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Konsensus og kompromisser mellom partene, mellom arbeid og kapital, bygger på partenes tillit til hverandre når det gjelder både vekt på likhet og praktisering av lov- og avtaleverket.

Noe som irriterer meg litt, er at venstresiden hele tiden prøver å innbille folk at Høyre egentlig vil fagforeningene til livs. Denne retorikken har jeg møtt mye i debatter. Det er misvisende, og jeg er lei av å bli tillagt meninger og holdninger jeg faktisk ikke har, og som heller ikke partiet har. Vi er positive til fagforeninger, og vi er enige med Arbeiderpartiet her. Vi ønsker også høyere og økende organisering i arbeidslivet. Jeg var selv fagorganisert i over 30 år før jeg ble valgt inn på Stortinget, og jeg har hatt tillitsverv og vært aktiv i min fagforening. Høyre mener det er viktig å hegne om den norske arbeidslivsmodellen og bygge videre på det vi har bygget opp. Trepartssamarbeidet er viktig.

Interpellanten er bekymret for nedgangen i organisasjonsgraden i arbeidslivet. Det er flere av oss. Hun spør hva regjeringen vil bidra med for å snu denne trenden. Jeg mener at Arbeiderpartiet kanskje bør gå litt i seg selv, kanskje sitter de på noe av løsningen. De bør undersøke og spørre hvorfor arbeidsfolk ikke vil organisere seg i fagforeninger under LO.

Jeg har et konkret eksempel å vise til. Rett før sommeren i fjor ble jeg invitert til å holde et innlegg på Fellesorganisasjonens kommunalkonferanse, som ble holdt på Gardermoen. Jeg satt da i arbeids- og sosialkomiteen. Da jeg kom dit, ble jeg møtt med kjempeplakater som hang hele veien, overalt, med overskriften «Ny regjering – ny retning» og en masse uimotsagte politisk fargede påstander om regjeringens arbeidslivspolitik. Jeg må si jeg lurte på om jeg hadde kommet feil, om jeg var blitt invitert til Arbeiderpartiets valgkamp-kick-off. Jeg had-

de aldri trodd at det var et så sterkt samrøre mellom fagforeningene i LO og Arbeiderpartiet. Jeg visste jo at det var tette bånd, men at det var så integrert, var en overraskelse for meg. Jeg kunne ikke la være å kommentere det i innlegget mitt, og jeg fikk faktisk flere tilbakemeldinger fra tillitsvalgte som syntes det var bra at jeg sa fra om det, for de syntes selv det var problematisk. De sa rett ut at det tette båndet mellom Arbeiderpartiet og LO var en hemsko for rekruttering av arbeidstakere med et annet politisk ståsted, og det skjønner jeg faktisk. Jeg må si for egen del at hvis Sykepleierforbundet, som jeg har vært medlem av, hadde vært linket opp til et politisk parti på denne måten, hadde jeg aldri vært medlem der.

Avslutningsvis vil jeg si at jeg tror ikke det handler om å øke fagforeningsfradraget for å få til en høyere organisasjonsgrad, som flere har vært inne på her. Det skjedde ikke noen nevneverdig økning da den rød-grønne regjeringen gjorde det da de satt med makten. Det er nok flere andre faktorer som spiller inn. En av de viktigste tror jeg faktisk Arbeiderpartiet sitter med nøkkelen til selv.

Hanne Dyveke Søttar (FrP) [17:00:41]: I februar i år deltok jeg på årskonferansen til NHO i Nordland. Temaet var «Verdien av arbeid», og et av foredragene het «Partssamarbeidet – suksessmodell for nærings- og samfunnsutvikling i Norge».

Det er vel ingen tvil om at de fleste av oss ønsker et likestilt og inkluderende arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Men det kan jo bli litt vanskelig å sitte på en krakk med tre bein hvis det ene beinet er mye kortere enn de andre. Så bare å se på arbeidstakerne og deres organisasjonsgrad synes jeg blir litt feil. Man må se på helheten i det.

I Meld. St. 29 for 2010–2011 skrev den rød-grønne regjeringen at det er en viktig side ved demokratiet at både arbeidstakere og arbeidsgivere skal stå fritt til å stifte og til å drifte organisasjoner. Man skal stå fritt til å velge den organisasjonen man vil, og man skal også stå fritt til å velge ikke å organisere seg.

Dagens regjering handler helt i tråd med det de rød-grønne selv slo fast da de regjerte. I nevnte stortingsmelding slo de videre fast at staten har ansvar for å legge til rette for et godt arbeidsliv for alle arbeidstakere og arbeidsgivere, både de organiserer og de uorganiserte.

Regjeringen har slått fast i regjeringsplattformen at man vil legge til rette for et organisert arbeidsliv, og at man vil sikre at alle arbeidstakere skal få ivarett sine grunnleggende rettigheter, inkludert organisasjonsfriheten. Hvis man velger å organisere seg, må det være frivillig og også fordi man føler at det har en verdi.

Kanskje man heller bør snu interpellantens problemstilling? Kaste ballen litt tilbake? Hva kan organisa-

sjonene gjøre for at flere skal ønske å organisere seg? Hvordan skal organisasjonene bli mer attraktive?

Skattefradraget for fagforeningskontingenten har vært stabilt de siste årene, mens selve kontingenten har økt. Kanskje det er der problemet ligger, at mange føler at de ikke får noen ting eller får lite igjen for det det faktisk koster? Det er ingen som liker å kaste pengene ut av vinduet, vi er et nøkternt folk her i landet.

Helt til slutt: Man kan vel kanskje ha litt forståelse for Arbeiderpartiets bekymring for organisasjonsgraden blant arbeidstakerne og at organisasjonene får inn litt mindre midler i kontingent. Det er jo bare et drøyt år til neste valgkamp.

Eigil Knutsen (A) [17:03:32]: Jeg må begynne med å kommentere litt av innleggene til representantene Mathisen og Nordby Lunde.

Mathisen sa at opposisjonspartiet Arbeiderpartiet sitter med nøkkelen til utfordringene vi i dag tar opp. Det er noe spesielt, men jeg har lyst til å minne om at de organisasjonene som Mathisen mener er for tett knyttet til politiske partier, er demokratiske organisasjoner hvis kongresser velger politikk og eventuell støtte til partier. Mathisen sa at det er derfor folk ikke blir medlem av disse organisasjonene. Da har jeg lyst til å understreke at LO øker i medlemstall, LOs foreninger øker totalt i medlemstall. Det er ikke det som er utfordringen eller problemstillingen vi diskuterer her i dag. Det er organisasjonsgraden – særlig i bransjer som er utsatt for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Det samme gjelder representanten Nordby Lunde, som listet opp NHO-foreninger og andre organisasjoner som får flere medlemmer. Jeg gjentar: LOs medlemstall øker. Problemet og utfordringen vi diskuterer her i dag, er at særlig i utsatte bransjer er det fallende organisasjonsgrad. Og for å ta et eksempel: Nordby Lunde hevder også at fagorganisasjonene ikke spør om folk vil bli medlem. Min fagforening, Handel og Kontor, region vest, har i løpet av halvannet år økt sin medlemsmasse med over 500 personer fordi de går ut og spør. Det er et godt eksempel på en bransje – servicesektoren og handelsbransjen – som trenger økt organisasjonsgrad, som også andre representanter har vært inne på.

Landet har nylig fått ny næringsminister, og jeg satt og tenkte på hva jeg ville begynt med hvis jeg hadde blitt utnevnt som næringsminister. Jeg ville faktisk begynt med å innføre tiltak for økt organisasjonsgrad både blant bedrifter og særlig blant arbeidstakere i privat sektor. Måter en kan gjøre det på, er ved å styrke treparts-samarbeidet, ha økonomiske incentiver og øke kunnskapen om det organiserte arbeidslivet.

Og hvorfor er dette så viktig? Det handler overhodet ikke, som noen impliserer i sine innlegg her i dag, om å

blidgjøre fagbevegelsen. Det er heller ikke bare et ideologisk standpunkt, selv om en i fellesskap er sterkere. Det er i aller høyeste grad et samfunnsøkonomisk spørsmål, og jeg skal nevne fire årsaker til at et organisert arbeidsliv er et samfunnsøkonomisk spørsmål.

For det første: Arbeidslivskriminalitet og sosial dumping forekommer særlig i bransjer i privat sektor med lav og fallende organisasjonsgrad. Hva skjer i de bransjene? Jo, produktiviteten faller, veksten og verdiskapingen går ned.

For det andre: Koordinert lønnsdannelse er kun mulig i et arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Det gjør at vi i Norge står av disse konjunktorene. Vi har ansvarlige parter i arbeidslivet som gjør at ikke mange jobber eller bedrifter går over ende i nedgangstider.

For det tredje: Det styrker lokalt næringsliv – ikke bare postbokselskaper som leier inn arbeidstakere. De betaler ikke reise, kost og losji, og de lønner sine fagfolk som hjelpearbeidere.

Og det bringer meg over på punkt fire: Høy organisasjonsgrad sørger for at vi har norske fagarbeidere også i framtiden.

Statsråden sa at det er en konkurransefordel at vi har et inkluderende arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Det er ikke helt nøyaktig sitert, men essensen var i alle fall at det er en konkurransefordel. Det er nettopp vårt poeng, at det er en konkurransefordel for det norske næringslivet at vi har en høy organisasjonsgrad, men det tas altså ingen grep, det kommer ingen nye tiltak, fra dagens regjering. Tvert imot – en anerkjenner det uorganiserte arbeidslivet. Og ikke bare er regjeringspartiene mot konkrete forslag om høyere organisasjonsgrad, de er også mot konkrete forslag mot sosial dumping. Det så vi i dagens innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen. De er altså også mot konkrete tiltak for organisasjonsgrad, som er det viktigste tiltaket i den langsiktige kampen for et seriøst og produktivt arbeidsliv. Da må vi øke organisasjonsgraden i privat sektor med minst 10 pst., som representanten Lundteigen var inne på.

Margret Hagerup (H) [17:08:20]: Norske arbeidstakere har det godt. Ni av ti er fornøyde på jobb. Den norske modellen har tjent oss godt.

Regjeringen får mye kritikk for bruken av ordet «anerkjenner» i regjeringsplattformen, og Arbeiderpartiet og andre angriper stadig regjeringen for at den anerkjenner at en del velger ikke å være medlem i en fagforening. Men all den tid vi har organisasjonsfrihet i Norge, er spørsmålet om medlemskap i en fagforening er individets valg og ikke politikernes valg.

Meld. St. 29 for 2010–2011 har blitt nevnt, men det kan være verdt å lese den som kom på nynorsk også, den som kom fra de rød-grønne i 2011:

«Eit tillitsbasert og effektivt partssamarbeid med høg legitimitet føreset oppslutning om organisasjonane. Likeins er det ei viktig side ved demokratiet vårt at arbeidstakarar og arbeidsgivarar skal stå fritt til å stifte og drive organisasjonar, og fritt kunne slutte seg til den organisasjonen dei ønskjer, eller la vere å organisere seg. Styresmaktene har ansvar for å legge til rette for eit godt arbeidsliv for alle arbeidstakarar og arbeidsgivarar – både organiserte og uorganiserte.»

Det er fremdeles organisasjonsfrihet i Norge, selv om det har vært et regjeringsskifte. Vi ser alle styrken ved den norske modellen og hva den har gitt oss. Men hva er så statusen for organisasjonsgraden i Norge?

I perioden 2006–2016 har organisasjonsgraden sunket fra 50,5 pst. til 49 pst. Tall viser at LO og YS taper andeler, mens Akademikerne og Unio styrker sine posisjoner. Det er også store forskjeller innenfor offentlig og privat sektor.

Norden har høyest organisasjonsgrad, og bortsett fra de nordiske landene er det kun Belgia som har en organisasjonsgrad på 50 pst. eller mer. Finland, Sverige, Danmark og Belgia har en ordning der arbeidsledighetstrygden er eller har vært knyttet til medlemskap i en fagforeningsdrevet a-kasse som utbetaler ytelser ved arbeidsledighet. Ordningen med a-kassen er vanligvis den viktigste forklaringen på den særlig høye organisasjonsgraden i våre nordiske naboland. Jeg er glad for at det økonomiske sikkerhetsnettet ved arbeidsledighet i Norge er et universelt velferdsgode alle arbeidstakere har krav på, uavhengig av fagorganisering.

Det er mange grunner til at organisasjonsgraden går ned i Norge. To av grunnene er ifølge Kristine Nergaard i Fafo endringer i bedriftsstørrelse og strukturelle endringer, i betydningen at det blir færre industrijobber og flere servicejobber. Nergaard tror ikke at man behøver å bekymre seg for de store arbeidsplassene med tradisjon for fagorganisering. Hun frykter heller en helt annen konsekvens – at man i arbeidslivet kan få A- og B-lag, der store, velorganiserte arbeidsplasser og offentlig sektor har tariffavtaler, med de godene som følger med det, mens andre, mer fragmenterte bransjer ikke vil kunne tilby de samme rettighetene.

En kan få mange arbeidsplasser i servicesektoren der det eneste en har av rettigheter, er det som finnes i loven. Mye av medbestemmelsesretten finnes jo i tariffavtalene. Det er en større bekymring enn at vi ser en viss nedgang i den samlede organisasjonsgraden. Det at man ikke klarer å løfte dem som har de dårligste betingelsene, kan bli en utfordring for en modell vi ofte liker å si er basert på likhet og utjevning.

Strukturelle endringer i arbeidsmarkedet gjør at organisasjonene må legge flere ressurser i å verve nye med-

lemmer. Særlig bør de få til en sterkere tilstedeværelse i de delene av arbeidslivet der de står dårlig i dag. Man kan ikke bare si at fagforeningene og tillitsvalgte på arbeidsplassene gjør en dårligere jobb i dag enn tidligere. Antagelig gjør de ikke det. Organisasjonsgraden går ikke nødvendigvis ned fordi de er dårlige der de er til stede, men fordi det er for mange plasser de ikke er.

Jeløya-plattformen sier at regjeringen vil videreutvikle den norske modellen og mener det er en konkurransefordel for Norge å ha et likestilt og inkluderende arbeidsliv med høy organisasjonsgrad.

Det er fremdeles organisasjonsfrihet i Norge, men vi ser alle styrken ved den norske modellen og hva den har gitt oss.

En ny rapport fra Fafo viser at fire av ti uorganiserte oppgir at de er interessert i å fagorganisere seg, og de yngre uttrykker i større grad interesse for fagorganisering. Aktuelle strategier for å øke organisasjonsgraden kan være å målrette innsatsen mot de uorganiserte på arbeidsplasser hvor det allerede er fagforeninger, men også å satse på de unge, der potensialet og interessen er størst. Da kan man jo lure på om man har stilt spørsmålet: Hei, vil du bli med i fagforeningen vår? Det ville vært en god begynnelse og en forutsetning for at man organiserer seg.

Det er én ting jeg har savnet i debatten om organisasjonsgrad så lenge jeg har vært på Stortinget. Det er at Arbeiderpartiet svarer om den partipolitiske avhengigheten, som man har gjentatt flere ganger – det finnes ikke gode svar på den. Det tror jeg også vil være med på å styrke organisasjonsgraden.

Eli Wathne (H) [17:13:31]: Jeg vil først få takke representanten Tajik for at hun tar opp et viktig tema.

Den norske modellen er et arbeidsliv med vekt på samarbeid og medbestemmelse. Vi har klare spilleregler – trepartssamarbeidet virker. Jeg har lyst til å understreke at det er klokt for både arbeidsgivere og arbeidstakere å være organisert i organisasjoner som bidrar til å ivareta og styrke egne interesser i arbeidslivet. Men det er frivillig å være organisert, og med det følger også en rett til ikke å være organisert. Styresmaktene har uansett et ansvar for å legge til rette for et godt arbeidsliv for alle arbeidstakere og arbeidsgivere, både de organiserte og de uorganiserte.

Vi har et godt arbeidsliv i Norge, der de aller fleste trives på jobb. En av hovedutfordringene i dag er jo snarere at det er altfor mange som står utenfor arbeidslivet. Det er en utfordring vi må ta på alvor. Det betyr at vi må fortsette arbeidet med å omstille norsk økonomi og støtte opp om et inkluderende og trygt samfunn med små forskjeller. Vi skal ikke bare skape flere jobber, men også tilrettelegge for at flere kommer i jobb. Målet må være et

trygt og fleksibelt arbeidsliv, med lav arbeidsledighet og høy sysselsetting. Målet må være å luke bort de useriøse aktørene og slå hardt ned på arbeidslivskriminalitet.

Vi vet at det er forskjell mellom organisasjonsgraden i offentlig og privat sektor. I privat sektor kan organisasjonsgraden i stor grad kobles til størrelsen på virksomheten. Ifølge tall fra Fafo er graden på 22 pst. i små virksomheter og 61 pst. i de største. I Norge er det slik at veldig mange bedrifter er nettopp små og mellomstore bedrifter. De bidrar til verdiskaping og arbeidsplasser i lokalsamfunn over hele landet. Det er bedrifter der bedriftseiere og lederen jobber tett sammen med medarbeiderne sine. De har ofte barn på de samme skolene, og de er med i de samme foreningene etter jobb. Da kan man av og til spørre seg om retorikken som kommer fra organisasjonene, treffer riktig.

Næringslivet og arbeidslivet er i endring – vi ser en stor framvekst av nye yrker og næringer, kanskje spesielt innenfor tjenesteytende sektor i SMB-segmentet. Arbeidsgiverorganisasjonene tilpasser nå sine tjenester for i større grad å nå ut til små og mellomstore bedrifter og nye næringer, og det er naturlig at arbeidstakerorganisasjonene gjør det samme. Akademikerne og Unio, som kanskje i større grad har rettet seg mot «nye» yrker og rekruttering av medlemmer mens de er i utdanningsløpet, opplever vekst i antallet medlemmer, også i den relative andelen av organiserte.

Vi er alle tjent med et organisert arbeidsliv, og norsk lovverk sikrer oss både rett og frihet til å være organisert. Det betyr at medlemskap må oppleves som relevant for den enkelte, med hensyn til både praktisk nytte, faglige verdier og yrkesidentitet, for ifølge Fafo er faktisk fire av ti uorganiserte interessert i å organisere seg. Andelen er dessuten høyest blant de yngste. Det vitner om at det burde være mulig for fagforeningene å øke oppslutningen ved å drive aktiv medlemsrekruttering, for det er mange som aldri har blitt spurt om de vil bli medlem. Derfor er jeg glad for at representanten Knutsen forteller at den fagforeningen han har tilknytning til, faktisk har økt andelen nettopp ved å spørre. For det må faktisk fagforeningene selv ta ansvar for å gjøre.

Kjersti Toppe (Sp) [17:18:09]: Først takk til interpellanten, som har fremja ein veldig viktig debatt, som burde engasjera fleire enn dei som sit i arbeids- og sosialkomiteen. Eg sit i helse- og omsorgskomiteen og vil ha eit innlegg litt utanfor våre erfaringar og det vi jobbar med.

Vi har hatt den lengste sjukehusstreiken i historia. Det har vore store konflikhtar mellom arbeidsgivarar og arbeidstakarorganisasjonane, og meir enn nokon gang har viktigheita av å vera organsert vist seg. Det er grunn til å vera uroleg når organisasjonsgraden generelt fell så

lågt som han har gjort no. Eg vil visa til det fleire har sagt, at vi har ein god norsk samarbeidsmodell. Trepartsmodellen i Noreg er viktig.

Mitt spørsmål er om vi i realiteten har eit treparts-samarbeid, eller om det er berre i teorien. Strukturen er på plass, men korleis fungerer det eigentleg i praksis? Er det oppskrytt? For viss vi les barometeret for medbestemming, som er utarbeidd av Høgskolen i Oslo og Akershus og kom i 2009, 2016 og 2017, er det ganske graverande tal som kom fram då ein spurde norske arbeidstakarar. Tala viser at 45 pst. av norske arbeidstakarar meiner at arbeidslivet i Noreg utviklar seg i ei meir autoritær retning. 45 pst. – altså meir enn fire av ti meiner det går i feil retning. Berre 10 pst. meiner arbeidslivet utviklar seg i ei meir demokratisk retning, og resten meiner enten ingenting eller svarar ikkje. Dette føler norske arbeidstakarar, det er deira erfaringar, og det burde bekymra oss. Det er klart at organisasjonsgraden bør opp når ein ser kva ein møter ute i verkelegheita.

Denne undersøkinga viste både i 2016 og i 2017 at når ein samanliknar privat, kommunal og statleg sektor, har statleg sektor den høgste graden av tilbagemeldingar på at medbestemminga er trua. Faktisk er privat sektor betre. Arbeidstakarar i privat sektor opplever meir medbestemming, og private med utanlandske eigarar opplever meir medbestemming enn dei som jobbar i statleg sektor i Noreg. Det burde ført til større politisk merksemd enn det har gjort til no. I statleg sektor oppgjer dei undersøkingane at det er i statlege aksjeselskap og i helseføretaka det er minst medbestemming. Då er det kanskje ikkje så rart at vi fekk ein så langvarig sjukehusstreik som vi fekk i 2016, men her har vi eit ekstra ansvar når staten er med på å driva norsk arbeidsliv i ei meir autoritær retning – stikk i strid med det som vert sagt. Vi må tora å spørja oss om trepartssamarbeidet er meir på papiret enn i praksis.

Takk til interpellanten. Det at vi herifrå, Stortinget, snakkar om og gjer tiltak for at fleire organiserer seg, er veldig viktig, kanskje viktigare enn nokon gang.

Hadia Tajik (A) [17:22:22]: Eg takkar for debatten. Han har vore klargjerande. Eg kommenterer fortløpande nokre påstandar frå debatten.

Statsråden har gjort det til sitt varemerke å gje karakteristikkar av opposisjonen sine forslag, utan sjølv å koma med egne forslag. No får me høyra at forslaga våre ikkje er så spenstige. Nei, det kan godt henda at respekt for partssamarbeid ikkje er så veldig spenstig, men det har altså effekt. Det å gje nedlatande karakteristikkar av opposisjonen sine forslag kan hende verkar tøft, men me har i det minste forslag. Kvar vert det av forslaga frå Høgre, Framstegspartiet og Venstre? Dei er totalt fråverande.

Representanten Nordby Lunde har ein undertone av harmdirrande moral over fagorganisasjonane. Dei bør endra åtferd. Dei bør gjera seg meir attraktive. Dei bør spørja folk, slik at dei organiserer seg. Men kva i alle dagar skal Høgre sjølv gjera? Eller Framstegspartiet? Eller Venstre? Kva skal regjeringa gjera? Sjå det – det seier dei ingenting om.

Representanten Wiborg seier at ansvaret for å auka organisasjonsgraden må liggja hos organisasjonane sjølve – det er det neste, viktige poenget – fordi det handlar om å auka medlemstalet. Nei, å auka organisasjonsgraden er fyrst og fremst eit gode for samfunnet. Det er eit gode for alle. Det aukar tilliten i samfunnet. Det reduserer forskjellane i samfunnet. At Framstegspartiet og Høgre fyrst og fremst ser på dette som medlemspleie, gjer at alle desse honnørorda som me får høyra, om kor viktig det organiserte arbeidslivet er, lyder ekstra holt. Eg er glad for at representanten Wiborg fortel at Arbeidarpartiet er på arbeidstakarane si side, for det er der me har fått mykje partistøtte frå, i motsetning til Høgre og til dels Framstegspartiet, som først og fremst har fått pengar frå dei mest pengesterke i landet. Det er ei binding som er ganske alvorleg. Det får me ta i ein annan debatt.

Så til representanten Stein Mathisen. Ho seier at det har pleidd å vera konsensus mellom dei store partia i dei store sakene. Nei, i dei store kampane for arbeidstakarars rettar har Arbeidarpartiet og Høgre historisk sett vore på heilt ulike sider. Det er me tydelegvis no også.

Representanten Stein Mathisen sa òg at venstresida skapar eit bilde av at Høgre vil fagforeiningane til livs. Kven er dei folka som påstår det? Eg har kanskje høyrte éin person seia det i denne salen. Det er eit stråmannsargument. Me har ei heilt enkel skulding: Bidra til å auka organisasjonsgraden, seier me. Det gjer dei ikkje, og den skuldinga står ved lag.

Så er det fleire har som har snakka om retten til ikkje å organisera seg. Det er ingen som er imot den retten. Det er ingen som vil tvinga nokon til å organisera seg. Det er retten til å vera organisert som er under press. Det er organisasjonsgraden som er under press – ikkje omvendt.

Statsråd Anniken Hauglie [17:25:33]: Norsk arbeidsliv er bra, trolig blant de beste og tryggeste i verden. Ni av ti trives på jobb, og det er stor grad av tillit mellom arbeidstakere og arbeidsgivere. Arbeidstakere i Norge har stor autonomi sammenlignet med mange av deres kolleger i de fleste land vi kan sammenligne oss med. Det er relativt stabil organisasjonsgrad, noe også LO-lederen bekreftet her forleden.

Men sammensetningen har endret seg, fordi utdanningsmønsteret, yrkesfag, arbeid og næringsliv har en-

dret seg og vil fortsatt endre seg. Denne utviklingen vil fortsette og vil også utfordre organisasjonene til å tenke nytt.

Det er ikke bare Bente Stein Mathisen som møter fagforeningsmedlemmer som reagerer på partitilknytning og partipolitisk slagside. Fagforeningenes egen medlemsundersøkelse bekrefter det, og resultatet, mener jeg, er noe som også organisasjonene må ta på alvor og ikke overse.

Lise Christoffersen hevdet i sitt innlegg at Høyre stemte imot alle forslag mot arbeidslivskriminalitet ikke i forrige periode, men i perioden før der. Nei, Høyre gjorde ikke det. Høyre stemte for om lag 30 av de ca. 40 forslagene som ble fremmet. Muligheten for kollektiv søksmålsrett, som også representanten Tajik tar opp nå som et tiltak for å øke organisasjonsgraden, tok vi bort – den var omstridt, den var prinsipielt betenkelig, og den ble heller ikke brukt.

Vi har sammen med partene i arbeidslivet utarbeidet to strategier mot arbeidslivskriminalitet. På toppmøtet mot arbeidslivskriminalitet denne uka var det samstemmighet rundt bordet om at innsatsen gir resultater, og det politiske trykket merkes. Det er bra.

Jeg er enig med flere av dem som har nevnt i salen nå at det er uakseptabelt at ansatte opplever sanksjoner når de varsler. I fjor strammet da også regjeringen inn HMS-forskriften, nettopp for å styrke de ansattes arbeidsmiljø. Vi fremmet også flere forslag til endringer i arbeidsmiljøloven for å styrke de ansattes rettigheter.

Respekt for partssamarbeidet handler om å involvere. Det er altså ikke noen harselas mot det som representanten Tajik tok opp. Jeg bare mener at det ikke er noe nytt eller noe vi er uenige om. Jeg er enig i at man skal respektere partssamarbeidet. Det handler om å involvere, men det handler også om å avveie partenes ofte ulike syn. At partene ikke alltid får det som de vil og akkurat som de vil, betyr jo ikke at de ikke blir hørt. Det kan være andre hensyn som vi politikere også ønsker å ivareta.

Det har vært en god debatt, og jeg vil igjen takke interpellanten for å sette dette på dagsordenen. Det har vært interessante innspill, og jeg har vel en sterk følelse av at siste ord ikke er sagt. Jeg for min egen del skal ta dette opp på Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd med partene allerede førstkommende tirsdag.

Presidenten: Då er debatten i sak nr. 9 avslutta.

Votering

Etter at det var ringt til votering, uttala

presidenten: Då er Stortinget klar til å gå til votering.

Votering i sak nr. 1

Presidentskapet hadde tilrådd Stortinget å gjera følgende

*v e d t a k :**I*

Kyrre Grimstad konstitueres som direktør for Stortinget fra og med 16. februar 2018 frem til ny direktør har tiltrådt.

V o t e r i n g :

Tilrådinga frå presidentskapet vart samrøystes vedteken.

Vidare var tilrådd:

II

Stortingets presidentskap gis fullmakt til å inngå avtale om lønn.

V o t e r i n g :

Tilrådinga frå presidentskapet vart vedteken mot 1 røyst.
(Voteringsutskrift kl. 17.39.15)

Votering i sak nr. 2

Presidenten: Under debatten har Anniken Huitfeldt sett fram eitt forslag på vegner av Arbeidarpartiet. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen arbeide for å øke norsk deltakelse i FN's fredsbevarende operasjoner.»

Senterpartiet, Kristeleg Folkeparti og Miljøpartiet Dei Grøne har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget frå Arbeidarpartiet vart med 55 mot 46 røyster ikkje vedteke.
(Voteringsutskrift kl. 17.39.53)

Presidenten: Presidenten vil føreslå at den utanrikspolitiske utgreiinga frå utanriksministeren halden i stortingsmøtet den 27. februar 2018 vert lagd ved møteboka. – Det er vedteke.

Votering i sak nr. 3

Presidenten: Under debatten er det sett fram i alt tolv forslag. Det er

- forslag nr. 1, frå Audun Lysbakken på vegner av Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti

- forslag nr. 2, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti
 - forslaga nr. 3–5, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Venstre
 - forslaga nr. 6–11, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti
 - forslag nr. 12, frå Per Espen Stoknes på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet Dei Grøne
- Det vert først votert over forslag nr. 12, frå Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet Dei Grøne. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en grundig utredning av både eksportkontrollen og forskriften for å vurdere muligheten for å innføre forbudsbestemmelser som hindrer eksport av norsk materiell (både A- og B-materiell) til land der det er en risiko for at dette vil bli brukt til å begå krigsforbrytelser eller andre brudd på Norges internasjonale forpliktelser. Denne utredningen skal både vurdere hvordan Norge på best mulig måte kan ivareta sine folkerettslige forpliktelser, samtidig som man søker å ivareta konkurransedyktige rammer for den norske forsvarsindustrien.»

Kristeleg Folkeparti og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget frå Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet Dei Grøne vart med 87 mot 14 røyster ikkje vedteke.
(Voteringsutskrift kl. 17.41.25)

Presidenten: Det vert votert over forslaga nr. 6–11, frå Sosialistisk Venstreparti.

Forslag nr. 6 lyder:

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en uavhengig utredning av hvorvidt artikkel 6 og 7 av ATT bør inkorporeres i norsk lov og/eller forskrift. Utredningen bør også se på andre måter eksportkontrollregelverket kan endres for å sikre at vi ivaretar våre forpliktelser i ATT på en best mulig måte.»

Forslag nr. 7 lyder:

«Stortinget ber regjeringen om at reeksportklausuler blir praksis ved all eksport av militært materiell, også til NATO-land og nære allierte.»

Forslag nr. 8 lyder:

«Stortinget ber regjeringen endre regelverket for eksport av forsvarsmateriell slik at det er i tråd med intensjonen om ikke å tillate salg av strategiske varer til land hvor myndighetene begår alvorlige menneskerettighetsbrudd mot og systematisk undertrykking av egen befolkning.»

Forslag nr. 9 lyder:

«Stortinget ber regjeringen styrke åpenheten i norsk eksportkontroll. Som et ledd i dette skal regje-

ringen utrede muligheten for å innføre en lignende praksis som den i Nederland, der parlamentet informeres offentlig om tilslag på eksportlisenser over en viss sum med detaljer om vurderingen av kriterier opp mot søknaden, unntatt til de nærmeste allierte, innen to uker fra søknaden er innvilget.»

Forslag nr. 10 lyder:

«Stortinget ber regjeringen om å offentliggjøre begrunnelser for innvilgelser og avslag av lisenssøknader om eksport til land utenfor NATO.»

Forslag nr. 11 lyder:

«Stortinget ber regjeringen om at krav om sluttbrukerdokumentasjon blir praksis ved all eksport av forsvarsmateriell, også til NATO-land og nære allierte.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaga.

V o t e r i n g :

Forslaga frå Sosialistisk Venstreparti vart med 92 mot 9 røyster ikkje vedtekne.

(Voteringsutskrift kl. 17.41.53)

Presidenten: Det vert votert over forslaga nr. 3–5, frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre.

Forslag nr. 3 lyder:

«Stortinget ber regjeringen utvikle et eget demokratikriterium med det formål at Norge ikke skal til late salg av strategiske varer (som inkluderer A- og B-materiell og flerbruksvarer) til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene.»

Forslag nr. 4 lyder:

«Stortinget ber regjeringen om at det innføres stikkprøvekontroller på oppgitt sluttbrukerdokumentasjon.»

Forslag nr. 5 lyder:

«Stortinget ber regjeringen endre tolkningen av EUs kriterium 2 slik at menneskerettighetssituasjonen i et mottakerland gir grunnlag for avslag av lisenssøknader.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaga.

V o t e r i n g :

Forslaga frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre vart med 88 mot 13 røyster ikkje vedtekne.

(Voteringsutskrift kl. 17.42.17)

Presidenten: Det vert votert over forslag nr. 2, frå Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til

Stortinget med en sak som sikrer at ATT artikkel 6 og 7 inkluderes i lov eller forskrift.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget frå Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti vart med 83 mot 18 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.42.40)

Presidenten: Det vert votert over forslag nr. 1, frå Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for å utvikle kontrollmekanismer som muliggjør håndheving av sluttbrukererklæring.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget frå Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti vart med 72 mot 29 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.43.05)

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

v e d t a k :

I

Stortinget ber regjeringen vurdere å legge fram eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart.

Presidenten: Høgre og Framstegspartiet har varsla at dei vil røysta imot.

V o t e r i n g :

Tilrådinga frå komiteen vart vedteken med 57 mot 44 røyster.

(Voteringsutskrift kl. 17.43.31)

Vidare var tilrådd:

II

Meld. St. 5 (2017–2018) – Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2016, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid – vedlegges protokollen.

V o t e r i n g:

Tilrådinga frå komiteen vart samrøystes vedteken.

Votering i sak nr. 4

Presidenten: Under debatten er det sett fram i alt seks forslag. Det er

- forslag nr. 1, frå Audun Lysbakken på vegner av Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti
- forslag nr. 2, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti
- forslag nr. 3, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Venstre
- forslaga nr. 4 og 5, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Kristeleg Folkeparti
- forslag nr. 6, frå Audun Lysbakken på vegner av Sosialistisk Venstreparti

Det vert først votert over forslag nr. 6, frå Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen aktivt støtte opp om beslutningen om at landene i militærkoalisjonen som intervensjoner i Jemen, føres opp på FN's liste over land og parter som begår lovbrudd mot barn i væpnede konflikter.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g:

Forslaget frå Sosialistisk Venstreparti vart med 92 mot 9 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.44.59)

Presidenten: Det vert votert over forslaga nr. 4 og 5, frå Sosialistisk Venstreparti og Kristeleg Folkeparti.

Forslag nr. 4 lyder

«Stortinget ber regjeringen stanse eksport av våpen og forsvarsmateriell til Saudi-Arabia og de andre landene som deltar i den saudiledede koalisjonen som intervensjoner i Jemen.»

Forslag nr. 5 lyder:

«Stortinget ber regjeringen stanse eksport av flerbbruksvarer til landene som deltar i koalisjonen som intervensjoner i Jemen.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaga.

V o t e r i n g:

Forslaga frå Sosialistisk Venstreparti og Kristeleg Folkeparti vart med 87 mot 14 røyster ikkje vedtekne.

(Voteringsutskrift kl. 17.45.22)

Presidenten: Det vert votert over forslag nr. 3, frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen støtte opprettelsen av og arbeidet til gruppen av internasjonale og regionale eksperter som har fått mandat til å undersøke alle brudd på internasjonal humanitærrett i Jemen, både politisk og økonomisk.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g:

Forslaget frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre vart med 88 mot 13 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.45.43)

Presidenten: Det vert votert over forslag nr. 2, frå Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen holde Stortinget fortløpende orientert om endringer i eksporten til landene i den saudiledede koalisjonen som intervensjoner i Jemen.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g:

Forslaget frå Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti vart med 83 mot 18 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.46.07)

Presidenten: Det vert votert over forslag nr. 1, frå Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak som gjennomgår den norske eksporten (inkludert reeksport) som har funnet sted til landene i koalisjonen siden intervensjonen i Jemen startet, og gjøre rede for hvordan Norge har sikret at norsk forsvars-materiell ikke har bidratt til brudd på humanitærretten.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g:

Forslaget frå Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristeleg Folkeparti vart med 72 mot 29 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.46.28)

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

v e d t a k:

Dokument 8:22 S (2017–2018) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken og Peter Eide om å stanse eksport av våpen og forsvarsmateriell og flerbruksvarer til landene som intervensjoner i Jemen, og ta initiativer for å ansvarliggjøre partene i krigen for brudd på humanitærretten og eventuelle krigsforbrytelser – vedtas ikke.

Presidenten: Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla at dei vil røysta imot.

V o t e r i n g:

Tilrådinga frå komiteen vart vedteken med 83 mot 9 røyster.

(Voteringsutskrift kl. 17.47.10)

Votering i sak nr. 5

Presidenten: Under debatten har Marit Knutsdatter Strand sett fram eitt forslag på vegner av Arbeidarpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at alle kommuner etablerer beredskapsteam mot mobbing, enten alene eller i samarbeid med andre, som raskt skal kunne rykke ut og hjelpe skolen og elevene i saker om mobbing og krenkelser.»

Miljøpartiet Dei Grøne og Raudt har varsla støtte til forslaget.

V o t e r i n g:

Forslaget frå Arbeidarpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vart med 52 mot 49 røyster ikkje vedteke.

(Voteringsutskrift kl. 17.47.53)

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

v e d t a k:

I

Stortinget ber regjeringen utarbeide en nasjonal veileder som kan lette kommunenes arbeid med å etablere beredskapsteam mot mobbing i skolen selv eller i samarbeid med andre.

V o t e r i n g:

Tilrådinga frå komiteen vart samrøystes vedteken.

Votering i sak nr. 6

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande vedtak til

l o v

om endringer i barnehageloven (krav til norskspråklig kompetanse)

I

I lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager skal ny § 18 a lyde:

§ 18 a Krav om norskferdigheter for å bli ansatt i barnehage

For å bli fast eller midlertidig ansatt i barnehage må personer med et annet førstespråk enn norsk eller samisk ha avlagt en norskspråklig prøve og ha oppnådd nivå A2 på delprøven i skriftlig framstilling og nivå B1 på delprøvene i leseforståelse, lytteforståelse og muntlig kommunikasjon. Nivåene A2 og B1 skal tilsvare nivåene beskrevet i Det felles europeiske rammeverket for språk.

Kravet om norskspråklig prøve etter første ledd gjelder ikke for

- stillinger som styrer eller pedagogisk leder
- stillinger i barnehager som gir et tilbud på et annet språk enn norsk
- personer som har gjennomført opplæring i norsk i grunnskolen eller på videregående skole og fått bestått karakter i faget
- personer som har minst fem års relevant arbeidserfaring fra en norskspråklig barnehage eller skole
- personer som har svensk eller dansk som førstespråk.

Dersom det er pedagogisk forsvarlig, kan barnehageeier ansette personer som ikke oppfyller kravet til norskspråklig prøve.

II

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.

V o t e r i n g:

Tilrådinga frå komiteen vart samrøystes vedteken.

Presidenten: Det vert votert over overskrifta til lova og lova i det heile.

V o t e r i n g:

Overskrifta til lova og lova i det heile vart samrøystes vedtekne.

Presidenten: Lovvedtaket vert sett opp til andre gongs behandling i eit seinare møte i Stortinget.

Votering i sak nr. 7

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et forslag til lovendring som pålegger alle høye- re utdanningsinstitusjoner å etablere et studentombud, enten alene eller i samarbeid med andre institusjoner.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen vart samrøystes vedteken.

Votering i sak nr. 8

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Meld. St. 40 (2016–2017) – Eksport av norske vel- ferdstjenester – vedlegges protokollen.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen vart samrøystes vedteken.

Presidenten: I sak nr. 9 ligg det ikkje føre noko vo- teringstema.

Sak nr. 10 [17:49:44]

Referat

1. (275) Representantforslag fra stortingsrepresentan- tene Karin Andersen, Petter Eide og Nicholas Wil- kinson om å stoppe omsorgssvikt og overgrep i eldreomsorgen (Dokument 8:146 S (2017–2018))
Samr.: Vert sendt helse- og omsorgskomiteen.
2. (276) Representantforslag fra stortingsrepresentan- tene Marit Arnstad, Marit Knutsdatter Strand, Geir Pollestad, Jenny Klinge og Kjersti Toppe om beho- vet for evaluering av seksårsreformen med sikte på å innrette skolen slik at den bedre ivaretar behovene til de yngste elevene (Dokument 8:149 S (2017– 2018))
Samr.: Vert sendt utdannings- og forskningskomi- teen.

Presidenten: Dermed er kartet for i dag ferdigbe- handla.

Ber nokon om ordet før møtet vert heva? – Møtet er heva.

Møtet slutt kl. 17.51.

